ISTORIE

MANUAL PENTRU CLASA A V-A

NIȚU IULIAN

2026

Școala Cool

Nițu Iulian

ISTORIE: MANUAL PENTRU CLASA A V-A

Ediția a II-a
(revizuită și adăugită)

2026

Acest manual este realizat în conformitate cu Programa școlară aprobată prin Ordinul ministrului Educației Naționale nr. 3393/28.02.2017.

Un proiect Școala Cool
Toate drepturile asupra lucrării aparțin Școala Cool.
Este interzisă reproducerea integrală sau parțială a lucrării, sub orice formă, fără acordul autorului.

Pentru comenzi:
Tel.: 0765/343.785
e-mail: office@scoalacool.ro
Site: http://scoalacool.ro/

Deșteaptă-te, române!

Versuri: Andrei Mureșanu
Muzica: Anton Pann

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate ori moarte!” strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost’ pământ!

CUPRINS

Capitolul I: Alfabetul istoriei
1. Izvoare istorice 9
2. Perceperea timpului și a spațiului 11
Test evaluare 13
Capitolul II: Preistoria
1. Primii oameni 17
2. Preistoria 19
Test evaluare 21
Capitolul III: Orientul Antic
1. Orientul Antic: Mediul natural și viața cotidiană 25
Studii de caz:
a. Orașul-stat Babilon 27
b. Temple si piramide 29
2. Popoare și civilizații pe harta Orientului Antic 31
Studii de caz:
a. Egiptul Antic 34
b. Evreii 36
c. Imperiul Persan 38
d. Chinezii 40
3. Moștenirea culturală a Orientului Antic 42
Studii de caz:
a. *Epopeea lui Ghilgameș* 44
b. *Codul lui Hammurabi* 46
Test evaluare 48

CUPRINS

Capitolul IV: Civilizația greacă și sinteza elenistică
1. Mediul natural și ocupațiile grecilor 52
Studiu de caz:
Ceramica - Între utilitate și artă 54
2. Adevăr și legendă 56
3. Polis-ul: Apariție și organizare internă 58
4. Atena și Sparta 60
5. Procesul de colonizare. Histria, Tomis și Callatis 62
6. Războaiele grecilor 64
Studiu de caz:
Maraton si Salamina 66
7. Alexandru cel Mare și civilizația elenistică 68
8. Moștenirea culturală a Greciei Antice 70
Studii de caz:
a. Acropola ateniană 73
b. Jocurile Olimpice în Antichitate 75
Test evaluare 77
Capitolul V: Lumea romană
1. Fondarea Romei: Istorie și legendă 81
2. Republica Romană 83
3. Criza Republicii Romane 85
4. Imperiul Roman 87
5. Declinul Imperiului Roman 89
6. Viața cotidiană în lumea romană 91
Studii de caz:
a. Orasul și monumentele publice 93
b. Colosseumul și gladiatorii 95
c. Pompeii 97
d. Armata romană 99
e. Zeii și templele romanilor 101
f. Creștinismul 103
7. Romanizarea 105
Test evaluare 107

CUPRINS

Capitolul VI: Geto-dacii 111
1. Geto-dacii 113
2. Burebista, Decebal și războaiele daco-romane 115
Test evaluare 117
Capitolul VII: Civilizația islamică
1. Apariția Islamului 119
2. Islamul: Expansiune militară și culturală 121
Test evaluare 123
Capitolul VIII: Europa medievală
1. Formarea popoarelor europene 127
2. Etnogeneza românească 130
3. Europa creștină în mileniul I 132
Studii de caz:
a. Regatul francilor 134
b. Vikingii 136
c. Imperiul Bizantin 138
d. Rușii 140
e. Ungurii 142
f. Mongolii 144
4. Viața cotidiană în Evul Mediu 146
Studii de caz:
a. Domeniul feudal 149
b. Orașul medieval - Spațiu al libertății 151
c. Cavalerism și onoare 153
d. Cruciadele 155
e. Catedrale și universități 157
5. Statele medievale din Apusul Europei 159
Studii de caz:
a. Lumea românească și statele medievale 162
b. Diversitatea culturală în lumea românească 164
Test evaluare 166
Test evaluare finală 168
Dicționar 170
Bibliografie 173

Capitolul I: ALFABETUL ISTORIEI

Competențe generale:

1. Utilizarea în contexte diverse a coordonatelor şi reprezentărilor de timp şi spaţiu.
2. Manifestarea comportamentului civic prin valorificarea experienţei istorice şi a diversităţii socio-culturale.

Competențe specifice:

1.1. Ordonarea pe criterii cronologice a faptelor/proceselor istorice.
1.2. Identificarea şi clasificarea surselor istorice.
2.2. Relatarea unui eveniment/proces istoric, utilizând informaţii din surse istorice.
2.3. Stabilirea de asemănări şi deosebiri referitoare la evenimente/procese istorice, pe baza unor surse diferite.

Capitolul I: ALFABETUL ISTORIEI

1. Izvoare istorice.
2. Perceperea timpului și a spațiului.
Test evaluare.

Izvoare istorice

1. Definiții

Societate = totalitatea oamenilor care trăiesc împreună, având între ei anumite relații.
Izvor istoric (sursă istorică) = mărturie scrisă sau nescrisă (obiect nescris, document și interviu), care permite cunoașterea trecutului istoric.
Știință auxiliară = știință ajutătoare, complementară, care contribuie la cunoașterea aprofundată a istoriei.
Artefact = obiect, produs al activității umane.

2. Ce este Istoria?

Istoria este deopotrivă știință și poveste:
a. Știința care studiază evoluția **societății** umane din cele mai vechi timpuri până astăzi sub aspectele sale politice (conducerea țărilor), economice (ocupațiile oamenilor), sociale (organizarea oamenilor pe grupuri sau categorii sociale: țărănimea, nobilimea și muncitorimea), dar și culturale (artă, știință și religie);
b. Poveste despre oameni: domeniu complex al cunoașterii, Istoria este cea mai fascinantă călătorie în timp pe care o poate realiza omul.
Grecul Herodot din orașul Halicarnas, autorul lucrării *Istorii*, este considerat *„părintele”* acestei științe.
Istoricii caută să afle cauzele diferitelor fapte istorice, consecințele acestora, ce schimbări au produs și cum au influențat viața oamenilor, deoarece învățând despre trecut, putem înțelege mai bine prezentul, pentru că acesta este rezultatul întregii istorii umane.

3. Izvoarele istorice

Istoricii au nevoie de dovezi sau de mărturii (izvoare istorice) pentru a înțelege trecutul.
Izvoarele istoriei (sau sursele istorice) sunt clasificate în patru categorii:
a. Izvoare nescrise: construcții diverse, unelte, ceramică, obiecte de podoabă și arme;
b. Izvoare scrise: cărți, inscripții, scrisori, monede, hărți, ziare și documente oficiale;
c. Izvoare istorice primare: mărturii apropiate de faptul, evenimentul despre care se vorbește și pe care îl descriu în mod direct, de la *„fața locului”*;
d. Izvoare istorice secundare: texte care colectează și sintetizează informații din alte surse (prezintă opinii ale unor persoane ce nu au participat la evenimentul despre care relatează).

4. Științe auxiliare ale istoriei

Studierea amănunțită a anumitor izvoare istorice este posibilă datorită **științelor auxiliare** (ajutătoare) ale istoriei:
a. Arheologia: știința care se ocupă cu descoperirea și cercetarea urmelor materiale (**artefacte**) ale trecutului păstrate, de obicei, în pământ;
b. Epigrafia: știința care studiază inscripțiile de pe materialele dure (piatră, os, lemn, metal și ceramică);
c. Numismatica: știința care cercetează monedele și bancnotele;
d. Cartografia: știința care se ocupă cu studiul hărților vechi;
e. Heraldica: știința care explică semnificația stemelor și a blazoanelor.

Fișă de lucru: ***Izvoare istorice***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Istoria este știința care studiază evoluția societății omenești din trecut până în prezent. Obiectul istoriei nu se limitează doar la evenimentele politice, cum ar fi de exemplu bătăliile sau faptele conducătorilor.
El cuprinde și aspectele economice, sociale și culturale (uneltele, ocupațiile și organizarea oamenilor, creațiile artistice, credințele religioase și viața de zi cu zi). Istoria este o relatare, o construcție a unei imagini a trecutului făcută de oameni (istorici) care încearcă să descrie, să explice sau să facă înțelese timpurile care s-au scurs.”

(Philippe Aries, *Timpul istoriei*)

1. Numiți, pe baza textului, știința care studiază evoluția societății omenești.

2. Descrieți, pe baza textului, obiectul științei menționate.

3. Precizați, pe baza textului, ocupația oamenilor care construiesc imaginea trecutului.

Perceperea timpului și a spațiului

1. Definiții

Cronologie = știință auxiliară a istoriei care are ca obiect de studiu stabilirea epocilor și a datelor; succesiune în timp a evenimentelor istorice.
Calendar = sistem de împărțire a timpului în ani, luni și zile, bazat pe fenomene astronomice periodice.
Epocă istorică = perioadă de timp din istorie marcată prin anumite evenimente importante.

2. Perceperea timpului în istorie

Istoria studiază trecutul și trasează direcțiile viitorului: ieri, azi și mâine, orice eveniment istoric petrecut în trecut având un efect în viitor (relație de cauzalitate).
Omul trăiește într-un anumit teritoriu, într-un anumit loc, pe care prezența sa îl transformă într-un spațiu istoric (sat, oraș, regiune, țară sau continent), iar la rândul său, spațiul va influența evoluția societății umane.
Cele două dimensiuni ale existenței umane, timpul și spațiul, sunt studiate de disciplinele auxiliare ale istoriei, cronologia și geografia istorică.

3. Cronologie și periodizare

Un rol important în cunoașterea istoriei revine **cronologiei**, care împarte evoluția omenirii în unități ale timpului istoric: 1 an (unitate fundamentală) = 365 sau 366 de zile (o dată la 4 ani - an bisect), 1 deceniu = 10 ani, 1 secol = 100 de ani și 1 mileniu = 1000 de ani.
Atunci când notăm deceniile, secolele și mileniile utilizăm, de regulă, cifre romane (romanii au avut un sistem de numărare simplu, bazat pe 7 litere din alfabet): I - 1; V - 5; X - 10; L - 50; C - 100; D - 500 și M – 1000.
Măsurarea timpului s-a realizat în mod diferit, pe baza unor **calendare** solare (care se bazează pe rotația Pământului în jurul Soarelui), a unor calendare lunare (care se bazează pe rotația Lunii în jurul Pământului) și a unor instrumente construite în acest scop: clepsidra, ceasul (cadranul) solar, cronometrul și calendarul.
Istoricii au împărțit evoluția societății în etape mai mari de timp, numite **epoci istorice**: Preistoria, Antichitatea (Epoca Antică), Evul Mediu, Epoca Modernă și Epoca Contemporană (deși prezintă elemente comune, durata lor nu este aceeași în diferitele părți ale lumii).
Prin periodizare istoria a fost împărțită în două ere istorice importante:
a. Perioada trecută de la apariția oamenilor pe Pământ până la anul nașterii lui Iisus Hristos (notată î.Hr.) - anul 1: evenimentele din această eră sunt datate în ordine descrescătoare;
b. Perioada cuprinsă între anul 1 și prezent (notată d.Hr.): datarea evenimentelor este realizată crescător.

4. Spațiul istoric

Spațiul istoric poate fi definit astfel:
a. Întinderea de pământ pe care omul a cunoscut-o și a luat-o în stăpânire de-a lungul timpului, în acest teritoriu desfășurându-se evenimente, fapte, procese istorice legate de viața oamenilor (exemple: Imperiul Roman și spațiul românesc);
b. Mediul natural: forme de relief, ape și climă.

Fișă de lucru: ***Perceperea timpului și a spațiului***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Observând cele 36 de constelații..., egiptenii au stabilit, pe baza poziției și apariției lor de câte 10 zile, un ciclu de 360 de zile. Din anul 2776 î.Hr. a fost întocmit un calendar, la început lunar, în funcție de fazele Lunii; acesta a fost corectat apoi luându-se ca punct de reper apariția la orizont a stelei Sirius alături de Soare - ceea ce a dus la seria de 365 de zile. Anul a fost împărțit în trei anotimpuri agricole (<<revărsarea>>, <<acoperirea>>, <<anotimpul uscat>>) și în 12 luni de câte 30 de zile... Pentru măsurarea timpului egiptenii s-au servit de calendare solare și de clepsidre…”

(Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*)

1. Precizați, pe baza textului, anul în care egiptenii au realizat primul calendar.

2. Numiți, pe baza textului, anotimpurile în care a fost împărțit anul egiptean.

3. Menționați, pe baza textului, câte luni a avut anul egiptean.

4. Indicați, pe baza textului, ce instrumente de măsurare a timpului au folosit egiptenii.

Test evaluare
Alfabetul Istoriei

• *Pentru rezolvarea corectă a tuturor cerinţelor din Partea I şi din Partea a II-a se acordă 90 de puncte.*
• *Din oficiu se acordă 10 puncte.*
• *Timpul efectiv de lucru este de 45 de minute.*

Partea I (50 puncte)

I. 1. Citiți cu atenție textul de mai jos și răspundeți întrebărilor: **24 puncte**

„Hârtia a venit în Europa de foarte departe, din China, fiind transmisă prin intermediul țărilor islamice. Hârtia nu a avut nici trăinicia, nici frumusețea pergamentului făcut din piele de oaie, dar a fost foarte ieftină și a avut o suprafață foarte netedă. Încă din secolul al IX-lea chinezii au descoperit praful de pușcă, iar primele arme de foc datează din secolul al XI-lea. De aici, această invenție a ajuns în Europa, unde pe la 1314 a apărut primul tun.”

(Fernand Braudel, *Structurile cotidianului*)

a. Numiți, pe baza textului, două spații istorice. 6 puncte

b. Selectați, pe baza textului, două repere cronologice. 6 puncte

c. Prezentați, pe baza textului, două argumente pentru care hârtia a câștigat în fața pergamentului. 6 puncte

d. Identificați, pe baza textului, secolul apariției tunului. 6 puncte

I. 2. Încercuiți litera corespunzătoare răspunsului corect: **16 puncte**

1. Prima epocă istorică este: 4 puncte
a. Antichitatea b. Preistoria c. Evul Mediu
2. Izvoarele istorice sunt: 4 puncte
a. Clasice și moderne b. Pictate c. Nescrise și scrise
3. Știință auxiliară istoriei care se ocupă cu datarea evenimentelor istorice: 4 puncte
a. Cronologia b. Numismatica c. Cartografia
4. Spațiul istoric este reprezentat pe: 4 puncte
a. Pereții peșterilor b. Hărți fizice c. Hărți istorice

I. 3. Precizați mileniul și secolul în care se încadrează următorii ani: 955, 1789, 1989 și 2024. **10 puncte**

Partea a II-a (40 puncte)

II. 1. Grupați în tabelul de mai jos termenii după categoria din care fac parte: **10 puncte**
Listă termeni: **unelte**, **hărți**, **arme**, **bijuterii**, **oseminte umane**, **jurnale**, **vase**, **morminte**, **manuscrise** și **monede**.

Izvoare istorice scrise	Izvoare istorice nescrise

II. 2. Stabiliţi corespondenţa între cele două coloane cu ajutorul săgeților: **30 puncte**

1. 843	a. Secolul al XVII-lea	5 puncte
2. 1125	b. Secolul al XXI-lea	5 puncte
3. 1653	c. Secolul al XXVI-lea	5 puncte
4. 2024	d. Secolul al XII-lea	5 puncte
5. 676	e. Secolul al VII-lea	5 puncte
6. 2578	f. Secolul al IX-lea	5 puncte

10 puncte din oficiu

Total: 100 puncte

Capitolul II: PREISTORIA

Competențe generale:

1. Utilizarea în contexte diverse a coordonatelor şi reprezentărilor de timp şi spaţiu.
2. Manifestarea comportamentului civic prin valorificarea experienţei istorice şi a diversităţii socio-culturale.
4. Folosirea autonomă şi responsabilă a instrumentelor necesare educaţiei permanente.

Competențe specifice:

1.3. Localizarea în timp şi în spaţiu a faptelor şi/sau a proceselor istorice.
2.1. Folosirea termenilor de specialitate în descrierea unui eveniment/proces istoric.
2.2. Relatarea unui eveniment/proces istoric, utilizând informaţii din surse istorice.
2.3. Stabilirea de asemănări şi deosebiri referitoare la evenimente/procese istorice, pe baza unor surse diferite.
4.1. Folosirea unor tehnici de învăţare în rezolvarea sarcinilor de lucru.

Capitolul II: PREISTORIA

1. Primii oameni.
2. Preistoria.
Test evaluare.

Primii oameni

1. Definiții

Primate = ordin de mamifere superioare, omnivore, cu degetul mare opozabil, care trăiesc în arbori şi îşi hrănesc puii cu lapte, cu creierul foarte dezvoltat.
Biped = ființă care se deplasează pe două picioare.
Hominizi = oameni primitivi, strămoşi ai omului modern.
Rudimentar = slab dezvoltat, aflat la începutul dezvoltării sale; primitiv, neevoluat.
Harpon = unealtă în formă de lance prevăzută cu un vârf ascuţit, folosită la vânarea balenelor.

2. Teorii despre originea omului

De-a lungul timpului oamenii au fost preocupați de modul în care au apărut pe Pământ (antropogeneză), cea mai veche teorie, prezentă în cultura primelor civilizații, fiind cea creaționistă, conform căreia omul a fost conceput de o divinitate atotputernică.
Secolul al XIX-lea - s-a impus teoria evoluționistă a naturalistului britanic Charles Robert Darwin (1809-1882), conform căreia omul a fost produsul evoluției din **primate** (din care fac parte și maimuțele) și a avut la bază argumente științifice, bazate pe cercetări și descoperiri arheologice.

3. Evoluția primilor oameni

Factorii care au influențat dezvoltarea inteligenței omului primitiv au fost următorii:
a. Necesitatea pentru a găsi soluții pentru adaptarea la mediu: ca urmare a răcirii climei, în Africa, iarba a luat locul copacilor, strămoșii omului fiind nevoiți să se adapteze mersului **biped**, pentru a se deplasa cu ușurință în căutarea hranei, care a devenit tot mai dificil de procurat;
b. Dezvoltarea fizică și a capacității cutiei craniene: îndreptarea coloanei, folosirea mâinilor la efectuarea diverselor activități, dezvoltarea creierului, apariția limbajului articulat, stăpânirea focului și a uneltelor.
Speciile de **hominizi** s-au răspândit la început în Africa, pentru ca mai apoi să ajungă și pe celelalte continente (Europa, Asia, Americi și Australia):
I. Australopitecus afarensis (Africa de Est, cca. 3.700.000 de ani): primul strămoș al omului, s-a asemănat mai mult cu maimuțele, având talie mică, capacitate craniană redusă, poziție bipedă și s-a ocupat cu vânătoarea.
II. Homo habilis - din limba latină: ***„omul îndemânatic”*** (Africa, cca. 2.400.000 de ani): primul hominid făuritor de unelte, a avut un creier mai dezvoltat (înzestrat cu vorbire **rudimentară**), fiind capabil să își confecționeze unelte din piatră cioplită și să își amenajeze spațiul de locuit.
III. Homo erectus - din limba latină: ***„omul ridicat”*** (Africa, cca. 1.600.000 de ani): primul hominid care s-a deplasat într-o poziție perfect verticală și a migrat în afara Africii, a descoperit focul și a manifestat comportamente care au dovedit prezența unei vieți spirituale.
IV. Homo neandertalensis (Europa și Asia, cca. 400.000 de ani): a realizat unelte elaborate din piatră cioplită și a învățat să producă și să întrețină focul, într-o perioadă marcată de răcirea accentuată a climei.
V. Homo sapiens sapiens recens - din limba latină: ***„omul inteligent”*** (Africa, mai apoi toate continentele, cca. 300.000 de ani): strămoșul oamenilor moderni a fost capabil să confecționeze unelte cioplite mult mai diversificate și mai complexe (**harpoane** și vârfuri de săgeți din piatră, os și fildeș), a început să își confecționeze haine din blănuri de animale, s-a adăpostit în peșteri, iar pentru vânătoare a domesticit o specie de lupi (strămoșii câinilor de astăzi).

Fișă de lucru: *Primii oameni*

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. *„Înfățișarea și felul de gândire a oamenilor corespund în cele mai multe cazuri naturii ținutului.”*

(Hipocrate, *Despre aer, apă și locuri*)

B. *„Întreaga zonă est-africană este presărată cu așezări de Homo erectus. Aceștia și-au construit colibe și au fost omnivori. Au lăsat urme de oase în habitat, alături de unelte cioplite pentru uciderea animalelor.”*

(Maurice Taieb, *Pe meleagurile primilor oameni*)

1. Identificați, pe baza sursei A, două elemente caracteristice omului influențate de natură.

2. Menționați, pe baza sursei B, două activități desfășurate de Homo erectus.

3. Explicați, pe baza sursei A, relația dintre factorii naturali și istoria omului.

Preistoria

1. Definiții

Economie = ansamblul activităților prin care oamenii își procură/produc cele necesare traiului.
Sedentarizare = așezarea definitivă a oamenilor pe un anumit teritoriu.
Troc = schimb de produse și/sau obiecte.
Gintă = grup de persoane înrudite prin sânge și legate prin comuniunea de cult, nume și interese.
Politeism = credința în mai mulți zei.

2. Viața oamenilor preistorici

Cca. 5.000.000 î.Hr. - apariția omului pe Pământ ⇒ debutul Preistoriei, împărțită de istorici în două mari epoci, numite după principalul material utilizat pentru producerea uneltelor și a armelor:
I. Epoca Pietrei:
a. Paleolitic - 5.000.0000-15.000 î.Hr. (din limba greacă: *palaios = „vechi”* și *lithos = „piatră”*): **economia** s-a bazat pe vânătoare, cules și pescuit, iar uneltele și armele au fost realizate din piatră cioplită, os și corn de animal. Oamenii s-au organizat în cete, bazate pe legături de rudenie și au realizat podoabe, statuete, picturi pe pereții peșterilor (picturi rupestre), ce au înfățișat persoane și animale;
b. Mezolitic - 15.000-8000 î.Hr. (din limba greacă: *mezos = „mijloc”* și *lithos = „piatră”*): oamenii au îmblânzit unele animale și s-au format primele sate, cu locuințe construite de membrii comunității;
c. Neolitic - 8000-5000 î.Hr. (din limba greacă: *neos = „nou”* și *lithos = „piatră”*): regiunea în care s-a făcut trecerea la **sedentarizare**, economia bazată pe cultivarea plantelor (orz, ovăz, grâu, secară, mei) și domesticirea animalelor (canide, porcine, bovine, ovine, caprine) a primit numele de *„semiluna fertilă”* (Palestina, Irak, Siria, Liban și Iran). Ocupații: cultivarea plantelor (agricultură primitivă), creșterea animalelor (păstorit), meșteșuguri casnice (tors, țesut, olărit) și comerț (schimburi de produse - **troc**). Oamenii s-au organizat în **ginți**, triburi (mai multe ginți reunite pe un anumit teritoriu) și așezări sătești (8000 î.Hr.: Catal Huyuk - Turcia). Viața spirituală a fost marcată de formarea concepțiilor religioase (**politeiste**) și apariția de monumente și temple dedicate zeilor.
II. Epoca Metalelor:
a. Epoca Bronzului - 5000-1200 î.Hr.: spre sfârșitul Epocii Pietrei oamenii au descoperit cum să extragă și să prelucreze metalele, la început aceștia realizând obiecte din cupru, aur și argint. Apoi au descoperit tehnologia obținerii bronzului (un aliaj de cupru, aproximativ 90%, cu staniu cositor sau plumb, aproximativ 10%), apărând astfel metalurgia. 4000-1000 î.Hr. - indoeuropenii, populații războinice provenite dintr-o zonă aflată la nord de Marea Neagră, s-au răspândit în Europa și Asia, formând astfel noi popoare: tracii, grecii, sciții, celții, germanicii, italicii (Europa) și hitiții, persanii, indienii (Asia);
b. Epoca Fierului (două subepoci: Hallstatt și La Tenne) - 1200 î.Hr.-200 d.Hr.: oamenii au reușit să extragă și să prelucreze fierul, un metal rezistent și solid, din care au realizat cuțite, topoare, coase, lame pentru plug, vârfuri de săgeți, săbii și coifuri.
Ca urmare a descoperirii metalurgiei populațiile umane au crescut și s-au organizat în triburi și uniuni de triburi, conduse de o căpetenie militară.
Agricultura, meșteșugurile, mineritul, comerțul și transporturile s-au dezvoltat, iar odată cu inventarea scrierii și cu întemeierea primelor orașe în Orient a început o nouă etapă în istoria omenirii, Epoca Antică sau Antichitatea.

Fișă de lucru: *Preistoria*

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. *„Comunitățile neolitice, pornite în căutare de noi terenuri agricole, ca urmare a suprapopulării relative și a secătuirii solurilor din regiunile de origine (datorită modului primitiv de prelucrare a pământului, pe suprafețe mici și prin utilizarea doar a unei pelicule subțiri de la suprafața solului, în sistemul „grădinăritului”)... și-au adaptat cunoștințele agricole la condițiile locale, ceea ce a constituit cauza principală pentru care nu s-a format o singură cultură neolitică veche, ci numeroase culturi.”*

(Nicolae Ursulescu, *Neoliticul și eneoliticul României*)

B. *„Tehnologia produce mai multă tehnologie (...), progresele depind de stăpânirea anterioară a problemelor mai simple. Spre exemplu, agricultorii epocii de piatră nu au trecut direct la extragerea și prelucrarea fierului, care a necesitat furnale cu temperaturi ridicate. Metalurgia minereurilor de fier a apărut și s-a dezvoltat din mii de ani de experiență (...) cu metale îndeajuns de moi pentru a fi prelucrate prin batere (...). De asemenea, s-a dezvoltat și din mii de ani de dezvoltare a furnalelor simple pentru arderea oalelor și apoi din extragerea și prelucrarea cuprului și a aliajelor de cupru (bronzului) (...)”.*

(Jared Diamond, *Viruși, Arme și Oțel. Soarta societăților umane*)

1. Identificați, pe baza sursei A, două motive ale răspândirii oamenilor în neolitic.

2. Precizați, pe baza sursei B, cât timp a fost necesar pentru apariția metalurgiei.

3. Menționați, pe baza sursei A, o consecință a înmulțirii comunităților neolitice.

Test evaluare
Preistoria

• *Pentru rezolvarea corectă a tuturor cerinţelor din Partea I şi din Partea a II-a se acordă 90 de puncte.*
• *Din oficiu se acordă 10 puncte.*
• *Timpul efectiv de lucru este de 45 de minute.*

Partea I (50 puncte)

I. 1. Citiți cu atenție textul de mai jos și răspundeți întrebărilor: **24 puncte**

„Timp de mii de ani Pământul a fost locuit de hominizi, strămoși ai omului, apoi de oameni asemănători cu noi, a căror existență s-a putut reconstitui datorită urmelor lăsate de ei: așezări, arme , unelte și oseminte. În această perioadă strămoșii noștri, prădători nomazi care au cautat să își asigure supraviețuirea culegând și vânând, au devenit păstori ce și-au urmat turmele, apoi agricultori sedentari, stabiliți pe lângă câmpurile pe care le-au cultivat. Ei au învățat să domine natura. Stăpânirea focului a fost urmată de cea a șlefuirii pietrei, pentru a produce unelte și arme, apoi de cea a metalelor. În timpurile cele mai îndepărtate, unele grupuri de hominizi și-au părăsit așezămintele inițiale. Din Africa de Est, posibil leagăn al omenirii, ei au plecat în căutarea unor terenuri mai bune de vânătoare și pescuit, de pășuni și, în fine, de pământuri roditoare, colonizând lumea.”

(Larousse, *Istoria lumii de la origini până în anul 2000*)

a. Identificați, pe baza textului, denumirea strămoșilor omului. 6 puncte

b. Selectați, pe baza textului, două ocupații care au asigurat supraviețuirea primilor oameni. 6 puncte

c. Numiți, pe baza textului, tehnica de prelucrare a pietrei. 6 puncte

d. Indicați, pe baza textului, ce tipuri de izvoare istorice sunt așezările, armele și uneltele. 6 puncte

I. 2. Încercuiți litera corespunzătoare răspunsului corect: **16 puncte**

1. Primii oameni au apărut în: 4 puncte
a. Europa b. Asia c. Africa
2. În mezolitic oamenii au îmblânzit: 4 puncte
a. Câinele b. Capra c. Vaca

3. Bronzul este un aliaj compus din: 4 puncte
a. Fier și aur b. Cupru și cositor c. Argint și cupru
4. Folosirea bronzului a dus la abandonarea treptată a uneltelor și armelor din: 4 puncte
a. Lemn b. Piatră c. Fier

I. 3. Transcrieţi textul de mai jos, completând fiecare spaţiu liber cu termenul corespunzător din lista de termeni dată: **10 puncte**

Oamenii au început să străbată pământul acum 200.000 de ani, la început ..... şi culegând hrana zilnică pentru a ..... Cu 10.000 de ani în urmă oamenii au învăţat cum să cultive ..... şi astfel au putut să întemeieze aşezări în preajma câmpurilor lor. Din aceste mici sate, cum au fost la început, s-au dezvoltat apoi ..... Acestea au dat naştere marilor ..... ale lumii antice.

Lista termenilor: **vânat**, **comerț, cereale**, **civilizație**, **supraviețuire**, **oraș** și **fortăreață**.

Partea a II-a (40 puncte)

II. 1. Notați cu Adevărat (A) sau Fals (F) următoarele afirmații: **20 puncte**

a. În Preistorie au apărut primele forme de viață spirituală, arta și religia ..... 5 puncte

b. Picturile rupestre au apărut în Epoca Fierului ..... 5 puncte

c. Primele metale au fost descoperite în neolitic ..... 5 puncte

d. Primele state din istoria omenirii au apărut în Europa ..... 5 puncte

II. 2. Asociați cuvintele din lista de mai jos modului de viață nomad sau modului de viață sedentar, așezându-le în tabel: **20 puncte**

Lista cuvintelor: **vânătoare, metalurgie, cules, agricultură, peșteră, casă, plug, comerț, sate** și **creșterea animalelor.**

Mod de viață nomad	Mod de viață sedentar

10 puncte din oficiu

Total: 100 puncte

Capitolul III: ORIENTUL ANTIC

Competențe generale:

1. Utilizarea în contexte diverse a coordonatelor şi reprezentărilor de timp şi spaţiu.
2. Manifestarea comportamentului civic prin valorificarea experienţei istorice şi a diversităţii socio-culturale.
3. Manifestarea comportamentului civic prin valorificarea experienţei istorice şi a diversităţii socio-culturale.
4. Folosirea autonomă şi responsabilă a instrumentelor necesare educaţiei permanente.

Competențe specifice:

1.1. Ordonarea pe criterii cronologice a faptelor/ proceselor istorice.
1.2. Identificarea diferenţelor temporale dintre evenimente şi procese istorice.
1.3. Localizarea în timp şi în spaţiu a faptelor şi/sau a proceselor istorice.
2.1. Folosirea termenilor de specialitate în descrierea unui eveniment/proces istoric.
2.2. Relatarea unui eveniment/proces istoric, utilizând informaţii din surse istorice.
2.3. Stabilirea de asemănări şi deosebiri referitoare la evenimente/procese istorice, pe baza unor surse diferite.
3.1. Asumarea de roluri în grupuri de lucru.
3.2. Descrierea rolului unor personalităţi în desfăşurarea evenimentelor istorice.
4.1. Folosirea unor tehnici de învăţare în rezolvarea sarcinilor de lucru.
4.2. Utilizarea resurselor multimedia în scopul învăţării.

Capitolul III: ORIENTUL ANTIC

1. Orientul Antic: Mediul natural și viața cotidiană.
Studii de caz:
a. Orașul-stat Babilon;
b. Temple si piramide.
2. Popoare și civilizații pe harta Orientului Antic.
Studii de caz:
a. Egiptul Antic;
b. Evreii;
c. Imperiul Persan;
d. Chinezii.
3. Moștenirea culturală a Orientului Antic.
Studii de caz:
a. *Epopeea lui Ghilgameș*;
b. *Codul lui Hammurabi*.
Test evaluare.

Orientul Antic: Mediul natural și viața cotidiană

1. Definiții

Antichitate (Epoca Antică) = epocă istorică plasată între Preistorie și Evul Mediu (cca. 3000 î.Hr.-secolul al V-lea d.Hr.).
Popor = comunitate umană ai cărei membri au aceeași tradiție culturală.
Aristocrație (din limba greacă: *aristos = „cel bun”* și *kratos = „putere”*) = clasă socială privilegiată, care exercită conducerea societății în conformitate cu originea, poziția economică și socială, care a fost moștenită sau dobândită.

2. Omul și mediul

Apariția civilizațiilor **Antichității** a fost strict condiționată de posibilitatea asigurării celor necesare traiului, marile întinderi nisipoase ale Orientului nefiind prielnice vieții, populațiile umane concentrându-se în zonele fertile, câmpiile mai ușor de amenajat prin desecări și irigații, aflate de-a lungul marilor fluvii (Tigru, Eufrat, Nil, Fluviul Galben și Fluviul Albastru), între Marea Mediterană și Oceanul Pacific.
Principalele **popoare** din Orientul Antic au fost: sumerienii, akkadienii, asirienii și babilonienii în Mesopotamia (din limba greacă: *„ținutul dintre râuri”*) - Irak; egiptenii (Egipt); fenicienii (Liban); evreii (Israel); hiții (Turcia); mezii și persanii (Iran); indienii (hindușii) - India și chinezii (China).

3. Locuințele și hrana

Primele locuinţe au fost construite din snopi de trestie sau lut, acoperite cu paie (mai târziu din cărămizi de lut arse în cuptoare), lipite şi tencuite cu mortar din var sau lut, cu un acoperiş plat şi o curte interioară, cu un singur nivel, și mobilier simplu, realizat din nuiele împletite.
Hrana a fost compusă din cereale, legume, carne, lapte, brânză și miere, fiind preparată într-o cameră separată, dotată cu un cuptor din lut, pentru prepararea pâinii.

4. Economia și organizarea socială

Ocupațiile locuitorilor din Orientul Antic au fost diverse: agricultura, păstoritul, mineritul, meșteșugurile și comerțul (inițial, sub forma trocului).
Vechii locuitori ai Orientului au descoperit și inventat lucruri precum: calendarul (inițial bazat pe mișcările Lunii), alfabetul (scrierea cuneiformă), primele biblioteci, tratamentele medicale și chirurgia, legile publice, școala și manualele, roata (inițial folosită pentru olărit și apoi pentru transport) și plugul.
Principalele categorii sociale au fost următoarele: **aristocrații** (nobili: conducătorii primelor state antice), preoţii, războinicii (soldați), negustorii, meşteşugarii, țăranii și sclavii (prizonieri de război sau datornici).

5. Religia

Viaţa primelor comunităţi umane a fost puternic influențată de religie, acestea venerând mai mulţi zei (religie politeistă), cărora le-au oferit daruri și jertfe în temple.
Preoții au dorit să înțeleagă viitorul prin căutarea de răspunsuri în poziţia stelelor, schimbările vremii, comportamentul animalelor sau arderea flăcărilor.

Fișă de lucru: ***Orientul Antic: Mediul natural și viața cotidiană***

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. *„Casele s-au înșiruit în dezordine, străzile sunt foarte înguste sau au lipsit de-a dreptul, cea mai mare parte a căilor de comunicație aflându-se în jurul zidurilor. Tot în afara lor, situată lângă poarta principală, a fost de obicei piața, unde negustorii au poposit pentru a-și expune mărfurile."*

(Sabatino Moscati, *Vechile civilizații semitice*)

B. *„Odată răsărit, grâul crește grație apei din fluviu, care, udându-l face holda să rodească... irigația însă o face omul, cu ajutorul unor cumpene, căci întregul ținut al Babiloniei, ca și Egiptul, este străbătut de canale."*

(Herodot, *Istorii*)

1. Precizați, pe baza sursei A, două elemente caracteristice unui oraș oriental.

2. Descrieți, pe baza sursei B, modul în care s-a cultivat pământul în Babilon și Egipt.

3. Menționați două ocupații ale locuitorilor Orientului Antic și o modalitate de îmbunătățire a uneia dintre aceste ocupații.

Studiu de caz: Orașul-stat Babilon

1. Definiții

Monarh = rege sau împărat, conducător al unui stat (monarhie).
Zigurat = edificiu construit în Antichitate în Mesopotamia, având forma unei piramide în trepte.

2. Orașul-stat

În Orientul Antic, apariția statului a fost favorizată de următorii factori:
a. Necesitatea de a organiza și de a conduce colectivități umane pentru munci de amploare: irigații, desecări, amenajări agricole și construcții;
b. Oportunitatea de a asigura apărarea eficientă a comunităților umane față de pericolele externe;
c. Nevoia de a reglementa prin norme și legi relațiile dintre oameni.
Primele orașe-state au apărut în Mesopotamia: Ur, Uruk, Lagaș, Kiș, Umma, Nippur, Akkad, Assur și Babilon.
Orașul-stat a avut drept nucleu o cetate, la care s-a adăugat teritoriul din afara zidurilor.
În fruntea cetății s-a aflat regele (sau **monarhul**), considerat reprezentantul zeilor pe pământ (din limba sumeriană: *lugal = „om mare”* sau *patesi = „rege-preot”*), centrul puterii regale fiind Palatul. Principalele atribuții ale regelui au fost următoarele: conducător al statului, comandant suprem al armatei, șef al administrației, legiuitor, judecător absolut și mare preot (reprezentant al zeilor pe Pământ).
Locuitorii cetății și ai teritoriului din jur au devenit supușii regelui, aceștia plătind taxe și impozite pentru oraș și pentru zeii ocrotitori ai așezării, în cinstea cărora s-au construit multe temple.

3. Babilonul: Poarta Zeilor

Cca. 2300 î.Hr. - sumerienii au fondat Babilonul (din limba semitică: *Bab ilani* = „*Poarta Zeilor”*), pe malurile fluviului Eufrat, cel mai longeviv și mai prosper dintre orașele Mesopotamiei:
I. Vechiul Regat Babilonian (1894-1595 î.Hr.): sub dinastia amorită, orașul a devenit un imperiu, după ce a cucerit alte așezări din regiune, iar sub conducerea regelui Hammurabi (1792-1749 î.Hr.) a cunoscut o perioadă de dezvoltare economică, politică și culturală.
II. Declinul puterii babiloniene (secolul al XVII-lea-619 î.Hr.): un mileniu marcat de anarhie și controlul imperiilor vecine în Babilon, statul fiind jefuit de hitiți (1595 î.Hr.), cucerit de kasiți (1595-1155 î.Hr.) și de asirieni (911-619 î.Hr.).
III. Noul Regat Babilonian (620-539 î.Hr.): Babilonul a renăscut sub dinastia chaldeeană, cel mai important lider din această perioadă fiind Nabucodonosor al II-lea (605-562 î.Hr.).
IV. Decăderea puterii babiloniene (539 î.Hr.-cca. 1000 d.Hr.): teritoriul babilonian a fost cucerit de persani (539-333 î.Hr.), greci (333-141 î.Hr.), parți (141 î.Hr.-116 d.Hr.; 118-224), romani (116-118), sasanizi (224-651) și musulmani (651-prezent).
V. Dispariția așezării babiloniene (cca. 1000 d.Hr.): orașul a fost abandonat și a devenit o sursă de materii prime (cărămizi) pentru așezările musulmane Bagdad și Basra.
Viața babilonienilor a fost una dinamică și prosperă, bazată pe comerț și exploatarea muncii sclavilor, importante bogății provenind din teritoriile cucerite și din taxele plătite de populație.
Babilonienii au investit resurse importante în lucrări de construcții (Poarta zeiței Ishtar, Templul zeului Marduk, **Ziguratul** Etemenanki și Grădinile Suspendate ale Semiramidei), de amenajare a drumurilor pentru caravane și de asigurare a unor condiții bune pentru agricultură (irigații).
În Babilon s-a încurajat cultura, înflorind artele, astronomia, matematica, dreptul (*Codul lui Hammurabi*) și literatura (*Epopeea lui Ghilgameș*).

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Orașul-stat Babilon***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Orașul se află așezat într-o câmpie întinsă, este pătrat și fiecare latură are o întindere de o sută douăzeci de stadii… Orașul întrece în frumusețe toate celelalte orașe despre care avem cunoștință. Mai întâi este înconjurat de un șanț adânc și lat, plin cu apă; urmează un zid de întărire… Sus, pe coama zidului, are clădite la margine niște turnuri cu o singură încăpere … În zid, de jur-împrejur, sunt deschise o sută de porți cu totul de aramă.”

(Herodot, *Istorii*)

1. Descrieți, pe baza sursei, zona geografică în care a fost construit Babilonul.

2. Precizați, pe baza sursei, trei elemente care demonstrează puterea orașului Babilon.

3. Dacă ați fi ghid în cetatea Babilonului, cum ați descrie colegilor voștri Grădinile suspendate ale Semiramidei?

Studiu de caz: Temple și piramide

1. Definiții

Panteon = totalitate a divinităților (unei mitologii) sau ale unei religii politeiste.
Faraon = titlu purtat de regii Egiptului Antic.
Mumie = cadavru îmbălsămat și pregătit pentru înhumație, de cele mai multe ori într-un sarcofag.
Sarcofag = sicriu monumental executat din piatră, bronz, etc. (artistic ornamentat).

2. Templele: case ale zeilor

Societățile Orientului Antic au construit monumente impunătoare pentru a cinsti zeii și suveranii.
Locuitorii orașelor-state au considerat că prosperitatea societății și succesul militar al regatului au depins de bunăstarea monarhului ca împuternicit (trimis) al zeilor, zeci de mii de muncitori fiind angajați să proiecteze și să construiască templele, ziguratele și piramidele.
În India și China, au apărut lăcașuri de cult budiste (stupa), respectiv temple și pagode, care s-au remarcat prin dimensiunile lor impresionante și bogăția de ornamente exterioare.
Templele au fost considerate din cele mai vechi timpuri drept case ale zeilor, stăpâni ai întregului pământ, cărora oamenii le-au adus ofrande și le-au plătit rente în diverse produse: Șamaș (zeul Soarelui și al dreptății - orașul-stat Ur), Ishtar (zeița Pământului, a nopții și a dragostei - Akkad), Marduk (zeul justiției, compasiunii, regenerării, magiei și furtunilor - Babilon), Amon Ra (zeul Soare și liderul **panteonului** egiptean), Isis (zeița mamă) și Horus (zeul cerurilor).
Preoții au fost cei care au administrat aceste bogății, unele luând drumul altor ținuturi spre a le schimba cu aur, argint, tămâie și piatră de construcție.
În Mesopotamia, ziguratul a reprezentat sanctuarul dedicat zeului, în care au avut acces doar preoții și preotesele, servind în același timp și drept observator astronomic.
În Egipt, templele au fost construcții monumentale care au atins și 30 m înălțime, orientate spre punctul de unde răsare soarele în ziua solstițiului de vară, cu o intrare încadrată de două obeliscuri și având în interior mai multe săli flancate de numeroase statui și colonade în formă de papirus sau floare de lotus, ornate cu hieroglife și scene din bătălii sau viața cotidiană.
Secolele XX-XIII î.Hr. - la Karnak (secolele XX-XVIII î.Hr.) și Luxor (secolele XIV-XIII î.Hr.), au fost construite cele mai cunoscute temple egiptene.

3. Piramidele Egiptului Antic

Oamenii antici au crezut în viața de după moarte și pentru aceasta și-au construit morminte masive.
Secolele XXVI-XXV î.Hr. - în Egipt, pe platoul de la Giza (Cairo), **faraonii** Khufu (în limba greacă: Keops), Khafra (în limba greacă: Kefren) și Menkaura (în limba greacă: Mykerinos) și-au înălțat morminte colosale, singurele *„minuni”*, dintre cele șapte ale lumii antice, care au rezistat până astăzi, apărate de marele Sfinx, ceea ce i-a făcut pe arabii cuceritori să afirme: *„Universul se teme de timp, însă timpul se teme de piramide”*.
Alți faraoni și-au săpat mormintele în stâncă (hipogee), luând astfel naștere două mari necropole (cimitire), Valea Regilor (secolul al XIV-lea î.Hr.: mormântul faraonului Tutankamon) și Valea Reginelor (secolul al XV-lea î.Hr.: mormântul reginei Hatșepsut; secolul al XIII-lea î.Hr.: mormântul reginei Nefertari), în apropiere de Teba.
Mormintele au fost compuse dintr-o cameră mortuară, în care a fost depusă **mumia** într-un **sarcofag**, coridoare și încăperi în care s-au depozitat obiecte de mobilier, animale mumificate, bărci, amulete (talismane) și tot ceea ce ar fi fost necesar pentru un trai sigur și îndestulat în lumea de dincolo.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Temple și piramide***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„(La piramida lui Kheops)... au muncit fără întrerupere câte o sută de mii de oameni. Zece ani s-au scurs în care poporul a muncit din greu la făcutul drumului pe care s-au cărat pietrele, lucrare, după părerea mea, cu nimic mai prejos decât însăși piramida (...). Numai pentru ridicarea piramidei au trebuit 20 de ani."

(Herodot, *Istorii*)

1. Descrieți, pe baza sursei, construcția piramidei lui Kheops.

2. Sunteți un arheolog și tocmai ați intrat în interiorul piramidei lui Kheops. Descrieți ce vedeți acolo.

3. Sunteți ghid pe Valea Nilului. Ce itinerar ați recomanda turiștilor? Realizați o prezentare a acestuia, indicând monumentele (temple și piramide) pe care le-ați vizita.

Popoare și civilizații pe harta Orientului Antic

1. Definiții

Oraș-stat = formă de organizare politică formată din oraș și teritoriul agricol din jurul său.
Imperiu = stat creat prin cucerirea teritoriilor locuite de alte popoare și condus de un suveran.
Dinastie = este formată din conducători (regi, împărați și faraoni) care provin din aceeași familie.
Semit = membru din grupul de populații din sud-vestul Asiei și nord-vestul Africii, căruia astăzi îi aparțin arabii și evreii.
Basorelief = lucrare de sculptură cu figuri scoase în relief pe un fond cu care fac corp comun.
Monoteism = credința într-o singură zeitate, atotputernică.

2. Popoare și civilizații

În Orient, de-a lungul celor 5000 de ani ai Antichității au existat numeroase popoare cu tot atâtea civilizații spectaculoase.
Marile civilizații au apărut de-a lungul fluviilor: Tigrul și Eufratul în Mesopotamia, Nilul în Egipt, Indusul în nord-vestul Indiei, Fluviul Galben (Huang He) și Fluviul Albastru (Yangtze) în China.
Acestea au dat naștere primelor state și modele de organizare politică: **orașele-stat**, regatele și **imperiile**, conduse de **dinastii** puternice.
Cele mai importante imperii au fost create de următoarele popoare: mesopotamienii (sumerieni, akkadieni și asirieni), egiptenii, fenicienii, evreii, hitiții, mezii și persanii, indienii și chinezii.
I. Mesopotamia:
a. Sumer: cca. 4500 î.Hr. - sumerienii (origine necunoscută) s-au stabilit în sudul Mesopotamiei, între fluviile Tigru și Eufrat (Irak). Aceștia au inventat scrierea cuneiformă (cca. 2800-2400 î.Hr.), au construit primele orașe civilizate (Ur; Uruk - condus de Ghilgameș; Eridu; Lagaș; Mari; Nippur; Kiș), temple (zigurate), au realizat primele sisteme de irigații sistematizate în agricultură, au inițiat primele schimburi comerciale cu alte popoare, au făcut descoperiri în matematică, medicină, astrologie și astronomie. Sumerienii au influenţat civilizaţiile de mai târziu din Mesopotamia, împrumutându-le roata, scrierea, arhitectura şi modelul de organizare a statului (orașul-stat);
b. Akkad: mileniul al III-lea î.Hr. - akkadienii, triburi **semite** de păstori nomazi au pătruns din stepele Arabiei în centrul Mesopotamiei și au pus bazele mai multor orașe-stat: Akkad, Kia, Babilon, Isin și Susa. 2350-2150 î.Hr. - controlul akkadienilor s-a impus în Mesopotamia, cel mai important lider fiind Sargon I (cca. 2334-2279 î.Hr.), care a i instituit o administrație centralizată, o armată permanentă și a cucerit Sumerul, Asiria, Elamul și Siria, întemeind astfel un imperiu care s-a întins de la Golful Persic până la Marea Mediterană. Akkadienii au fost cunoscuți pentru arta lor, continuatoare a celei sumeriene (au dezvoltat **basorelieful** și sculptura cu subiecte mitologice);
c. Asiria: mileniul al III-lea î.Hr. - asirienii, populație amorită, au venit din Peninsula Arabică și s-au stabilit în nord-estul Mesopotamiei, unde au întemeiat numeroase orașe-stat: Assur, Ninive, Urbilum (Arbela), Dur-Șarrukin și Nimrud. Aceștia au pus bazele unui imperiu puternic (capitale: Assur și Ninive) în perioada domniilor regilor Tiglatpalasar I (cca. 1115-1076 î.Hr.), Tiglatpalasar al III-lea (745-727 î.Hr.) și a lui Asurbanipal (cca. 685-631 î.Hr.), care au ocupat Babilonul, Egiptul, Siria și Anatolia (Turcia), hotarele statului atingând astfel Golful Persic și Marea Mediterană. 611 î.Hr. - dispariția puterii asiriene ca urmare a cuceririi mezilor. Asirienii au creat unul dintre cele mai puternice și bogate state din Orientul Antic: în conflicte au utilizat cavaleria și carele de luptă cu roți spițate, respectiv au profitat de căile comerciale care au trecut prin imperiul lor pentru a se îmbogăți.
II. Egipt: mileniul al IV-lea î.Hr. - egiptenii au apărut din amestecul triburilor hamite din nord-estul Africii și cele semite venite din Arabia, pe valea fluviului Nil (Egiptul a fost considerat de către Herodot *„darul Nilului”*). Cca. 3100 î.Hr. - faraonul Narmer (în limba greacă: Menes) a unit Egiptul sub o singură autoritate (capitale: Memphis, Thinis și Teba). În perioada domniilor faraonilor Tutmes al III-lea (1479-1425 î.Hr.) și Ramses al II-lea (1279-1212 î.Hr.) regatul a atins apogeul. Moștenirea

civilizației egiptene a fost reprezentată de construcțiile monumentale (piramide și temple), parfumuri, machiaj, scrierea hieroglifică, inventarea foilor de papirus (au avut aceeași utilizare precum hârtia modernă) și sistemele de irigații.
III. Fenicia: mileniul al II-lea î.Hr. - fenicienii s-au stabilit în Canaan (Liban) și au pus bazele mai multor orașe-sat: Byblos, Tyr, Arados și Sidon, care au devenit mari centre meșteșugărești și comerciale ale lumii antice. 1200-900 î.Hr. - navigatori pricepuți, aceștia au întemeiat numeroase așezări noi (colonii), cea mai vestită fiind Cartagina (Tunisia). Cea mai importantă moștenire feniciană a fost reprezentată de inventarea primului alfabet fonetic, pe care l-au transmis mai departe grecilor, a purpurei (o stofă de lux foarte apreciată de nobili) și sticla transparentă.
IV. Israel: mileniul al II-lea î.Hr. - evreii, semiți din Mesopotamia, s-au așezat la sud de fenicieni, în Canaan (sau Palestina). Secolul al XI-lea î.Hr. - a fost întemeiat statul evreilor, Israel (capitala: Ierusalim) de către Saul (1037-1010 î.Hr.). În perioada domniilor regilor David (1004-965 î.Hr.) și Solomon (965-928 î.Hr.) statul evreilor a atins apogeul. Prin credința într-un singur zeu, evreii au creat prima religie **monoteistă**. Istoria evreilor a fost povestită de *Biblie* (în *Vechiul Testament*).
V. Imperiul Hitit: mileniul al III-lea î.Hr. - hitiții, popor de origine indoeuropeană, s-a stabilit în Asia Mică (Turcia). Aceștia au creat un stat puternic (capitala: Hattuș a), care, multă vreme, s-a luptat pentru supremație în estul Mării Mediterane cu amoriții, asirienii și egiptenii (1274 î.Hr.: bătălia de la Kadesh). Sub domniile regilor Hattusili I (1650-1620 î.Hr.), Suppiluliuma I (1344-1322 î.Hr.), Mursil al II-lea (1321-1295 î.Hr.) și Hattusili al III-lea (1267-1237 î.Hr.) imperiul a cuprins aproape întreaga Asie Mică (Peninsula Anatolia). 1180 î.Hr. - dispariția puterii hitite, ca urmare a conflictului cu asirienii și a migrației Popoarelor mării. Hitiții s-au ocupat cu exploatarea și prelucrarea metalelor, folosind arme din fier, calul și carul de luptă.
VI. Imperiul Persan: mileniul al II-lea î.Hr. - triburile nomade ale mezilor și persanilor s-au stabilit în Podișul Iranului și au pus bazele unui puternic imperiu (capitale: Persepolis și Susa), care s-a întins spre vest până la Marea Egee, iar spre est până la granițele Indiei. Statul persan a fost împărțit în provincii (satrapii), conduse de satrapi (*„ochii și urechile regelui”*), s-au construit drumuri ce au legat capitala cu toate provinciile imperiale și s-a încurajat comerțul. Nucleul armatei persane a fost format din corpul călăreților de elită și din garda personală a regelui (*„nemuritorii”*). Sub domniile regilor din dinastia Ahemenizilor Cirus al II-lea cel Mare (559-530 î.Hr.), Cambise al II-lea (530-522 î.Hr.) și Darius I cel Mare (522-486 î.Hr.) persanii au cucerit teritorii vaste din Asia (Asia Mică, Siria, Palestina, Fenicia, Mesopotamia și Persia), Europa (Tracia și Sciția) și Africa (Egipt). 334-324 î.Hr. -Alexandru al III-lea cel Mare (336-323 î.Hr.) l-a înfrânt pe regele Darius al III-lea (336-330 î.Hr.) și a cucerit Imperiul Persan.
VII. India: mileniul al IV-lea î.Hr. - primii locuitori din valea Indusului au întemeiat orașele Harappa și Mohenjo-Daro, cele mai mari așezări din Epoca Bronzului, cu străzi regulate, sisteme de aprovizionare cu apă și canalizare. Cca. 1500 î.Hr. - arienii, populații de păstori venite din zona Podișului Iranian, au cucerit India și au format pe valea fluviului Gange mai multe state, cu societăți bazate pe împărțirea în clase sociale (caste). Secolul al VI-lea î.Hr. - în valea fluviului Gange s-au format două state, Kosala și Magadha. Secolul al IV-lea î.Hr. - statul Magadha (capitala: Pataliputra) a început procesul de expansiune, sub domnia regelui (sau rajah) Așoka cel Mare (273-235 î.Hr.) fiind cucerită aproape întreaga Indie ⇒ formarea Imperiului Maurya. Vechii indieni au lăsat o moștenire materială și culturală de o mare valoare: au inventat un sistem propriu de măsuri și greutăți, cifrele, numărul zero și semnele plus și minus, ajunse până la noi prin intermediul civilizației arabe.
VIII. China: mileniul al IV-lea î.Hr. - chinezii, popor de origine mongolică, au pus bazele unei importante civilizații în zona văilor Fluviului Galben (leagănul civilizației chinezești) și a Fluviului Albastru. 221-206 î.Hr. - în perioada împăratului Qin Shi Huangdi (259-210 î.Hr.), fondatorul dinastiei Qin (capitala: Xianyang), statele chineze au fost unite sub o singură conducere. Civilizația chineză a construit Marele Zid, a avut cunoștințe avansate de astronomie, matematică și medicină, a inventat acul magnetic (busola), nava cu pânze, hârtia, tiparul, ceasul cu apă, roaba, explozibilul (praful de pușcă), mătasea și porțelanul.

Fișă de lucru: ***Popoare și civilizații pe harta Orientului Antic***

I. Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Egiptul, spre care elenii (grecii) se îndreaptă cu corăbiile, este pentru egipteni un pământ dobândit și un dar al Nilului. Egiptenii au fost cei dintâi dintre toți oamenii care au născocit anul și l-au împărțit în douăsprezece părți.”

(Herodot, *Istorii*)

1. Cum a denumit istoricul grec Herodot Egiptul?

2. Transcrieți, pe baza textului, fragmentul care precizează rolul Egiptului pentru locuitorii săi.

II. Priviți cu atenție harta de mai jos, care indică teritorii ocupate de popoare din Orientul Antic și numiți:

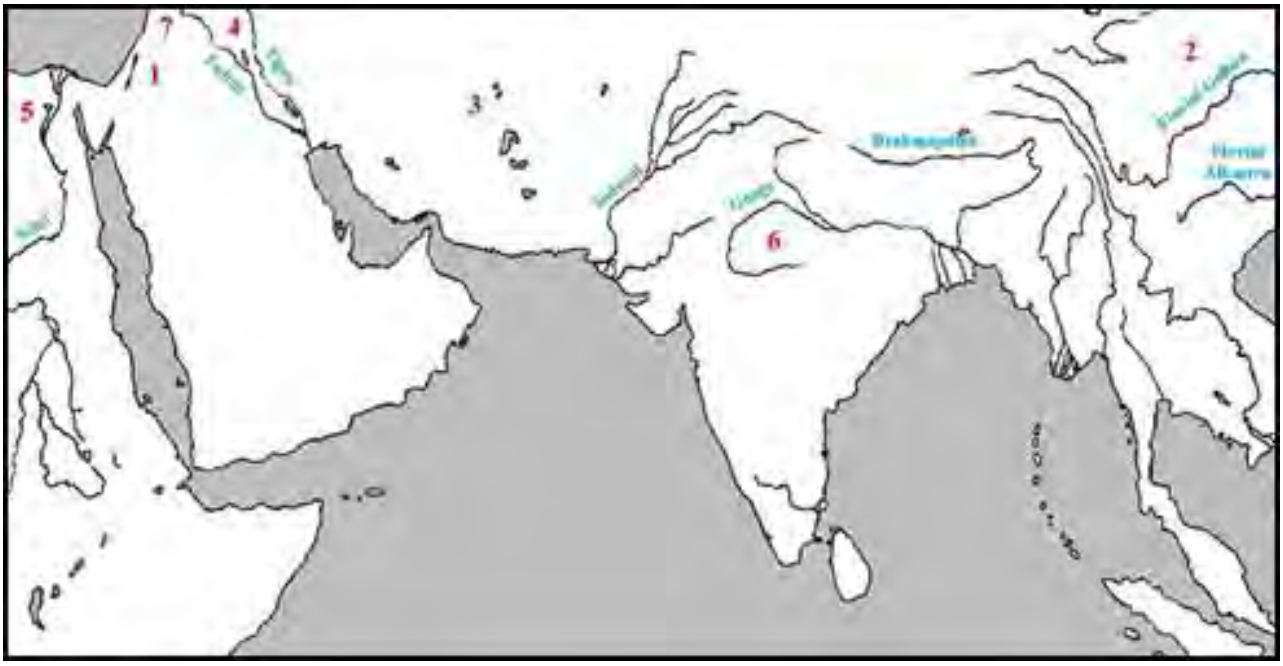

1. Un popor format pe teritoriul continentului Africa.

2. Două popoare stabilite pe țărmul de est al Mării Mediterane.

3. Un popor format în estul continentului Asia.

Studiu de caz: Egiptul Antic

1. Egiptul: „darul Nilului”

Cca. 6000 î.Hr. - comunități umane s-au stabilit de-a lungul fluviului Nil, bogat în pește, vânat și papirus (Egiptul a fost considerat de către istoricul grec Herodot *„darul Nilului”*), principalele ocupații fiind agricultura (grâu și orz) și creșterea animalelor.
Mileniul al IV-lea î.Hr. - egiptenii au apărut din amestecul triburilor hamite din nord-estul Africii cu cele semite venite din Arabia și unirea comunităților sătești (*nome*) în două regate: Egiptul de Sus și Egiptul de Jos.
Cca. 3100 î.Hr. - faraonul Narmer (în limba greacă: Menes) a unit cele două regate sub o singură autoritate ⇒ apariția Egiptului Antic (capitale: Memphis, Thinis și Teba):
I. Vechiul Regat (3100-2181 î.Hr.): Egiptul s-a dezvoltat prin lărgirea sistemului de irigație al întregii Văi a Nilului și răspândirea scrierii hieroglifice ⇒ o sporire însemnată a producției agricole, la creșterea populației statului (formată din nobili, preoți, scribi, meșteșugari, artizani, țărani și sclavi) și la înflorirea comerțului. Lider marcant: faraonul Khufu (2589-2566 î.Hr.).
II. Prima perioadă de tranziție (2181-2055 î.Hr.): un secol de secetă severă, foamete și colaps al guvernării centrale.
III. Regatul Mijlociu (2055-1600 î.Hr.): s-a instalat o nouă administrație, a început un amplu program de construcții și s-au organizat expediții militare împotriva Nubiei și Siriei. Lideri marcanți: Mentuhotep al II-lea (2046-1995 î.Hr.); Amenemhat al III-lea (1818-1770 î.Hr.).
IV. A doua perioadă de tranziție (1600-1550 î.Hr.): nordul și centrul Egiptului a fost cucerit și condus de triburi asiatice cunoscute sub numele de hicsoși. Sudul statului, cu capitala la Teba, a condus lupta de eliberare și de izgonire a invadatorilor.
V. Noul Regat sau Imperiul Egiptean (1550-1070 î.Hr.): cea mai înfloritoare perioadă din istoria Egiptului, prin cuceriri a dobândit cea mai mare întindere (Libia, Nubia, Canaan și Siria), iar arta și spiritualitatea au atins apogeul. Lideri marcanți: Tutmes al III-lea (1479-1425 î.Hr.); Ramses al II-lea (1279-1212 î.Hr.); Akhenaton (1353-1336 î.Hr.).
VI. A treia perioadă de tranziție (1070-664 î.Hr.): marcată de rivalități interne și instaurarea a două dinastii străine în Egipt: libiană (943-716 î.Hr.) și nubiană (744-656 î.Hr.).
VI. Perioada târzie (664-30 î.Hr.): dispariția Egiptului ca mare putere și accentuarea prezenței străine, statul fiind cucerit de asirieni (664-525 î.Hr.), persani (525-404 î.Hr.; 343-332 î.Hr.), greci (332-30 î.Hr.) și romani (30 î.Hr.-641 d.Hr.). Lider marcant: regina Cleopatra a VII-a (51-30 î.Hr.).

2. Civilizația egipteană

Constituită în valea Nilului într-o regiune relativ izolată, deșertică, civilizația egipteană s-a aflat la o distanță suficientă de tulburările Orientului Apropiat, fapt care şi-a lăsat amprenta asupra caracterului şi originalităţii acesteia, stabile, conservatoare si longevivă.
Pe parcursul a trei milenii de existență frământările nu au lipsit, dar cultura egipteană a fost atât de ferm înrădăcintă încât chiar și cuceritorii străini au adoptat-o.
Religia vechilor egipteni a fost una politeistă, principalele divinități fiind următoarele: Amon Ra (zeul Soare și liderul panteonului egiptean), Isis (zeița mamă), Horus (zeul cerurilor), Osiris (zeul vieții de apoi și al morților), Seth (zeul haosului), Ptah (zeul creator), Nut (zeița cerului), Geb (zeul Pământului), Hathor (zeița iubirii și a muzicii) și Thot (zeul științei și al înțelepciunii).
Egiptenii au rămas în istorie prin cunoștințe de aritmetică, geometrie, astronomie, medicină și printr-o serie de invenții remarcabile precum: construcții monumentale (piramide și temple), calendarul, cadranul solar, clepsidra, cerneala, machiajul, produse de igienă dentară (periuța și pasta de dinți), peruca, crearea foilor de papirus, scrierea hieroglifică, sticla și sistemele de irigații.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Egiptul Antic***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„...o vale întinsă și mlăștinoasă, adumbrită, de o parte și de alta, cu <<păduri>> dese de papiruși care și-au răsfirat umbrele până la șase metri înălțime; aici și-a găsit adăpost o faună felurită (...): tauri sălbatici, mistreți și porci, hipopotami, crocodili, șerpi, reptile de tot soiul. În apele fluviului au înotat pești nenumărați, iar în umbrele papirușilor și-au făcut cuib o puzderie de păsări, ibiși, flamingo, pescăruși obișnuiți sau verzi, prepelițe, nagâți, vrăbii, coțofene care au însuflețit cu cântul, ciripitul și zburătăceala lor această <<lume a începuturilor>>...”

(Claire Lalouette, *Civilizația Egiptului*)

1. Descrieți, pe baza textului, aspectul văii Nilului.

2. Enumerați, pe baza textului, flora și fauna fluviului Nil.

3. Explicați faptul că civilizația egipteană a apărut de-a lungul unui bogat curs de apă.

Studiu de caz: Evreii

1. Originea evreilor

Evreii sunt un popor de origine semitică, cu o istorie de peste 4000 de ani, marcată de exod și exil.
Potrivit *Bibliei* ebraice, *Tanah*, (numită de creștini *Vechiul Testament*), patria originară a evreilor a fost o zonă aflată pe malurile fluviului Eufrat.
Secolul al XX-lea î.Hr. - conform legendei, strămoșul poporului evreu (iudeu), Avraam din orașul-stat Ur, a încheiat un Legământ cu Iahve (Dumnezeu) și a pus bazele religiei monoteiste ⇒ Dumnezeu le-a oferit *„Pământul Făgăduinței”* (Canaan) lui Avraam și urmașilor săi, cele 12 Triburi ale Israelului.
A doua jumătate a mileniului al II-lea î.Hr. - conform textelor religioase evreiești, după o perioadă îndelungată de foamete, sub conducerea lui Iosif, unul dintre urmașii lui Avraam, evreii au părăsit Canaanul și s-au îndreptat spre Egipt, unde s-au stabilit și ar fi fost apoi transformați în sclavi.
Secolul al XIII-lea î.Hr. - conform *Bibliei*, a avut loc Exodul evreilor din Egipt spre *„Pământul Făgăduinței”*, sub conducerea lui Moise ⇒ faraonul s-a opus eliberării din sclavie a evreilor, iar Dumnezeu și Moise au abătut asupra Egiptului Cele 10 Plăgi.
Conform legendei, în perioada migrației către Canaan, pe Muntele Sinai (40 de ani), Moise a primit de la Dumnezeu Decalogul (*„Cele 10 porunci”*), reguli de comportament respectate până astăzi.
Secolele XIII-XI î.Hr. - evreii s-au luptat cu filistenii și au cucerit Canaanul.

2. Statul Israel

Secolul al XI-lea î.Hr. - conform *Bibliei*, regele Saul (1037-1010 î.Hr.) a reușit să unifice cele 12 triburi, să pună bazele statului Israel și să formeze o armată permanentă.
1010-928 î.Hr. - perioada de maximă înflorire și expansiune a statului evreilor a fost atinsă în perioada domniei regilor David și Solomon:
I. David (1010?-965 î.Hr.): conform legendei, a devenit rege după ce l-a învins pe uriașul războinic filistin Goliat. A consolidat regatul prin victorii împotriva vecinilor și a cucerit Ierusalimul, la origine o cetate a filistenilor, pe care l-a transformat în capitala evreilor (secolul al X-lea î.Hr.), noul stat întinzându-se de la hotarele Egiptului până la fluviul Eufrat.
II. Solomon (965-928 î.Hr.): la Ierusalim, a înălțat un templu impunător (Templul lui Solomon), închinat zeului Iahve. În perioada domniei sale statul evreu a cunoscut cea mai mare întindere, iar Ierusalimul a devenit un important centru cultural și comercial.
Secolul al X-lea î.Hr. - după moartea lui Solomon au apărut două state concurente, Israel (capitala: Samara) și Iudeea (capitala: Ierusalim).
722 î.Hr. - Israelul a fost cucerit de regele asirian Sargon al II-lea (722-705 î.Hr.), iar evreii au fost răspândiți în Imperiul Asirian și apoi asimilați.
586 î.Hr. - Iudeea a fost cucerită de regele babilonian Nabucodonosor al II-lea (605-562 î.Hr.), iar evreii au fost deportați în Mesopotamia, reușind însă să își păstreze identitatea culturală și religioasă.
538 î.Hr. - exilul forțat s-a încheiat după cucerirea Noului Regat Babilonian de către rege persan Cirus al II-lea cel Mare ⇒ formarea provinciei persane Iudeea și reclădirea Templului din Ierusalim.
333-167 î.Hr. - Iudeeea a devenit provincie a Imperiului Macedonean și apoi a Imperiului Seleucid.
167-141 î.Hr. - desfășurarea Revoltei Macabeilor, declanșată de o politică de elenizare agresivă a provinciei Iudeea ⇒ teritoriul a devenit autonom, sub regii din dinastia Hasmoneilor (167-64 î.Hr.).
64 î.Hr. și 6 d.Hr. - Iudeea a devenit stat vasal al Republicii Romane, apoi provincie romană.
66-136 - ca urmare a multiplelor răscoale organizate de evrei (Marea Revoltă a Evreilor, Răscoala Diasporei și Revolta lui Bar Kohba), romanii au distrus Ierusalimul și Templul (70) ⇒ dispariția statului evreilor și deportarea lor în Imperiul Roman și alte părți din Europa (diaspora).

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Evreii***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„După ce regatul s-a întărit în mâinile lui Solomon, Solomon s-a înrudit cu Faraon, regele Egiptului, căci a luat pentru el pe fiica lui Faraon și a adus-o în cetatea lui David, până a terminat de zidit casa sa, templul Domnului și zidul dimprejurul Ierusalimului... în șapte ani a făcut acestea și le-a isprăvit.”

(*Biblia*, *Cartea a treia a regilor*)

1. Precizați, pe baza textului, numele a doi regi evrei.

2. Indicați, pe baza textului, statul cu care a realizat o alianță politică unul dintre regii menționați.

3. Folosind cunoștințele de la ora de religie, scrieți o scurtă compunere cu titlul *„Regele Solomon”*.

Studiu de caz: Imperiul Persan

1. Mezii și persanii

Mileniul al II-lea î.Hr. - triburile indo-iraniene ale mezilor și persanilor s-au stabilit în zona vestică, muntoasă, a Podișului Iranului, la granița cu Mesopotamia.
Secolul al VIII-lea î.Hr. - mezii au format statul Media, dar au fost cuceriți de asirieni.
Cca. 700 î.Hr. - conform legendei, Achaemenes (?-675 î.Hr.), întemeietorul dinastiei Ahemenizilor, a unificat triburile persanilor și a pus bazele unui stat puternic, Persia.
Secolele VII-VI î.Hr. - succesorii lui Achaemenes, Teispes (675-640 î.Hr.), Cirus I (600-580 î.Hr.) și Cambise I (580-559 î.Hr.), au extins teritoriile Persiei, dar au fost cuceriți de asirieni.
614-612 î.Hr. - mezii și persanii, sub conducerea regelui Cyaxares, aliați cu babilonienii, au distrus Imperiul Neo-Asirian și și-au recâștigat independența.

2. Imperiul Ahemenizilor

I. Cirus al II-lea cel Mare (559-530 î.Hr.) - a transformat Persia dintr-o putere locală în cel mai întins și puternic imperiu al Antichității:
a. Cca. 550 î.Hr. - Cirus al II-lea l-a înfrânt pe Astyages (564-550 î.Hr.), regele mezilor, și a transformat statul în provincie persană (mezii au fost considerați egalii persanilor);
b. 547-546 î.Hr. - cucerirea regatului Lidiei și a orașelor grecești ioniene de pe coasta Asiei Mici;
c. 545-539 î.Hr. - au fost cucerite vaste regiuni din Asia Centrală (Drangiana, Arachosia, Gedrosia, Bactriana și Sogdiana) și teritoriile Noului Regat Babilonian (Babilon, Siria, Fenicia și Palestina).
II. Cambise al II-lea (530-522 î.Hr.): fiul lui Cirus al II-lea cel Mare, granițele imperiului au cuprins Egiptul (525 î.Hr.) și s-au întins din nordul Indiei, la est, spre Turcia, la vest.
III. Darius I cel Mare (522-486 î.Hr.) - mare strateg și bun administrator:
a. 519 î.Hr. - cucerirea Punjabului (nordul Indiei);
b. 513-512 î.Hr. - campania de supunere a sciților din stepele nord-pontice s-a încheiat cu extinderea granițelor statului până în nordul Greciei;
c. 499-490 î.Hr. - persanii au înăbușit *„revolta ionică”* a orașelor-stat din Asia Mică, dar expediția de pedepsire a Atenei (a ajutat așezările ioniene) s-a încheiat cu înfrângerea de la Maraton;
d. Darius I a reorganizat vastul Imperiu Persan (cca. 5.000.000 km^2): a împărțit statul în 20 de provincii (satrapii), conduse de satrapi (*„ochii și urechile regelui”*). A reorganizat armata în infanterie, corpul călăreților de elită și garda personală a regelui (*„nemuritorii”*). Comunicarea în imperiu a fost îmbunătățită prin dezvoltarea unei rețele de drumuri (*„calea regală”*), cu o lungime de 2400 km. A introdus o monedă unică, dareicul. A finalizat construirea canalului dintre fluviul Nil și Marea Roșie (497 î.Hr.). Au fost puse temeliile palatului regal de la Persepolis (Iran).
IV. Xerxes I (486-465 î.Hr.): fiul lui Darius I cel Mare, a continuat planurile de cucerire a Greciei, armata persană a ajuns până în Atena, dar a fost înfrântă la Salamina (480 î.Hr.), Plateea și Micale (479 î.Hr.).
V. 448-386 î.Hr.: urmașii lui Xerxes I, Artaxerxes I (465-424 î.Hr.), Darius al II-lea (423-405 î.Hr.), Artaxerxes al II-lea (405-358 î.Hr.) și Artaxerxes al III-lea (358-338 î.Hr.) s-au implicat în conflictele dintre orașele-stat din Grecia, au recâștigat controlul asupra orașelor grecești din Asia Mică și a Ciprului (386 î.Hr.: pacea lui Antalkidas) și s-a încercat oprirea expansiunii Macedoniei.
VI. Darius al III-lea (336-330 î.Hr.) - domnia ultimului rege și dispariția Imperiului Persan:
a. 334 î.Hr. - regele macedonean Alexandru al III-lea cel Mare (336-323 î.Hr.) a lansat atacul împotriva persanilor, Darius al III-lea suferind două înfrângeri decisive la Issos (333 î.Hr.) și Gaugamela (331 î.Hr.). Regele persan s-a refugiat în nordul Iranului, dar a fost trădat și asasinat;
b. 324 î.Hr. - încheierea cuceririi grecești a Imperiului Persan ⇒ integrarea în lumea elenistică.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Imperiul Persan***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„(...) Darius a înființat în Persia douăzeci de provincii, pe care persanii le numesc satrapii. Înființând satrapiile și numindu-i pe conducătorii lor, el a statornicit taxe pe care au trebuit să le trimită popoarele.
(...) Din pricina înființării unor taxe și din alte asemenea pricini, persanii spun că Darius a fost un negustor, Cambise un tiran și Cirus un părinte. Pe cel dintâi l-au numit astfel pentru că în orice împrejurare s-a purtat negustorește; pe al doilea fiindcă a fost un om aspru și plin de trufie; pe cel de-al treilea pentru că a fost blând și a căutat întotdeauna să le facă bine.”

(Herodot, *Istorii*)

1. Menționați, pe baza textului, titulatura provinciilor din cadrul Imperiului Persan.

2. Transcriți, pe baza textului, descrierea făcută de Herodot regelui Cirus.

3. Imaginați-vă că ați devenit conducătorul Imperiului Persan: prezentați, pe scurt, 5 măsuri pe care le-ați adopta pentru a îmbunătăți viața locuitorilor statului.

Studiu de caz: Chinezii

1. Regatul Mijlociu

Secolele XXII-XVII î.Hr. - apariția poporului chinez, pe câmpiile din nord-estul Chinei moderne, într-un mediu dominat de prezența a două cursuri de apă, Fluviul Galben și Fluviul Albastru. Potrivit legendelor, Împăratul Galben a fost cel care i-a învățat pe chinezi agricultura, măsurarea timpului, folosirea arcului cu săgeți, utilizarea busolei și scrierea ⇒ apariția Regatului Mijlociu:
I. Dinastia Xia (cca. 2100-1600 î.Hr.): conform tradiției chineze, perioada primei dinastii.
II. Dinastia Shang (cca. 1700-1046 î.Hr.): chinezii au cultivat mei, grâu și orez și au crescut porci, vite, oi, capre, păsări și cai.
III. Dinastia Zhou (1046-256 î.Hr.): cea mai longevivă dinastie din istoria Chinei, a fost marcată de importante schimbări tehnologice (introducerea prelucrării fierului) și puternice instabilități politice (anarhie și invazii ale popoarelor din nord-vest).
IV. *„Perioada Statelor Combatante”* (475-221 î.Hr.): anarhie și apariția a șapte state rivale (Qin, Han, Wei, Zhao, Yan, Qi și Chu), care s-au luptat pentru putere în spațiul chinez.
V. Dinastia Qin (221-206 î.Hr.): împăratul Qin Shi Huangdi (221-206 î.Hr.), din statul Qin, a reușit să unifice spațiul chinez: a adoptat legi dure, prin care i-a obligat pe toți locuitorii să vorbească o singură limbă, să plătească impozite, să folosească aceeași monedă și scriere. Principalele construcții realizate în perioada domniei împăratului Qin Shi Huangdi au fost următoarele: drumuri; canale pentru navigație și irigații; Marele Zid Chinezesc: ridicat în partea de nord a statului, de sute de mii de soldați, țărani și prizonieri de război, pentru a opri atacurile triburilor nomade Xiongnu (construcția a fost finalizată în secolul al XVI-lea d.Hr. și are o lungime de 21.196 km); Mausoleul Primului Împărat Qin: a inclus o Armată de Teracotă, formată din peste 8000 de soldați.
VI. Dinastia Han (202 î.Hr.-220 d.Hr.): pe plan intern, s-au pus bazele unui sistem de administrație care a avut la bază recrutarea pe merit a funcționarilor, iar economia s-a dezvoltat prin intermediul comerțului cu mătase, sare și fier. Pe plan extern, China a cunoscut o perioadă de mare expansiune, fiind cucerite teritorii precum Coreea, Indochina și Turkestanul.

2. Civilizația chineză

Ascensiunea civilizației chineze s-a datorat următorilor factori:
a. O agricultură eficientă, realizată cu ajutorul irigațiilor și al terasării, centrată pe cultivarea meiului și a orezului ⇒ obținerea a două recolte de orez pe an și creșterea populației;
b. Dezvoltarea meșteșugurilor și înflorirea comerțului ⇒ creșterea numărului de orașe;
c. Controlul Drumului Mătăsii (secolele II î.Hr.-XV d.Hr.): rețea de căi comerciale între Asia și Europa ⇒ îmbogățirea Chinei și ușurarea contactelor diplomatice și culturale.
Credințele vechilor chinezi au fost următoarele: confucianismul (secolele VI-V î.Hr: conform lui Confucius, viața trebuia să se bazeze pe înțelegere și respect, fiecare om având locul lui în ordinea lumii), taoismul (secolul al VI-lea î.Hr.: conform lui Lao Zi, toate ființele sunt conectate, iar oamenii ar trebui să se întoarcă în natură) și budismul (secolele VI-V î.Hr.: conform lui Siddhartha Gautama, sau Buddha, scopul vieții umane este de a elimina suferința și de a atinge fericirea deplină).
Chinezii au rămas în istorie prin descoperiri în astronomie (primele observații amănunțite asupra Soarelui și a planetelor cunoscute în Antichitate), matematică, medicină (s-au păstrat 8000 de rețete farmaceutice), arta scrisului și caligrafie.
Cele mai importante invenții chinezești au fost următoarele: mătasea, porțelanul, roaba, periuța și pasta de dinți, hârtia, busola, banii de hârtie, tiparul cu litere mobile, praful de pușcă, sistemul de scriere pictografică (alfabetul chinez) și detectorul de cutremure.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Chinezii***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Oamenii trebuie să trăiască după regulile străvechi: respectul fiului față de părintele său, al fratelui mai mic față de cel mai mare, buna credință a prietenului față de prieten.”

(Confucius)

1. Care dintre regulile scrise de Confucius vi se pare mai importantă în zilele noastre? De ce?

2. Credeți că textul de mai sus poate fi considerat un izvor istoric? Argumentați-vă răspunsul!

3. După modelul lui Confucius, scrieți trei reguli de comportament pe care considerați că ar trebui să le respecte, în prezent, toți oamenii.

Moștenirea culturală a Orientului Antic

1. Definiții

Pergament = piele (de oaie și/sau de viţel) prelucrată special pentru a se putea scrie pe ea.
Acupunctură = metodă terapeutică bazată pe înţeparea pielii, în anumite puncte ale corpului, cu ace foarte fine.

2. Scrierea

În Orientul Antic, scrierea a apărut ca urmare a unor necesități practice:
a. Nevoia negustorilor de a ține evidența mărfurilor;
b. Necesitatea statelor de a cunoaște numărul locuitorilor, pentru a putea astfel stabili totalul soldaților chemați la oaste, sau mărimea taxelor și impozitelor pe care supușii le-au avut de plătit;
c. Stabilirea legilor și a normelor (regulilor) de comportament;
d. Înregistrarea de către preoți a ritualurilor religioase, a observațiilor astronomice și a celor legate de calendar.
Mileniul al IV-lea î.Hr. - apariția primei scrieri, cea pictografică sumeriană (cuvintele au fost transmise prin desene), a evoluat în scrierea cuneiformă mesopotamiană (semnele folosite au avut forma unor cuie triunghiulare).
Mileniul al III-lea î.Hr. - apariția celei de-a doua forme de scriere, cea hieroglifică egipteană, care a utilizat desene care au putut reprezenta atât obiecte, idei, cât și foneme (sunete).
Secolul al XII-lea î.Hr. - fenicienii au creat primul alfabet (inițial, a avut 30 de semne, ulterior 22, doar consoane), care s-a răspândit rapid la celelalte civilizații orientale, apoi la greci și romani.
Suportul de scriere l-a constituit tăblița din argilă în Mesopotamia, papirusul în Egipt, **pergamentul** în Persia și hârtia la chinezi.
Inventarea scrisului a permis utilizarea inscripțiilor ca garanție a caracterului oficial ale unor obiecte sau drepturi (inventarea monedei, inițial, realizată din metale prețioase).

3. Știința și arta

Apariția scrierii a contribuit la dezvoltarea științei și a domeniului artistic:
I. Știința: popoarele Orientului Antic au folosit calendarul lunar (împărțit în 10 sau 12 luni), au învățat cum să asaneze terenurile mlăștinoase, să construiască poduri, rezervoare de apă și canale pentru irigații sau navigare.
a. Matematica: a fost o știință foarte răspândită, păstrându-se tăblițe și papirusuri care au conținut tabla înmulțirii, a împărțirii și probleme de geometrie aplicată. Babilonienii au fost cei care au împărțit cercul în 360 de grade, gradul în 60 de minute, minutul în 60 de secunde, iar egiptenii au creat fracțiile, deși cifrele de la 0 la 9 și semnele plus (+) și minus (-) au fost inventate de indieni;
b. Medicina: au existat medici care au cunoscut remedii specifice multor boli (un papirus egiptean a consemnat 700 de remedii), dar s-a considerat că boala a avut drept cauză prezența în trup a unor duhuri rele. Mumificarea practicată de către egipteni a dovedit o bună cunoaștere a corpului uman, iar **acupunctura** și presopunctura practicate de chinezi o înțelegere superioară a anatomiei.
II. Arta: a fost reprezentată prin sculpturi, fresce și basoreliefuri.
III. Arhitectura: reprezentată prin zigurate (Mesopotamia), piramide (Egipt), stupe (India) și Marele Zid (China).
IV. Literatura: a inclus poeme, legende, mituri și povestiri precum *Epopeea lui Ghilgameș* (Mesopotamia), *Cartea Morților* (Egipt), *Biblia* (Israel), *Ramayana* și *Mahabharata* (India).

Fișă de lucru: ***Moștenirea culturală a Orientului Antic***

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. „Acești fenicieni… au adus grecilor multe învățături noi și mai ales știința scrierii, pe care înainte vreme - socotesc eu - grecii nu au avut-o. Apoi - cu vremea - au schimbat sunetul și forma lor.”

(Herodot, *Istorii*)

B. *„Scrisul și știința de carte sunt privite, în general, ca forme ale binelui. Se înțelege de la sine că un om care știe să citească are mai multe și mai mari perspective de împlinire în viață, față de unul neștiutor de carte. Dar există și neajunsuri ale răspândirii scrisului, care au însoțit pe tot parcursul istoriei capacitatea de a scrie, chiar dacă nu au fost întotdeauna foarte evidente.”*

(Andrew Robinson, *Istoria scrisului*)

1. Pe baza surselor de mai sus, precizați:

a. Necesitatea apariției scrisului.
b. Momentul apariției scrisului.
c. Care au fost primele forme de scriere.

2. Menționați asemănări și deosebiri între scrierea inventată de sumerieni și cea folosită de egipteni.

3. În ce a constat progresul reprezentat de alfabet?

Studiu de caz: *Epopeea lui Ghilgameș*

1. Apariția literaturii

Inventarea scrierii a dus la apariția literaturii în Orientul Antic, una dintre cele mai cunoscute opere fiind poemul *Epopeea lui Ghilgameș*, descoperită în biblioteca din Ninive a regelui asirian Asurbanipal (secolul al VII-lea î.Hr.).
Lucrarea a descris faptele de vitejie și suferințele lui Ghilgameș, legendarul rege al orașului-stat Uruk, care a domnit în secolele XXVIII-XXVI î.Hr.
Povestea a reprezentat un izvor important, întrucât a oferit istoricilor informații prețioase despre cum au trăit oamenii din Mesopotamia și este cea mai veche operă literară despre prietenie.

2. Epopeea lui Ghilgameș

Conform legendei, Ghilgameş a fost fiul zeiţei Ninsun, preoteasă a zeului-soare Şamaş, şi al unui spiriduş, fiind portretizat drept un primitiv gata oricând de luptă, lăudăros și mânios, dar cu sufletul înspăimântat de gândul morţii.
Ghilgameș a devenit al cincilea rege al orașului-stat Uruk și a domnit 127 ani.
La solicitările cetățenilor asupriți din Uruk, obligați să muncească din greu la ridicarea de palate, temple și ziduri de cetate, zeii le-au trimis acestora o creatură uriașă, pe Enkidu, creat din lut și înzestrat cu viaţă de zeiţa Aruru, pentru a îl provoca la luptă corp la corp pe Ghilgameș.
Dar confruntarea nu s-a terminat cu o victorie clară a nici uneia dintre părți, astfel încât Ghilgameș și Enkidu au devenit prieteni nedespărțiți.
Cei doi au călătorit, au fost părtași la nenumărate aventuri, și-au dovedit eroismul și curajul înfruntând creaturi fantastice periculoase (uriașul Humbaba), fapte care le-au dus faima peste mări și țări.
Prietenia dintre Ghilgameș și Enkidu a devenit atât de strânsă încât a ajuns să deranjeze divinitățile.
Zeița Ishtar, protectoarea Uruk-ului, a încercat să îi despartă, ispitindu-l pe Ghilgameș cu declarații de iubire, iar când acesta a respins-o cu agresivitate și trufie, zeița a decis să se răzbune.
Prin amenințări, zeița l-a convins pe tatăl său, zeul Anu, să îl trimită pe pământ pe Gugalanna, taurul ceresc, ca să îl pedeapsească pe Ghilgameș.
Taurul a devastat Uruk-ul, dar în cele din urmă a fost omorât de Ghilgameș și Enkidu.
Enkidu a visat că unul dintre ei trebuia să moară, ca pedeapsă pentru nesupunerea față de zei, și, pentru a își apăra prietenul, s-a sacrificat.
Ghilgameş a deplâns moartea prietenului iubit și i-a organizat un mare banchet funerar.
Regele s-a confruntat pentru prima oară cu pierderea ireversibilă a celei mai dragi ființe și cu implacabilul destin al oamenilor, supuși în mod inevitabil morții.
Ghilgameș a pornit apoi să colinde sălbăticia, având ca scop găsirea legendarului Uta-napiștim, cel din urmă rege dinaintea potopului, căruia zeii i-au acordat nemurirea.
După o călătorie lungă și plină de pericole Ghilgameș a ajuns la capătul lumii, la Uta-napiștim, care i-a povestit regelui istoria potopului şi cum a ajuns să primească darul vieții veșnice de la zei.
Ca să îi demonstreze lui Ghilgameş că nu poate schimba legile firii Uta-napiștim l-a provocat să stea treaz șapte nopţi, test pe care regele nu l-a trecut.
Pentru că totuşi a suferit prea mult, Uta-napiștim i-a dezvăluit lui Ghilgameș cheia accesului la nemurire, o iarbă aflată pe fundul mării ⇒ regele nu a obținut nemurirea deoarece un șarpe i-a furat planta miraculoasă, eșuând astfel la testul inițiatic la care a fost supus de zei.
Revenit în Uruk, Ghilgameș s-a îngrijit de bunăstarea cetății și a locuitorilor săi, acceptându-și astfel mortalitatea.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Epopeea lui Ghilgameș***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Ghilgameș îi spuse lui Urșanabi:
- Cum să nu-mi fie inima îndurerată și chipul istovit... cum să nu-mi fie fața arsă de ploi și de vânt, cum să nu rătăcesc prin pustiu, dacă prietenul meu, Enkidu..., cu care am urcat împreună munții..., la care țineam, cu care am trecut împreună prin toate primejdiile, a fost lovit de neînduplecata soartă a oamenilor! Șase zile și șapte nopți l-am plâns.”

(*Epopeea lui Ghilgameș*)

1. Care este tema principală a epopeii?

2. Cunoașteți și alte epopei sau povești din literatura română sau universală care au ca subiect căutarea nemuririi?

3. Realizați un scurt text (10-12 rânduri) despre prietenie și importanța acesteia în viața oamenilor.

Studiu de caz: *Codul lui Hammurabi*

1. Definiții

Stelă = mic monument comemorativ sau funerar, în formă de coloană sau de pilastru, alcătuit dintr-un singur bloc de piatră și purtând de obicei inscripții sau sculpturi.
Legea talionului = constă în justa reciprocitate a crimei și a pedepsei, fiind deseori simbolizată prin expresia *„Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte”*.
Monogamie = formă de căsătorie în care unui bărbat sau unei femei i se interzice să aibă, în același timp, mai multe soții, respectiv mai mulți soți.
Poligamie = formă de căsătorie în care un bărbat sau o femeie au, în același timp, mai multe soții sau soți și care nu este acceptată în majoritatea statelor lumii.

2. Apariția legilor scrise

În Antichitate, oamenii au considerat că toate activitățile au fost rânduite de zei și că regii au fost răspunzători pentru ducerea la îndeplinire a hotărârilor divine.
1792-1749 î.Hr. - perioada domniei regelui babilonian Hammurabi: au fost cucerite o parte dintre orașele-stat învecinate (Uruk și Regatul Mari) și s-a extins teritoriul Vechiului Regat Babilonian ⇒ necesitatea creării unui set de reguli care să asigure unitatea și pacea între popoarele cucerite.
Cca. 1760 î.Hr. - a apărut cea mai veche lege scrisă, *Codul lui Hammurabi*, conform legendei, transmisă regelui de către zeul Șamaș și păstrată pe tăblițe de lut ars și **stele** din piatră.
Codul lui Hammurabi s-a aflat la originea mai multor principii de drept care s-au păstrat până astăzi, precum: decretul, respectarea unui contract, salarii corecte în funcție de munca depusă, regulile de moștenire, introducerea de amenzi și pedepse după principiul **legii talionului**, prezumția de nevinovăție și judecata pe bază de dovezi.

2. Codul lui Hammurabi

Codul a cuprins 282 de articole și a oglindit viața economică și socială din Babilon, centrul puterii regelui Hammurabi:
a. Societatea a fost împărțită în trei categorii: oameni bogați (preoții și nobilii de la curtea regelui), oficiali guvernamentali, oameni liberi și sclavi (asimilați unui bun mobiliar). Drepturile femeii au fost protejate juridic, dispunând de bunurile sale, pe care le-a putut administra. Pentru supuși, *Codul lui Hammurabi* a prevăzut obligativitatea **monogamiei**, doar suveranii putând fi **poligami**;
b. Proprietatea: *Codul* a apărat proprietatea asupra pământului, pădurilor, turmelor de animale și a canalelor de irigații;
c. Armata: a fost alcătuită din oameni liberi, cu obligația *„de a merge într-o expediție regală”*;
d. Templele: au fost protejate, au avut dreptul de a deține pământuri, clădiri, animale, ateliere meșteșugărești și au dispus de venituri mari, provenite din taxe și ofrande.
În *Codul lui Hammurabi* au mai fost prezentate legi cu privire la comerț, muncă, acte de violență, furt sau jaf și folosirea neglijentă a canalelor de irigații.
Regimul pedepselor a fost unul foarte aspru, moartea fiind prevăzută de 34 de ori, chiar și în cazul unor delicte minore.
Un aspect important al codului de legi a fost acela că a stabilit nu doar îndatoririle, ci și drepturile oamenilor.
Codul lui Hammurabi a fost preluat de vechii persani și utilizat, cu unele modificări, până la cucerirea macedoneană (330 î.Hr.).

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Codul lui Hammurabi***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Am vrut să fac să domnească în țară dreptatea, să distrug răul și pe cei nedrepți, pentru ca cel puternic să nu-l poată asupri pe cel slab. Cel care are un necaz, să vină înaintea chipului meu, al regelui dreptății, şi să citească inscripția pe care am scris-o, iar aceasta să-i lumineze necazul, să-şi găsească dreptatea în ea şi inima lui să se bucure. Hammurabi a adus oamenilor, pentru totdeauna, fericire şi a cârmuit țara cum se cuvine.”

(*Codul lui Hammurabi*)

1. Transcrieți, pe baza textului, un motiv pentru care Hammurabi a stabilit legi pentru locuitorii regatului Babilon.

2. Pornind de la textul de mai sus, scrieți un text de 10-12 rânduri în care să explicați de ce, încă din cele mai vechi timpuri, oamenii au stabilit reguli de comportament și legi pe care să le respecte și importanța acestora în viața de zi cu zi.

Test evaluare
Orientul Antic

• *Pentru rezolvarea corectă a tuturor cerinţelor din Partea I şi din Partea a II-a se acordă 90 de puncte.*
• *Din oficiu se acordă 10 puncte.*
• *Timpul efectiv de lucru este de 45 de minute.*

Partea I (50 puncte)

I. 1. Citiți cu atenție textul de mai jos și răspundeți întrebărilor: **24 puncte**

„Scrierea a permis dezvoltarea structurilor birocratice necesare pentru administrarea imperiilor apărute în sud-vestul Asiei, în urma numeroaselor războaie de cucerire. Birocrația a apărut chiar înainte de inventarea scrierii: a fost foarte dezvoltată încă pe vremea lui Hammurabi (1790-1750 î.Hr.), care a extins teritoriul Babilonului și a emis codul de legi omonim. (...) Sistemul birocratic a presupus numirea de către conducător a unor persoane care au avut dreptul să strângă tributul și să aplice legile. Scrierea a sporit semnificativ eficiența acestor împuterniciți, deoarece oamenii au început să întocmească contracte și să țină evidența operațiunilor efectuate.”

(Cynthia Stockes Brown, *Istoria Lumii*)

a. Precizați, pe baza textului, secolul menționat. 6 puncte

b. Menționați, pe baza textului, două consecințe ale răspândirii scrierii. 6 puncte

c. Enumerați, pe baza textului, două realizări ale conducătorului menționat. 6 puncte

d. Numiți, pe baza textului, două caracteristici ale sistemului birocratic din Mesopotamia. 6 puncte

I. 2. Încercuiți litera corespunzătoare răspunsului corect: **16 puncte**

1. Pe teritoriul străbătut de fluviile Tigru și Eufrat s-au stabilit: 4 puncte
a. Fenicienii b. Sumerienii c. Evreii
2. Conducătorii Egiptului Antic au fost cunoscuți sub numele de: 4 puncte
a. Faraoni b. Voievozi c. Regi
3. Religia sumerienilor a fost una: 4 puncte
a. Necunoscută b. Monoteistă c. Politeistă
4. Regatele Egiptului de Sus și Egiptului de Jos au fost unite de: 4 puncte
a. Narmer (Menes) b. Ramses al II-lea c. Tutankhamon

I. 3. Transcrieţi textul de mai jos, completând fiecare spaţiu liber cu termenul corespunzător din lista de termeni dată: **10 puncte**

Cea mai veche scriere din lume este cea ....., inventată de ..... La rândul lor, egiptenii au avut o scriere proprie, numită ....., iar chinezii au dezvoltat scrierea ..... Primul alfabet din lume a fost folosit de marii navigatori ai Orientului Antic, ...

Lista termenilor: **cuneiformă**, **evrei**, **hieroglifică**, **fenicieni**, **sumerieni**, **pictografică** și **hitiți**.

Partea a II-a (40 puncte)

II. 1. Notați cu Adevărat (A) sau Fals (F) următoarele afirmații: **20 puncte**

a. Împăratul Qin Shi Huangdi a început construcția Marelui Zid Chinezesc ..... 5 puncte

b. Codul de legi adoptat de regele Hammurabi a descris viața economică și socială din Egipt ..... 5 puncte

c. Epopeea lui Ghilgameș a fost redactată de scribii din Israel pe 12 tăblițe de lut ..... 5 puncte

d. Reginele Hatșepsut, Nefertiti şi Cleopatra a VII-a au ocupat tronul Egiptului Antic ..... 5 puncte

II. 2. Stabiliţi corespondenţa între cele două coloane cu ajutorul săgeților: **20 puncte**

1. Hammurabi	a. Imperiul Persan	5 puncte
2. Ramses al II-lea	b. Israel	5 puncte
3. Solomon	c. Babilon	5 puncte
4. Cirus al II-lea cel Mare	d. Egipt	5 puncte

10 puncte din oficiu

Total: 100 puncte

Capitolul IV: CIVILIZAȚIA GREACĂ ȘI SINTEZA ELENISTICĂ

Competențe generale:

1. Utilizarea în contexte diverse a coordonatelor şi reprezentărilor de timp şi spaţiu.
2. Manifestarea comportamentului civic prin valorificarea experienţei istorice şi a diversităţii socio-culturale.
3. Manifestarea comportamentului civic prin valorificarea experienţei istorice şi a diversităţii socio-culturale.
4. Folosirea autonomă şi responsabilă a instrumentelor necesare educaţiei permanente.

Competențe specifice:

1.1. Ordonarea pe criterii cronologice a faptelor/ proceselor istorice.
1.2. Identificarea diferenţelor temporale dintre evenimente şi procese istorice.
1.3. Localizarea în timp şi în spaţiu a faptelor şi/sau a proceselor istorice.
2.1. Folosirea termenilor de specialitate în descrierea unui eveniment/proces istoric.
2.2. Relatarea unui eveniment/proces istoric, utilizând informaţii din surse istorice.
2.3. Stabilirea de asemănări şi deosebiri referitoare la evenimente/procese istorice, pe baza unor surse diferite.
3.1. Asumarea de roluri în grupuri de lucru.
3.2. Descrierea rolului unor personalităţi în desfăşurarea evenimentelor istorice.
4.1. Folosirea unor tehnici de învăţare în rezolvarea sarcinilor de lucru.
4.2. Utilizarea resurselor multimedia în scopul învăţării.

Capitolul IV: CIVILIZAȚIA GREACĂ ȘI SINTEZA ELENISTICĂ

1. Mediul natural și ocupațiile grecilor.
Studiu de caz:
Ceramica - Între utilitate și artă.
2. Adevăr și legendă.
3. Polis-ul: Apariție și organizare internă.
4. Atena și Sparta.
5. Procesul de colonizare. Histria, Tomis și Callatis.
6. Războaiele grecilor.
Studiu de caz:
Maraton si Salamina.
7. Alexandru cel Mare și civilizația elenistică.
8. Moștenirea culturală a Greciei Antice.
Studii de caz:
a. Acropola ateniană;
b. Jocurile Olimpice în Antichitate.
Test evaluare.

Mediul natural și ocupațiile grecilor

1. Definiții

Orfevrărie = tehnica prelucrării metalelor prețioase, pentru obținerea de bijuterii și obiecte de artă.
Chirpici = material de construcție modelat sub formă de cărămizi, din lut și paie, uscat la soare.

2. Mediul natural

Odată cu Grecia Antică (Elada) a început istoria Europei, grecii (elenii) ajungând să creeze una dintre cele mai strălucitoare civilizații ale Antichității.
Istoria grecilor s-a dezvoltat pe o arie întinsă, între Europa, Asia și Africa, cuprinzând sudul Peninsulei Balcanice (Grecia continentală), coasta de vest a Asiei Mici (Ionia) și insulele din Marea Egee, Marea Ionică și Marea Mediterană (arhipelagurile Cicladelor și Sporadelor), cu un relief predominant muntos.
Indiferent de regiunea sau de insula pe care s-au stabilit în Antichitate, grecii au vorbit aceeași limbă și au avut o religie comună.

3. Ocupațiile grecilor

Pământul vechii Elade a fost unul sărac, clima fiind una mediteraneană, cu veri lungi, uscate, și ierni umede, dar destul de blânde.
În zonele cu pământ roditor oamenii s-au ocupat cu agricultura: au cultivat grâu, orz, legume (varză, mazăre, bob, ceapă), măslini, vița-de-vie, rodii și au crescut oi, capre, cai și măgari.
Zăcămintele de metale, piatră, marmură și lut le-au permis grecilor să dezvolte numeroase meșteșuguri ridicate la rang de artă în lumea antică: ceramică, sculptură și **orfevrărie**.
Deschiderea către mare i-a împins pe vechii greci spre pescuit și comerț la distanță pentru a obține produse noi de care au dus lipsă (cereale, metale, blănuri și lemn) și pentru a le vinde pe cele care au fost din abundență (ulei de măsline, ceramică și vin).
Locuințele grecilor, construite din piatră sau **chirpici**, au fost modeste, fiind organizate în jurul unei curți interioare, și au cuprins mai multe camere de dormit, cu paturi simple de lemn, precum și o baie alimentată cu apă, cu o toaletă primitivă și o cadă pentru spălat.
Casele celor bogați s-au numit *oikos* și au fost mult mai spațioase și confortabile.
Femeile au locuit într-o parte separată a casei, și s-au ocupat cu țesutul, confecționarea de veșminte pentru familie, prepararea hranei și supravegherea treburilor din gospodărie (realizate de sclavi domestici, femei sau bărbați).

4. Începuturile istoriei în spațiul grecesc

Mileniul al III-lea î.Hr. - triburile grecești ale aheilor, dorienilor, ionienilor și eolienilor au venit dinspre câmpiile Eurasiei, în mai multe etape (valuri), și s-au așezat în zona Peninsulei Balcanice, punând bazele mai multor civilizații înfloritoare:
I. Civilizația minoică - insula Creta (2000-1400 î.Hr.): numele civilizației a provenit de la regele Minos, care, potrivit legendelor, a condus insula Creta. Prosperitatea insulei a fost asigurată de meșteșuguri și de comerțul pe mare. Principalele centre urbane: Knossos, Malia și Phaistos.
II. Civilizația micenană - centrul și sudul Greciei continentale (1800-1100 î.Hr.): a avut un pronunțat caracter războinic (au cucerit insula Creta și cetatea Troia). Principalele centre urbane: Micene, Tirint și Pilos.

Fișă de lucru: ***Mediul natural și ocupațiile grecilor***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Vecinătatea mării este plăcută unui oraș, dacă avem în vedere numai prezentul; dar, cu vremea, ajunge de fapt neplăcută. Comerțul pe care îl înlesnește marea, ispita câștigului ce-l oferă și negustorii pe care îi atrage din toate părțile strică moravurile locuitorilor, le dau un caracter îndoielnic și viclean și alungă buna credință și încrederea din legăturile ce le au sau între ei, sau cu străinii. Avem un leac împotriva neajunsului acestuia în fertilitatea pământului, ce poate produce pentru toate trebuințele vieții; și cum, de altfel, terenul este accidentat, este evident că nu poate produce deodată un număr mare de bucate și din belșug fiecăruia."

(Platon, *Legile*)

1. Precizați, pe baza textului, un avantaj și un dezavantaj ale vecinătății mării.

2. De ce a considerat Platon că nu pot fi toți grecii la fel de bogați?

Studiu de caz: Ceramica - Între utilitate și artă

1. Definiții

Ceramică = tehnică de prelucrare a lutului (argilei) pentru a obține, prin modelare, decorare, uscare sau ardere în cuptor, obiecte diferite (vase, statuete și unelte).
Incizare = proces de decorare a unui vas din lut prin crearea unor adâncituri pe suprafața acestuia înainte de ardere.

2. Forme și întrebuințări ale ceramicii

Arta **ceramicii** a apărut în Preistorie, în Orientul Apropiat, din necesitatea omului de a avea recipiente care pe care să le folosească la prepararea și servirea hranei, sau la transportul și păstrarea alimentelor.
În Grecia Antică, ceramica a atins un înalt nivel de calitate artistică, fiind importantă pentru cunoașterea picturii și, totodată, pentru studiul civilizației (modul de viață, ocupații și tradiții) și al culturii elene.
Vechii greci au folosit ceramica pentru depozitarea alimentelor, pentru gătit și transportul pe distanțe mari.
La început, lutul s-a modelat manual, dar inventarea și răspândirea roții olarului a determinat un progres semnificativ în arta prelucrării ceramicii, prin **incizare** și pictare.
Vasele au avut diferite forme și mărimi (amfore, cupe de băut, platouri, ulcioare și vase), în funcție de destinația lor, putând fi utilizate atât pentru păstrarea și transportarea lichidelor (vin, ulei de măsline și apă), a alimentelor solide (cereale), cât și pentru ceremoniile religioase/funerare, medicamente, parfumuri și farduri.
Cel mai des întâlnit vas din ceramică a fost amfora, un recipient de mari dimensiuni, cu două brațe, folosit pentru a transporta ulei de măsline, vin și grâu.
Olarii greci au produs ceramică destinată diferitelor utilizări casnice, comerțului și înfrumusețării vieții zilnice, întotdeauna fiind pictată.
Comerțul cu vase din ceramică grecești a fost foarte răspândit în Antichitate, fiind apreciate pentru calitatea și frumusețea lor.

3. Ceramica: artă și istorie

La început, ceramica a fost pictată cu motive reprezentând figuri geometrice, flori și animale, treptat, vasele fiind împodobite cu picturi reprezentând oameni (scene mitologice, viața cotidiană, jocuri publice, banchete și episoade din poemele lui Homer), colorate în negru pe fond roșu, mai apoi în roșu pe fond negru.
Toate cetățile grecești au produs ceramică de uz comun, principalele centre al ceramicii fine fiind orașele Corint și Atena (Kerameikos: Cartierul Olarilor).
Mileniul al II-lea î.Hr. - grecii au descoperit tehnica obținerii ceramicii.
Secolul al IX-lea î.Hr. - locuitorii Greciei Antice au început să picteze obiectele din ceramică.
Secolul al VII-lea î.Hr. - pe Insula Eubeea, a fost atestat primul meșter ceramist cunoscut din istorie, Aristonotos.
Secolul al VI-lea î.Hr. - pictorii greci Exekias şi Amasis au devenit cunoscuți pentru stilul figurilor negre pe fond roșu, iar Euphronios şi Oltos pentru tehnica figurilor roșii pe fond negru.
Secolul al IV-lea î.Hr. - s-a acordat o atenție deosebită vaselor de dimensiuni mai mici și au apărut numeroase reprezentări ale unor scene din operele autorilor de tragedii, în special ale lui Euripide.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Ceramica - Între utilitate și artă***

Compuneți un text de aproximativ o pagină în care să explicați ce alte metode de depozitare ar fi putut să folosească vechii greci dacă nu ar fi descoperit ceramica și explicați cum ar fi fost diferită viața acestora.

Adevăr și legendă

1. Legendele Olimpului

Grecii antici au creat, pentru a explica lumea înconjurătoare, legende și mituri de o frumusețe deosebită, povestite de poeți și cântăreți călători (aezi).
Religia politeistă a vechilor greci a inclus divinități olimpiene precum (grecii au considerat că zeii au locuit pe Muntele Olimp): Zeus (zeul cerului, stăpânul zeilor și al oamenilor), Hera (soția lui Zeus și zeița căsătoriei), Apollo (zeul artelor), Artemis (zeița vânătorii), Afrodita (zeița frumuseții), Atena (zeița înțelepciunii), Ares (zeul războiului), Hermes (zeul comerțului și mesagerul zeilor), Poseidon (stăpânul mărilor și oceanelor), Hades (zeul Infernului), Hefaistos (zeul focului și al meșteșugurilor), Dionysos (zeul vinului și fertilității), Hestia (zeița căminului) și Demetra (zeița vegetației și a agriculturii).
Poveștile despre viața zeilor au fost transmise oral, înainte să fie culese și transpuse în scris de către autori greci precum Hesiod (*„Theogonia”*) și Homer (*„Iliada”* și *„Odiseea”*), divinitățile portretizate fiind pline de defecte umane precum invidia, mânia, răzbunarea, egoismul și minciuna.

2. „Iliada” și „Odiseea”

Poetului grec Homer (orb) i s-a atribuit scrierea epopeilor grecești *„Iliada”* și *„Odiseea”*, opere care au furnizat informații prețioase despre perioada secolelor XII-VIII î.Hr. (epoca homerică):
I. *„Iliada”*: conform legendei, Afrodita a fost desemnată cea mai frumoasă zeiță, de către troianul Paris, în dauna Herei și a Atenei. Drept premiu, Paris a primit din partea Afroditei inima celei mai frumoase muritoare, Elena, soția basileului (regelui) cetății Sparta, Menelau. Paris a răpit-o pe Elena, de aceea, pentru a spăla rușinea lui Menelau, regii din Grecia, în frunte cu Agamemnon, basileul din Micene, pornesc la război împotriva Troiei (Ilion). În acest război s-au amestecat și zeii, unii de partea aheilor (Atena și Hera), iar alții de partea troienilor (Afrodita și Apollo). În timpul războiului (asediul Troiei a durat 10 ani) s-a remarcat viteazul grec Ahile, și Hector, fiul regelui troian Priam. În lupta dintre cei doi, Ahile l-a ucis în luptă pe Hector. Cu toate acestea, grecii nu au putut cuceri cetatea, iar Ahile a fost, la rândul său, omorât. La sfatul înțeleptului Ulise, aheii s-au prefăcut că se retrag și au introdus în Troia un dar sub forma unui cal uriaș de lemn. În cal s-au aflat războinici ahei care, în timpul nopții, au deschis porțile cetății, aceasta fiind cucerită, jefuită și incendiată.
II. *„Odiseea”*: după încheierea războiului troian, liderul grec Ulise (sau Odiseu) a plecat spre insula sa natală, Itaca. Călătoria pe mare a durat 10 ani, timp în care a trecut prin nenumărate aventuri: a ajuns pe țărmuri străine, a fost prins de ciclopul Polifem (un uriaș cu un ochi în frunte), a rămas timp de un an la vrăjitoarea Circe, care l-a ispitit cu darul nemuririi, a scăpat de monștrii marini Scila și Caribda. Cu ajutorul regelui Alkinoos al feacilor, Ulise a ajuns acasă după douăzeci de ani de când a plecat, aici găsindu-și casa ocupată de pețitorii Penelopei, soția sa. Cu ajutorul zeiței Atena, Ulise i-a omorât pe pețitorii soției sale, reușind astfel să-și recapete familia și bunurile.

3. Adevărul istoric

Multă vreme oamenii au crezut că faptele relatate în *Iliada* și *Odiseea* au fost simple povești.
Secolul al XIX-lea - arheologul german Heinrich Schliemann (1822-1890) a început să cerceteze adevărul din spatele legendelor, reușind să demonstreze existența cetăților Troia, Micene și Tirint.
Totodată, Schliemann a atras atenția istoricilor asupra Războiului Troian: cauza conflictului a fost se pare reprezentată de bogăția cetății, situată la intersecția mai multor drumuri comerciale care au unit Europa și Asia.

Fișă de lucru: ***Adevăr și legendă***

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. *„Atena a fost zeița protectoare a cetății Atena. Ea a participat, de asemenea, la războiul troian alături de greci, pe care i-a susținut împotriva troienilor... Atena a fost socotită protectoarea artelor frumoase, a meșteșugurilor, a literaturii și a agriculturi... a fost sfătuitoarea grecilor adunați în areopag și apărătoarea lor în războaie.”*

(Anca Balaci, *Mic dicționar de mitologie greacă și romană*)

B. *„Când Rhea s-a supus lui Cronos, i-a dat mlădițe strălucite:*
Pe Hestia și pe Demeter, pe Hera cu-ncălțări de aur,
Pe Hades, regele puternic ce stă-n palatul de sub glie,
Fără-a cunoaște îndurare, pe zgomotosul Mișcă-țărmuri
Și pe înțeleptul Zeus, părinte al zeilor și-al omenirii.”

(Hesiod, *Theogonia*)

1. Precizați, pe baza sursei A, rolul zeiței Atena.

2. Identificați, pe baza sursei B, zeii.

3. Menționați, pe baza sursei A, trei atribuții ale zeiței Atena.

Polis-ul: Apariție și organizare internă

1. Definiții

Acropolă (din limba greacă: *akros = „ridicat”* și *polis = „oraș”*) = zonă întărită a unui polis, de cele mai multe ori aflându-se pe o colină greu accesibilă.
Agora = piața publică, centrul polisului.
Chora = zona rurală din afara cetății, pământul fiind divizat între cetățenii polisului.
Arhonte = conducător ales din rândul aristocrației cetății (elitei bogate).
Cetățean = locuitor cu drepturi depline al cetății.
Magistrat = funcționar public, ales din rândul cetățenilor, prin tragere la sorți sau numire, pentru o perioadă determinată de timp.

2. Ce este un polis?

În spațiul grecesc, formarea unui stat unificat a fost împiedicată de fragmentarea geografică a reliefului.
Secolele IX-VIII î.Hr. - apariția orașelor-state (polisuri) în spațiul grecesc, cele mai importante fiind următoarele: Atena, Sparta, Theba, Corint, Olimpia, Argos, Megara, Efes și Milet.
Polisurile au luat naștere prin unirea mai multor așezări într-o comunitate mai mare, cu propriile legi, instituții și monede diferite (cazul orașelor-state Atena și Sparta), clanurile și triburile s-au organizat, fortificând așezările vechi cu ziduri de apărare.
Etapele formării unui polis: construirea **acropolei** și a **agorei**, reunirea locuitorilor din zonă în jurul acestora, formarea orașului (clădiri publice: amfiteatru, temple și locuințe) și construirea zidului înconjurător al așezării.
Locuitorii polisurilor au separat treptat zonele de locuit de acropolă (rol politic, economic și religios) și de agora (rol comercial și loc pentru adunările publice), în afara zidurilor fiecare polis având **chora** proprie.
Cetățile grecești au cunoscut aproape toate tipurile de guvernare, de la regimul politic monarhic, la cel democratic (Atena) și aristocratic (Sparta).
Treptat, majoritatea polisurilor au trecut de la o conducere de tip monarhic la **arhonți** aleși, care au condus în numele **cetățenilor**.

3. Organizarea internă a unui oraș-stat

Categoriile sociale dintr-un polis au fost următoarele:
a. Cetățenii: oameni liberi (bărbați), cu drepturi politice depline, care au avut dreptul de a participa la conducerea cetății;
b. Femeile (fără drepturi politice): nu au fost considerate egale cu bărbații și s-au ocupat doar cu treburile casnice;
c. Străinii (nou-veniți în polis): oameni liberi, fără drepturi politice;
d. Sclavii: lipsiți de libertate personală, nu au avut drepturi politice.
Principalele instituții politice ale cetății grecești din Antichitate:
a. Sfatul: a supravegheat **magistrații**, a stabilit măsurile de politică internă/externă și a supravegheat respectarea cultului zeilor;
b. Adunarea cetățenilor: a dezbătut cele mai importante probleme ale cetății și a votat legile;
c. Magistrații: au pus în practică hotărârile sfatului sau ale adunării, au condus armata și au împărțit dreptatea (atribuții judecătorești).

Fișă de lucru: ***Polis-ul: Apariție și organizare internă***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Cetatea este o întovărășire desăvârșită, pe care o alcătuiesc mai multe sate. Ea stăpânește toate mijloacele pentru a face față propriilor nevoi și (...) își atinge scopul. Cetatea s-a ivit din nevoia de a trăi și dăinuie pentru ca oamenii să poată duce o viață fericită, ceea ce ne face să spunem că o cetate fericită există prin însăși rânduiala firii, la fel ca și cele dintâi întovărășiri...
E lesne de înțeles că trebuie să numim cetatea un așezământ al Firii și pe om - potrivit rânduielilor aceleiași Firi - un animal politic."

(Aristotel, *Politica*)

1. Formulați, pe baza textului, o definiție a cetății.

2. Explicați, pe baza textului, în ce mod a reușit cetatea să facă față propriilor nevoi.

3. Menționați, pe baza textului, o cauză care a determinat apariția cetății.

4. Cum a numit Aristotel cetatea, respectiv pe om?

Atena și Sparta

1. Definiție

Democrație (din limba greacă: *demos = „popor”* și *kratos = „putere”*) = formă de organizare și conducere politică în care puterea aparține poporului, care o exercită, în mod direct sau indirect.
Ostracism = exilarea unei persoane bănuite de trădare, numele fiind scris pe un ciob (ostracon).
Oligarhie (din limba greacă: *oligoi = „puțini”* și *arhighia = „autoritate”*) = formă de conducere a statului de către un grup restrâns de oameni.

2. Democrația ateniană

Secolul al VIII-lea î.Hr. - în Attica, ionienii au întemeiat Atena, societatea fiind formată din cetățeni, meteci (străini) și sclavi (puțin numeroși).
Secolul al VII-lea î.Hr. - înlăturarea regalității și conducerea orașului de către nouă arhonți, aleși dintre eupatrizi (aristocrați) și areopag (puterea judecătorească) ⇒ începutul reformelor ateniene:
I. Dracon (621 î.Hr.): a dat Atenei primele legi scrise, foarte dure.
II. Solon (594-593 î.Hr.): a interzis vânzarea datornicilor atenieni ca sclavi, i-a răscumpărat pe cei vânduți în afara cetății și a limitat marea proprietate a eupatrizilor. Puterea politică a fost împărțită între: Ecclesia (Adunarea poporului), din care au făcut parte toți cetățenii Atenei, indiferent de avere; Consiliul celor nouă arhonți, ales prin tragere la sorți; Consiliul celor 400 (Bule), a pregătit legile; Tribunalul poporului (Heliaia).
III. Pisistrate (561-510 î.Hr.): a instaurat tirania ⇒ sfârșitul regimului aristocratic.
IV. Clistene (508-507 î.Hr.): a înlăturat tirania; a împărțit populația Atenei pe criterii teritoriale, în 100 de circumscripții (deme); a acordat drepturi egale tuturor cetățenilor (inclusiv metecilor); a introdus **ostracismul** (pentru a preîntâmpina instaurarea tiraniei); a reorganizat instituțiile statului: a fost creat Colegiul celor 10 strategi (format din 10 generali, care s-au ocupat de apărarea Atenei) și a transformat Bule în Consiliul celor 500.
V. Pericle (443-429 î.Hr.): perioada democrației directe, Atena a fost condusă de popor. Principalele reforme au fost următoarele: funcțiile publice au fost ocupate prin tragere la sorți; introducerea indemnizației pentru magistrați; lărgirea atribuțiilor Adunării poporului.

3. Sparta: stat aristocratic

Secolul al IX-lea î.Hr. - în Laconia (Pelopones), cuceritorii dorieni au întemeiat Sparta.
Secolele VIII-VII î.Hr. - după cucerirea peninsulei și transformarea locuitorilor în sclavi (hiloți), scopul principal al spartanilor a fost de a își menține dominația asupra Peloponesului.
Structura societății spartane: egalii, în număr de 9000, cetățeni (singurii care au avut drepturi politice), s-au ocupat cu războiul și antrenamentele militare zilnice; periecii, oameni liberi, s-au ocupat cu comerțul și au făcut parte din armată (hopliți); sclavii (hiloții), s-au ocupat cu agricultura.
Organizarea politică a Spartei a fost una **oligarhică**, stabilită printr-o constituție elaborată de legislatorul Licurg: statul a fost condus de doi regi ereditari, din familiile Agizilor și Eurypontizilor, cu atribuții militare și judecătorești; Gerusia (Sfatul bătrânilor sau Senatul), format din 28 de bătrâni de peste 60 de ani, numiți pe viață; Apella (Adunarea poporului), formată din spartanii de peste 30 de ani; Colegiul celor cinci efori (secolul al VI-lea î.Hr.), ales anual, cu rol în controlul activității spartanilor.
Educația spartană, foarte severă, s-a desfășurat în cadrul agogelor: copiii au învățat să scrie și să citească, dar baza a fost gimnastica și mânuirea armelor (durata serviciului militar: 45 de ani).

Fișă de lucru: ***Atena și Sparta***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Avem o Constituție care nu ia nimic din legile altora, ba mai degrabă - în loc să-i imităm pe alții - noi le suntem o pildă. Se numește democrație, pentru că orânduirea aceasta nu este în interesul celor puțini, ci în al celor mulți...”

(Tucidide, *Războiul peloponesiac*)

1. Imaginați-vă că sunteți un reformator din Grecia antică și trebuie să țineți un discurs în agora. Cum vă adresați cetățenilor (scrieți un text de minim jumătate de pagină A4)?

2. Numiți trei reformatori din Atena antică.

3. Precizați, pe baza textului, trei caracteristici ale democrației, conform lui Tucidide.

Procesul de colonizare. Histria, Tomis și Callatis

1. Definiție

Colonizare = proces îndelungat și complex de întemeiere de noi așezări pe meleaguri deseori îndepărtate de țara de origine.

2. Colonizarea greacă

Secolele VIII-VI î.Hr.- în paralel cu formarea cetăților-stat (polisuri) a avut loc marea **colonizare** greacă, metropole (orașele de origine ale coloniștilor) precum Corint, Megara și Milet au întemeiat colonii proprii, construite după modelul cetății-mamă, urmând două direcții principale:
a. Spre vest: sudul Italiei și Sicilia (Grecia Mare); sudul Franței; Spania;
b. Spre nord: coastele Traciei; bazinul Mării Negre (sau Pontul Euxin).
Cauzele întemeierii coloniilor grecești:
a. Social-economice: creșterea populației în cetățile de origine; dificultatea asigurării hranei pentru o populație numeroasă; dezvoltarea navigației (folosirea navelor bireme și trireme) și a comerțului;
b. Politice: luptele interne din cadrul cetăților grecești au determinat părăsirea acestora de către cei nemulțumiți sau învinși.
Metropolele au fost legate de colonii prin: modul de viață, ocupații, limba vorbită, religia, cultura greacă și relațiile comerciale.
Coloniile au fost importante centre meșteșugărești și comerciale, care au imitat organizarea social-politică, obiceiurile, religia metropolelor, contribuind la răspândirea culturii și a civilizației grecești în Europa, vestul Asiei și nordul Africii.
Printre coloniile întemeiate de greci s-au numărat următoarele: Neapolis și Syracuza (sudul Italiei); Massilia (sudul Franței); Byzantion (viitorul oraș Contantinopol/Istanbul) - Turcia; Histria, Tomis și Callatis (litoralul dobrogean al Mării Negre).

3. Histria, Tomis și Callatis

Navigatorii greci au traversat Strâmtorile Bosfor și Dardanele și au ajuns într-un spațiu necunoscut, cu o clima aspră, țărmurile dobrogene ale Mării Negre, unde au întemeiat coloniile Histria, Tomis și Callatis.
Coloniștii au adus din Grecia vase, bijuterii, ulei de măsline, marmură pentru construcții și vinuri, o parte dintre aceste produse fiind livrate geto-dacilor, la schimb cu alte produse.
I. Histria - Istria (secolul al VII-lea î.Hr.): colonie a Miletului, numele orașului provenind de la denumirea dată de greci Dunării, Istros. Colonia a avut străzi pavate, un loc de recreere, sistem de alimentare cu apă, fiind protejată cu ziduri de piatră. Principalele activități au fost comerțul, meșteșugurile (arheologii au descoperit ateliere de producere a sticlei și ceramicii, de prelucrare a fierului și a metalelor prețioase), pescuitul și agricultura (în chora cetății).
II. Tomis - Constanța (secolul al VI-lea î.Hr.): colonie a Miletului, a înlocuit treptat Histria și a ajuns să controleze comerțul din zonă (arheologii au descoperit fragmente de ceramică cu figuri roșii sau negre, statuete din lut ars, urne funerare și bijuterii). Ruinele coloniei grecești au fost acoperite de construcțiile din epoca romană, iar apoi de orașul modern Constanța.
III. Callatis - Mangalia (secolul al VI-lea î.Hr.): colonie doriană a grecilor din Heracleea Pontică. Secolul al IV-lea î.Hr. - a cunoscut o rapidă prosperitate, având propria monedă. Secolul al III-lea î.Hr. - Callatis a devenit cea mai puternică dintre coloniile grecești din Dobrogea.

Fișă de lucru: ***Procesul de colonizare. Histria, Tomis și Callatis***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Nu este ușoară colonizarea când nu se face în felul roiurilor de albine: în acest din urmă caz coloniștii aparțin unui singur neam și pornesc dintr-o singură cetate... Ei au aceeași origine, vorbesc aceeași limbă... și participă la același cult. Este greu să le impui alte legi și o altă constituție decât acelea pe care le-au cunoscut în țara lor.”

(Platon, *Legile*)

1. Identificați, pe baza textului, caracterizarea făcută de Platon procesului de colonizare.

2. Prezentați, pe baza textului, legăturile care s-au stabilit între metropolă și colonii.

Războaiele grecilor

1. Definiții

Ligă = alianță, uniune.
Hegemonie = conducere, dominație, supremație.

2. Războaiele Greco-Persane (Medice) - 499-449 î.Hr.

Secolul al VI-lea î.Hr. - Imperiul Persan și-a instaurat dominația asupra orașelor-state grecești din Asia Mică, au perceput tribut și au intervenit în organizarea politică internă.
499-493 î.Hr. - Revolta Ionică: orașele grecești din Asia Mică, în frunte cu Miletul (susținute de Atena și Eretria), s-au răsculat din cauza obligațiilor fiscale grele impuse de regele persan Darius I cel Mare ⇒ persanii și-au restabilit autoritatea prin distrugerea Miletului (au transformat supraviețuitorii în sclavi) și s-au pregătit pentru o campanie militară împotriva Atenei.
490 î.Hr. - Primul Război Greco-Persan: o armată persană (20.000 de soldați) a pornit spre Attica, iar după ce a cucerit Eretria și Naxos a ajuns în câmpia Maraton, unde s-a confruntat cu hopliții conduși de strategul atenian Miltiade ⇒ înfrângerea persanilor.
480-479 î.Hr. - al Doilea Război Greco-Persan: a fost declanșat de regele persan Xerxes I.
480 î.Hr. - armata persană a trecut Marea Egee prin nord și a înaintat apoi către sudul Greciei, apărătorii greci, conduși de liderul spartan Leonidas, confruntându-se cu persanii în strâmtoarea Termopile ⇒ înfrângerea grecilor, în ciuda rezistenței eroice a celor 300 de războinici spartani.
480 î.Hr. - persanii a pătruns în Attica și au incendiat Atena, locuitorii orașului s-au retras la Salamina (locul în care a fost staționată flota ateniană), aici grecii conduși de strategul Temistocle reușind să obțină o strălucită victorie navală împotriva forțelor conduse de Xerxes I.
479 î.Hr. - la Plateea și Micale, restul forțelor persane au fost definitiv înfrânte.
479-449 î.Hr. - conflictul greco-persan s-a desfășurat mai mult pe mare ⇒ 449 î.Hr. - Imperiul Persan a recunoscut independența cetăților grecești.

3. Războiul Peloponesiac (431-404 î.Hr.)

Secolul al V-lea î.Hr. - după bătălia navală de la Salamina, a crescut prestigiul Atenei, care a devenit cea mai mare putere maritimă a Greciei.
480-474 î.Hr. - Atena a reușit să îndepărteze alte două pericole care au amenințat lumea greacă: cartaginezii (480 î.Hr.: Himera) și etruscii (474 î.Hr.: Cumae).
477 î.Hr. - a fost creată **Liga** de la Delos, care a reunit într-o alianță militară cetățile grecești din Marea Egee și Marea Ionică, cu un tezaur comun pentru susținerea armatei și a flotei, administrat de Atena ⇒ apariția unui imperiu maritim condus de puterea ateniană, transformată de Pericle în cea mai mare forță a Greciei.
Acțiunile Atenei îndreptate împotriva statelor rebele din cadrul Ligii Deliene au stârnit opoziția Spartei oligarhice și a cetăților aliate acesteia (reunite în Liga Peloponesiacă): mutarea tezaurului Ligii la Atena (în vremea lui Pericle) și creșterea pretențiilor imperialiste ateniene.
431-404 î.Hr. - desfășurarea Războiului Peloponesiac: pretextul declanșării conflictului a fost înfruntarea dintre cetățile Corcira și Corint (Atena a luat partea Corcirei, iar Sparta Corintului) ⇒ cetățile grecești s-au divizat în două tabere care s-au confruntat timp de 27 ani în lupta pentru **hegemonie** dintre Atena și Sparta.
404 î.Hr. - sfârșitul Războiului Peloponesiac, după ce Atena a fost înfrântă de Sparta (405 î.Hr.: bătălia navală de la Aegospotami), flota fiindu-i arsă și zidurile dărâmate ⇒ sfârșitul Epocii Clasice a Greciei Antice și transformarea polisurilor în ținte ușoare pentru Regatul Macedoniei.

Fișă de lucru: *Războaiele grecilor*

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Toți ceilalți i-au împărtășit părerea (lui Aristagoras, tiranul Miletului), propunând să se răscoale, dar logograful Hecataios nu i-a lăsat, la început, să se ridice cu război împotriva regelui persanilor, înșirând toate semințiile peste care domnea Darius și puterea lui armată; dar pentru că nu i-a înduplecăt, le-a dat, în al doilea rând, sfatul să lucreze măcar în așa fel ca să ajungă ei stăpânii mării (...). Aristagoras (...) a statornicit în Milet egalitatea în drepturi, pentru ca milesienii de bunăvoie să i se alăture la răscoală (...) apoi a pornit el însuși cu o triremă spre Lacedemonia, pentru că a avut nevoie să-și găsească o aliată puternică...”

(Herodot, *Istorii*)

1. Explicați, pe baza textului, cum s-au pregătit milesienii pentru revolta împotriva persanilor.

2. De ce a renunțat Aristagoras la tiranie și a oferit drepturi egale milesienilor?

Studiu de caz: Maraton și Salamina

1. Maraton (490 î.Hr.)

August/septembrie 490 î.Hr. - cea mai cunoscută victorie grecească repurtată în perioada Primului Război Greco-Persan, asupra forței de invazie a regelui persan Darius cel Mare, pe câmpia de la Maraton, la 50 de km nord-est de Atena.
Grecii, cu o armată combinată de aproximativ 10.000 de atenieni sub conducerea lui Miltiade, suplimentată de aliații acestora din Plateea, și-au stabilit tabăra într-un loc care a dominat câmpia Maratonului, la aproximativ 1.5 km de armata persană, aproximativ 20.000 de soldați.
Profitând de faptul că persanii s-au așezat cu spatele la mare, atenienii și-au consolidat aripile și au atacat, persanii respingând atacul grecilor în centrul lor, dar Miltiade a răsucit aripile armatei elene, zdrobind astfel flancurile persane și exercitând presiune asupra centrului armatei inamice.
Persanii au fost împinși înapoi în mare și, deși majoritatea au reușit să se reîmbarce pe nave, aproximativ 6000 dintre aceștia au murit pe câmpul de luptă, în timp ce pierderilor atenienilor au fost sub 200 de oameni.
Victoria de la Maraton a reprezentat un stimulent enorm pentru moralul grecilor, care s-a dovedit de mare valoare atunci când persanii au lansat o invazie mult mai amenințătoare, zece ani mai târziu (480 î.Hr.: Al Doilea Război Greco-Persan).
Bătălia a fost imortalizată de cursa care îi poartă numele, în care alergătorul Fedippide, conform legendei, a alergat de la Atena la Sparta ca să ceară ajutor înainte de bătălie, acoperind o distanță de 200 km într-o singură zi, dar spartanii nu au oferit ajutorul dorit.
Conform unei alte variante, acesta a alergat de la Atena la Maraton, o distanță de 42 km, ca să ia parte la luptă, apoi a fugit înapoi cu vestea victoriei, a ajuns în Atena și a murit de epuizare (de aici a provenit numele probei moderne de atletism, maratonul).

2. Salamina (480 î.Hr.)

26-27 septembrie 480 î.Hr. - cea mai strălucită victorie navală a grecilor din perioada celui de-al Doilea Război Greco-Persan, asupra armatei regelui persan Xerxes I, în strâmtoarea Salamina, la sud-vest de Attica.
În ciuda faptului că au fost cu mult depășiți numeric, grecii au obținut o victorie zdrobitoare asupra invadatorilor, distrugându-le în totalitate flota.
După devastarea Atenei de către persani, comandanții a circa 370 de trireme grecești, care s-au aflat în largul Insulei Salamina, s-au sfătuit ce acțiune ar fi putut să întreprindă ⇒ dezbaterii i-a pus capăt apariția unei flote persane în Golful Phalerum.
Temistocle, comandantul atenian al flotei grecești, a trimis persanilor un mesaj fals, aparent de la un spion, avertizându-i că flota elenă ar fi fost pe cale să se retragă și că aceștia ar trebui să blocheze intrarea în Golful Eleusis.
Persanii au căzut în cursă și și-au răspândit cele 1000 de vase prin tot golful, fiind atât de încrezători că ar fi putut să facă față celor 370 de vase grecești, încât au pregătit deja tronul pentru regele Xerxes I, pe Muntele Aegaleus din apropiere, pentru ca acesta să aibă o panoramă grandioasă asupra distrugerii flotei elene.
Grecii au apărut în golf în plină viteză, au spart linia persană și au semănat moarte în jurul lor, scufundând peste 500 de vase inamice, cu prețul pierderii a numai 40 dintre ale lor.
Xerxes I, supărat de această umilire, s-a întors în Asia, lăsând un subordonat, pe Mardonius, să continue campania pe uscat.
Victoria de la Salamina a asigurat independența Greciei și i-a permis civilizației elene să își atingă apogeul de dezvoltare.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Maraton și Salamina***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„După ce atenienii s-au rânduit pentru bătălie, jertfele arătându-se a fi prielnice, s-a dat semnalul. Atenienii au pornit în fugă și s-au năpustit asupra barbarilor. Între cele două armate au fost cel puțin opt stadii (aproximativ 1500 metri). Când persanii i-au văzut pe vrăjmași atacându-i în fugă mare, s-au pregătit să primească atacul, cumpănind numărul foarte neînsemnat al atenienilor și atacul la care porniseră aceștia - fără cavalerie și arcași. Ei au crezut că i-a cuprins nebunia, închipuindu-și că această sminteală a lor îi va cuprinde cu siguranță. Iată ce socoteli își făceau barbarii.
Iar atenienii, începând încleștarea cu persanii, s-au luptat într-un chip vrednic de amintire. Ei - cei dintâi dintre toți elenii despre care știm că s-au luptat vreodată cu persanii - i-au atacat pe vrăjmași alergând. Și, tot așa, ei cei dintâi au privit, fără să tremure, veșmântul mezilor. Într-adevăr, până atunci numai rostirea numelui mezilor îi înspăimânta pe greci.
Bătălia de la Maraton a ținut mult... După ce persanii au fost puși pe fugă, atenienii i-au urmărit, măcelărindu-i. Și au făcut aceasta până ce, ajungând la mare, atenienii au cerut să li se pună la îndemână foc și au atacat chiar corăbiile acelora.
(...) Numeroși atenieni vestiți și-au sfârșit aici zilele... în lupta de la Maraton, barbarii au pierdut vreo șase mii patru sute de oameni, pe câtă vreme dintre atenieni au căzut atunci o sută nouăzeci și doi.”

(Herodot, *Istorii*)

1. Descrieți, pe baza textului, cum a fost organizată armata greacă.

2. Care a fost, conform lui Herodot, explicația pentru victoria atenienilor în bătălia de la Maraton?

Alexandru cel Mare și civilizația elenistică

1. Definiții

Falangă = formaţie de infanterişti înarmaţi cu lănci, dispuşi în rânduri compacte şi având centrul şi una dintre aripi mai întărite.
Diadoh = urmaș, moștenitor, nume dat comandanților militari care și-au împărțit între ei imperiul întemeiat de Alexandru al III-lea cel Mare.
Elenism = civilizație care îmbină trăsăturile grecești cu cele orientale, formată ca urmare a întemeierii Imperiului Macedonean.

2. Ascensiunea Macedoniei

Secolul al V-lea î.Hr. - statul macedonean s-a format în nord-vestul Greciei, dintr-un amestec de triburi grecești și iliro-trace, locuitorii ocupându-se cu păstoritul, agricultura, vânătoarea și războiul.
359-338 î.Hr. - regele Filip al II-lea (359-336 î.Hr.) a transformat Macedonia într-o mare putere, cu ajutorul unei armate redutabile (formată din **falangă** și cavalerie), a cucerit ținuturile ilirilor, tracilor și a profitat de slăbirea puterii cetăților-stat grecești, pe care le-a supus pe una câte una (diplomatic sau militar).
338 î.Hr. - la Cheroneea, Filip al II-lea a reușit să înfrângă forțele alianței tebano-ateniene ⇒ 337 î.Hr. - unirea forțată a cetăților grecești în Liga de la Corint, o alianță menită să răzbune expedițiile persane din Grecia secolului al V-lea î.Hr.

3. Imperiul lui Alexandru cel Mare

336 î.Hr. - regele macedonean Filip al II-lea a fost asasinat, iar conducerea regatului a revenit fiului său, Alexandru al III-lea cel Mare (336-323 î.Hr.), care a împlinit visul tatălui său de cucerire a Imperiului Persan.
335 î.Hr. - ajuns succesor al tatălui său la numai 20 de ani, Alexandru a zdrobit răscoalele din Tracia și Teba (orașul a fost distrus) și apoi s-a îndreptat spre Asia împotriva persanilor.
Mai 334 î.Hr. - pe malurile râului Granicus, armata greco-macedoneană condusă de Alexandru a provocat prima înfrângere a forțelor persane conduse de regele Darius al III-lea.
5 noiembrie 333 î.Hr. - la Issos, Alexandru a obținut o strălucită victorie (a capturat familia regelui Darius al III-lea), care i-a permis să cucerească provinciile persane Siria, Palestina și Egipt.
1 octombrie 331 î.Hr. - la Gaugamela (Arbela), regele macedonean a ieșit învingător, fapt ce i-a permis să supună provinciile persane Mesopotamia (Babilon, Susa) și apoi zona iraniană (Ecbatana, Parția și Bactriana) ⇒ 330 î.Hr. - Alexandru a devenit conducătorul Imperiului Persan.
329-326 î.Hr. - Alexandru a continuat expediția spre Asia Centrală (a atins Samarkandul) și India (a trecut fluviul Indus și a cucerit regatul Taxila), dar a fost nevoit să oprească campaniile de cucerire, ca urmare a revoltei soldaților săi, care nu au mai dorit să îl urmeze.
13 iunie 323 î.Hr. - în Babilon, la vârsta de 33 de ani, Alexandru al III-lea cel Mare a murit, imperiul fiind împărțit între generalii săi (**diadohi**): Cassandru a intrat în posesia Macedoniei, Lysimachos a obținut Tracia, Ptolemeu a preluat Egiptul, iar Seleucos conducerea Persiei.
Moștenirea alexandrină a constat în orașe care i-au purtat numele (metropola Alexandria din Egipt a devenit un important centru comercial și cultural al Antichității), drumuri, încurajarea comerțului, introducerea monedei macedonene și în răspândirea culturii grecești în Asia și Egipt ⇒ secolele IV-I î.Hr. - epoca **elenistică**, rezultatul sintezei celor două culturi, greacă și orientală.

Fișă de lucru: ***Alexandru cel Mare și civilizația elenistică***

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. *„Întreg Peloponesul a fost în dezbinare. Nici cei care i-au urât pe spartani nu au avut destulă putere pentru a-i nimici, nici aceia pe care Sparta i-a așezat în fruntea cetăților nu au mai fost stăpâni pe ele. Și în cetățile acestea, și în toate celelalte a domnit o dezbinare și o vrajbă fără sfârșit.*
Filip a văzut lucrurile acestea (...) și a dat bani trădătorilor din toată Grecia ca să învrăjbească popoarele, aruncându-le pe unele împotriva altora. El a folosit greșelile cetăților și reaua lor chibzuială ca să se pregătească și să se înalțe în paguba tuturor."

(Demostene, *Discursul Coroanei*)

B. *„De aici, Alexandru a pornit în Parția și, având acolo parte de răgaz, s-a îmbrăcat pentru întâia oară în portul barbarilor. Într-adevăr, el a dorit să se deprindă cu obiceiurile băștinașilor, fie pentru că a socotit că, pentru îmblânzirea acestor oameni, a fost de mare însemnătate faptul de a le îmbrățișa obiceiurile și de a părea din același neam cu ei, fie din dorința de a-i pune la încercare pe macedoneni, ca să vadă dacă aceștia vor sau nu să i se închine și, totodată, pentru a-i obișnui, încetul cu încetul, cu schimbarea vechiului lor fel de viață. (...)*
Sărbătorind căsătoria tovarășilor săi la Susa și luând el însuși în căsătorie pe Stateira, fiica lui Darius, a dat celor mai nobili pe femeile cele mai nobile (...)."

(Plutarh, *Viața lui Alexandru*)

1. Prezentați, pe baza sursei A, care a fost situația lumii grecești în perioada domniei regelui Filip al II-lea.

2. Enumerați, pe baza sursei B, motivele pentru care Alexandru a dorit să se deprindă cu obiceiurile băștinașilor.

3. Precizați, pe baza sursei A, care au fost metodele utilizate de liderul macedonean pentru a slăbi lumea greacă.

4. Menționați, pe baza sursei B, metodele folosite de Alexandru al III-lea cel Mare pentru a se apropia de obiceiurile băștinașilor.

Moștenirea culturală a Greciei Antice

1. Definiții

Filosofie (din limba greacă: *philos* = *„dragoste”* și *sophia* = *„înțelepciune”*) = domeniu al cunoașterii care studiază existența și gândirea umană; concepție despre lume și viață.
Capitel = partea de sus a unei coloane.
Cariatidă = statuie reprezentând o femeie, care susține structura unei construcții, asemenea unei coloane.
Sculptură = creație artistică realizată prin cioplirea sau modelarea unor materiale dure (piatră, metal, etc.).
Tragedie (din limba greacă: *tragos* = *„cântecul țapilor”*) = operă dramatică a cărei acțiune prezintă personaje însuflețite de o mare forță pasională, angrenate în conflicte puternice, cu deznodământ nefericit.
Comedie (din limba greacă: *comos* = *„cortegiu vesel”*) = operă dramatică al cărei subiect și deznodământ provoacă râsul și care ridiculizează relații sociale și etice, tipuri umane și năravuri.

2. Dragostea pentru frumos

- cultura greacă a izvorât din întrebările pe care și le-au pus oamenii: Cum a apărut lumea în care trăim? Ce este omul? Care este locul oamenilor în această lume? Care este raportul dintre oameni și stat?
- secolele VIII-V î.Hr. - grecii au combinat comerțul cu schimbul reciproc de informații, idei și invenții ⇒ prosperitatea necesară ridicării unor construcții complexe (cinci dintre cele șapte minuni ale lumii antice au aparținut grecilor: 550 î.Hr.: Templul zeiței Artemis din Efes; 435 î.Hr.: Statuia lui Zeus din Olympia; 351 î.Hr.: Mausoleul din Halicarnas; 290-280 î.Hr.: Colosul din Rodos; secolul al III-lea î.Hr.: Farul din Alexandria);
- concurența și patriotismul au făcut ca fiecare oraș-stat să se străduiască să întreacă prin frumusețe și grandoare celelalte cetăți ⇒ o extraordinară dezvoltare a artelor și științelor, Grecia devenind astfel cea mai avansată dintre civilizațiile antice;
- moștenirea culturală pe care ne-au transmis-o grecii are o mare importanță, prin preocuparea acestora față de educație, știință și artă, oferind lumii domenii ale cunoașterii umane, metode și tehnici artistice folosite până în prezent.

3. Cunoașterea în lumea greacă

I. Educația: copiii au fost crescuți în familie până la vârsta de șapte ani. Ulterior, educația s-a desfășurat diferit în Atena, față de Sparta. În Atena, băieții au fost pregătiți să devină buni cetățeni, fiind învățați să scrie, să citească, să socotească, să facă exerciții fizice, să cunoască religia și mitologia grecilor. În Sparta, băieții au învățat să fie buni războinici, educația având un pronunțat caracter militar. Fetele din Grecia Antică au fost educate acasă, de mame, fiind învățate să scrie, să citească, să numere, să cânte, să danseze și să întrețină gospodăria.
II. Filosofia: reprezentanții acestui domeniu al cunoașterii au fost interesați de matematică, fizică, astronomie, prin intermediul științei încercând să înțeleagă și să explice lumea și viața. Cei mai cunoscuți filosofi au fost Socrate (a considerat că fericirea oamenilor provine din cunoaștere, nu de la zei), Platon (a pus bazele *Academiei*, un important centru de studiere a ideilor filosofice) și Aristotel - profesorul lui Alexandru al III-lea cel Mare (a creat *Liceul*, un important centru de studiu, și a pus bazele logicii, știința gândirii, bazată pe echilibru în judecată, măsură în fapte și o gândire ordonată).
III. Știința: învățații greci, pe baza observațiilor, au oferit explicații privind originea lucrurilor (elemente fundamentale ale naturii au fost considerate a fi apa, focul, aerul și pământul).
a. Matematica: s-au afirmat Thales din Milet (a dezvoltat geometria, a făcut observații asupra

corpurilor cerești, prezicând o eclipsă de soare, a deviat cursul unui râu și a măsurat, cu ajutorul umbrei, piramidele din Egipt), Pitagora din Samos (a considerat că numerele reprezintă esența lucrurilor, iar Universul este un sistem care are la bază numere și raporturi numerice) și Euclid (a înființat o celebră școală de geometrie în Alexandria din Egipt, iar tratatul său, *„Elementele”*, a fost timp de mai mult de 2000 de ani principala carte după care s-a învățat geometria);

b. Fizica: s-a remarcat Arhimede din Siracuza (a determinat metode de măsurare a cercului, a stabilit relații matematice între diferite corpuri geometrice, a descoperit principiul care îi poartă numele și a inventat metoda de a determina volumul unui obiect de formă neregulată prin scufundarea acestuia într-un lichid);

c. Astronomia: au contribuit Aristarh din Samos (a determinat distanța de la Pământ la Soare și a fost primul care a afirmat că planeta noastră se învârte în jurul astrului său) și Eratostene din Alexandria (plecând de la ideea că Pământul este sferic a calculat raza și circumferința acestuia);

d. Istoria: s-au remarcat Herodot, *„părintele”* istoriei (a descris în lucrarea *„Istorii”* popoarele Antichității), și Tucidide, autorul lucrării *„Războiul Peloponesiac”* (a dorit să explice cauzele evenimentelor istorice);

e. Geografia: cel mai important reprezentant a fost Strabon (în lucrarea *„Geografia”* a prezentat lumea cunoscută);

f. Medicina: Hipocrate din Cos a pus bazele medicinei moderne (a observat manifestările bolilor, apoi le-a descris amănunțit și a scris lucrări despre medicina preventivă, anatomia corpului omenesc și sistemul circulator). Numele său este legat de *„Jurământul lui Hipocrate”*, un adevărat codice moral al unui medic în exercitarea profesiunii, jurământ prestat până în zilele noastre de absolvenţii facultăţilor de medicină.

IV. Arta: a fost bazată pe calcule matematice, studiul anatomiei corpului uman și a fost strâns legată de religie, construcția templelor și reprezentarea zeilor cu chipuri umane impunând căutarea frumuseții ideale.

a. Arhitectura: s-a caracterizat prin simplitate și echilibru, manifestându-se trei stiluri, diferite prin aspect general și prin modul de realizare a **capitelurilor** coloanelor: stilurile doric și ionic (perioada clasică), și cel corintic (perioada elenistică). O inovație deosebită a fost introducerea **cariatidelor**. Construcții reprezentative: Parthenonul (închinat zeiței protectoare a orașului Atena), Erechteionul, Templul zeiței Atena Nike (din limba greacă: *„Victorioasa”*) și Templul lui Hefaistos (secolul al V-lea î.Hr.);

b. Sculptura: majoritatea sculpturilor au fost realizate în piatră și marmură, sau prin prelucrarea bronzului. Artiști cunoscuți au fost Phidias (*„Atena Parthenos”* și *„Zeus din Olympia”*), Myron (*„Discobolul”*), Policlet (*„Doriforul”*), Praxitele (*„Afrodita din Cnidos”*) și Lysip (*„Venus din Milo”* și *„Laocoon și fiii săi”*).

V. Literatura: a fost compusă din opere lirice (poeme) și dramatice (piese de teatru), de o mare frumusețe și complexitate.

a. Poezia: a fost reprezentată de poemele lui Homer (*„Iliada”* și *„Odiseea”*), imnurile eroice create de Pindar, versurile de dragoste gândite de Sappho și scrierile lui Hesiod (în *„Teogonia”* a descris genealogia zeilor greci, iar în poemul *„Munci şi zile”* viața grea a țăranilor);

b. Teatrul: originile genului dramatic (**tragedii**: inspirate din mitologia greacă și poemele homerice; **comedii**: au ridiculizat moravurile societății grecești) pot fi urmărite până la ceremoniile dedicate zeului Dionysos, divinitatea și însoțitorii săi fiind reprezentați de un grup de bărbați (corul), îmbrăcați cu blănuri și coarne de țapi (satirii), care au cântat și dansat în jurul unui altar. Treptat, teatrul a devenit un fenomen independent, desfășurat într-un amfiteatru. Numai bărbații sau băieții au putut fi actori, aceștia fiind recunoscuți după măștile mari și colorate pe care le-au purtat în timpul reprezentațiilor teatrale. Autori reprezentativi: Eschil (*„Persanii”*, *„Prometeu înlănțuit”* și *„Agamemnon”*), Sofocle (*„Antigona”* și *„Oedip rege”*), Euripide (*„Electra”* și *„Medeea”*) și Aristofan (*„Norii”*, *„Viespile”*, *„Pacea”*, *„Broaștele”* și *„Lisistrata”*).

Fișă de lucru: ***Moștenirea culturală a Greciei Antice***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Statul atenian a suportat cheltuielile școlare numai pentru copiii orfani de război. Părinții și-au trimis copiii la școala particulară... (care) le-a predat... noțiuni de scris și citit, de aritmetică și de muzică... Elevii au scrs pe tăblițe cerate texte literare și elemente de aritmetică, limitate la cele patru operații (tabla înmulțirii a existat din timpul lui Pitagora)... după vârsta de 14 ani educația fizică a luat aproape complet locul educației intelectuale... Locul principal în programa școlară l-au deținut poeții Hesiod și în primul rând Homer, pentru că aceștia au putut influența asupra formării morale și politice a viitorului cetățean.”

(Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*)

1. Enumerați, pe baza textului, materiiile pe care le-au studiat elevii din Grecia Antică.

2. Numiți, pe baza textului, diferențele dintre educația băieților și cea a fetelor.

3. Imaginați-vă că sunteți pentru o zi un elev din Grecia Antică. Descrieți experiența într-un text de minim jumătate de pagină A4.

Studiu de caz: Acropola ateniană

1. Definiții

Edificiu = clădire publică mare, construcție impunătoare (adăpostind o instituție sau un templu).
Odeon = edificiu specific Antichităţii greco-romane, destinat manifestărilor culturale.

2. Ce este o acropolă?

Inițial, acropola a fost o fortăreață situată pe o înălțime, în care grecii s-au refugiat când au fost invadați, ulterior, după formarea polisurilor, devenind *„zonă sacră”*, unde au fost ridicate temple (fiecare cetate greacă a construit o acropolă).
Înălțimea la care au fost construite templele a subliniat poziția zeilor față de oameni, acestea fiind, totodată, cele mai bogate locuri din cetate, datorită ofrandelor aduse zeilor.

3. Acropola Atenei

Acropola Atenei, situată la o înălțime de 156 m deasupra văii Ilissos, este unul dintre cele mai populare monumente ale lumii și simbolul capitalei Greciei.
Mileniul al II-lea î.Hr. - Acropola a avut rolul de protecție a templelor și palatelor regale în fața invaziilor, fiind înconjurată de un zid (Pelasgicon).
480 î.Hr. - după bătălia de la Termopile, persanii conduși de Xerxes I au ajuns la Atena și au provocat distrugeri grave, inclusiv templelor de pe Acropola cetății.
447-432 î.Hr. - în perioada conducerii lui Pericle, Acropola a fost reconstruită din temelii, în stilul doric, și îmbogățită cu numeroase **edificii** religioase, de către arhitecții Iktinos (secolul al V-lea î.Hr.) și Callicrates (470-420 î.Hr.), sub conducerea lui Phidias (500-430 î.Hr.).
Intrarea în Acropola atenienă a fost păzită de o poartă impresionantă cu multe coloane, Propileele.
Lângă intrare a fost ridicat templul închinat Atenei Nike (din limba greacă: *„Victorioasa”*).
Statuia Atenei Promahos (din limba greacă: *„Luptătoare în primele rânduri”*), înaltă de 10 m, realizată de Phidias, a tronat deasupra întregului complex, coiful și vârful lăncii fiind poleite cu aur.
Parthenonul a fost cel mai mare templu, închinat Atenei Parthenos (din limba greacă: *„Atena Fecioara”*), construit prin îmbinarea stilurilor doric (la exterior) și ionic (la interior), în interiorul templului sculptorul Phidias realizând o statuie a zeiței din lemn de măslin, fildeș și aur (în acest templu s-a păstrat tezaurul cetății).
Erechteionul a fost un templu cu trei porticuri, unul având coloane sculptate (cariatide), înalte de 2.60 m și locul în care, conform legendei, ar fi crescut măslinul pe care zeița Atena l-a dăruit locuitorilor orașului.
Pe platou s-au mai construit templul zeiței Artemis, sanctuarul lui Zeus, Calcoteca (locul în care s-au păstrat ofrandele aduse zeilor), Teatrul lui Dionysos și **Odeonul** lui Herodes Atticus.
La poalele Acropolei s-a aflat agora Atenei, Templul lui Hefaistos, clădirea Tribunalului, Bouleuterionul (clădirea Consiliului celor 500) și Strategeionul.
Pe Acropolă, la fiecare patru ani, au avut loc serbări dedicate zeiței Atena, Panateneele (întreceri sportive, de muzică și poezie): tinerele ateniene i-au adus zeiței ofrande sub formă de veșminte brodate, iar bărbații au petrecut prin dansuri, muzică și întreceri cu torțe.
Secolele VI-XIX - templele de pe Acropolă au fost transformate în temple creștine și musulmane, iar unele edificii au fost distruse de numeroasele conflicte militare.
1987 - monumentele Acropolei ateniene au fost incluse în patrimoniul cultural U.N.E.S.C.O. (Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură).

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Acropola ateniană***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Atena a fost polisul clasic, divizat în mod clar în două părți, poate chiar trei dacă includem și Pireul. Dintre acestea, prima a fost acropola „cetatea de sus”, unde altă dată s-a ridicat locuința fortificată a monarhului micenian... În perioada care a ținut de la conducerea lui Solon (secolul al VI-lea î.Hr.) și până la Pericle (secolul al V-lea î.Hr.), acropola fost transformată într-un oraș sanctuar pe care și astăzi putem să îl admiăm în mare parte. Poarta miceniană fortificată a fost înlocuită cu Propileele, a fost construit Parthenonul, templul sacru dedicat Atenei Parthenos (însemnând fecioară), protectoarea cetății; a apărut templul atenei Nike (Atena ca zeiță a victoriei) pentru aducerea-aminte a victoriei recente asupra persanilor, apoi Erechteionul, templu dedicat unui rege legendat al Atenei.”

(Martino Menghi, *Atlasul Greciei Antice*)

Imaginați-vă că sunteți celebrul arhitect și sculptor Phidias, conducător al lucrărilor de refacere a edificiilor religioase de pe Acropola ateniană. Realizați un dialog imaginar cu un alt sculptor, în care să lăudați frumusețea monumentelor de pe Acropole (minim jumătate de pagină A4).

Studiu de caz: Jocurile Olimpice în Antichitate

1. Definiții

Pugilat = luptă cu pumnii goi, asemănătoare boxului de azi.
Pancrațiu = probă atletică la vechii greci, constând în trântă şi pugilat.
Pentatlon = probă combinată de atletism, la care participă aceiaşi sportivi, alcătuită din cinci exerciţii diferite (aruncarea discului, luptă, salt, alergări şi aruncare cu suliţa).

2. Sportul în lumea greacă: Jocurile Olimpice

Orașele grecești au închinat zeilor protectori sărbători ce au constat în procesiuni, sacrificii, urmate de concursuri atletice, curse de care, spectacole și întreceri între muzicanți și recitatori.
Fiecare polis a avut propriile jocuri, cu un număr diferit de probe, cele mai cunoscute fiind Jocurile Pitice (Delphi), în onoarea lui Apollo, Jocurile Istmice (Corint), dedicate lui Poseidon, Jocurile Nemeice (Nemeea), în cinstea lui Hercule, și Jocurile Olimpice (Olympia), închinate lui Zeus.
776 î.Hr. - au apărut primele mențiuni scrise despre Jocurile Olimpice (cuvântul *„olimpiadă”* a desemnat intervalul de patru ani dintre jocuri), la spectacole participând doar bărbații greci, oameni liberi (zeci de mii de participanți, uneori veniți de la sute de kilometri, din coloniile ridicate în jurul Mării Mediterane și Mării Negre), în timp ce femeile nu au fost admise nici măcar ca spectatoare.
632 î.Hr. - s-a constituit o categorie specială de jocuri sportive, dedicată băieților (12-18 ani).
393 d.Hr. - a avut loc ultima ediție a Jocurilor Olimpice, fiind interzise de către împăratul roman Teodosius I (379-395).
1896 - la inițiativa baronului francez Pierre de Coubertin (1863-1937), Jocurile Olimpice au fost reînviate, Atena fiind ales orașul-gazdă al primei ediții moderne a Jocurilor, în semn de respect pentru realizările civilizației grecești (în prezent, cea mai mare competiție sportivă mondială, vizionată de miliarde de oameni).

3. Probele olimpice

Cu o lună înainte de Jocurile Olimpice, atleții și antrenorii au aflat regulile concursurilor la care au urmat să participe, și pentru a li se permite să ajungă în siguranță la Olympia, războaiele dintre cetățile grecești au încetat (temporar sau definitiv).
Evenimentele sportive s-au desfășurat pe parcursul a cinci zile: în prima zi a avut loc înscrierea sportivilor, o procesiune solemnă, jertfe (sacrificarea a 100 de boi în cinstea lui Zeus), defilarea concurenților și depunerea jurământului olimpic.
Pe parcursul zilelor doi, trei și patru au avut loc probele sportive, ce s-au considerat că dezvoltă calitățile fizice și mentale ale atleților: aruncarea discului, săritura în lungime, aruncarea suliței, curse de care, alergări, **pugilat**, lupte, **pancrațiu** și **pentatlon**.
În ultima zi a avut loc premierea învingătorilor, câștigătorii primind o cunună din ramuri de măslin, o cupă cu ulei din livada templului zeiței Atena și bani (nu s-a acordat decât locul întâi).
În spiritul olimpic, atleții au trebuit să concureze în mod cinstit, fără a trișa sau a încălca regulile, participanții fiind numai bărbați (396 î.Hr.: fiica regelui spartan Arhidamos, Kyniska, a câștigat cursa de care), adesea dezbrăcați, un mod de a pune în evidență frumusețea corpului omenesc și pe cea sufletească.
Jocurile Olimpice au contribuit la unitatea culturală a vechilor greci, cu acest prilej încheindu-se alianțe sau tratate de pace, negocieri, oratorii au ținut discursuri, iar artizanii, poeții și scriitorii și-au prezentat creațiile, adesea inspirate de victoriile atleților.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Jocurile Olimpice în Antichitate***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Cel mai important lucru la Jocurile Olimpice nu este să câștigi, ci să participi, așa cum în viață nu contează triumful, ci lupta. Esențial nu e să cucerești, ci să lupți bine.”

(Pierre de Coubertin)

1. Explicați, pe baza textului, sensul afirmațiilor lui Pierre de Coubertin.

2. Enumerați principalele probe sportive din cadrul Jocurilor Olimpice.

Test evaluare
Civilizația greacă și sinteza elenistică

• *Pentru rezolvarea corectă a tuturor cerinţelor din Partea I şi din Partea a II-a se acordă 90 de puncte.*
• *Din oficiu se acordă 10 puncte.*
• *Timpul efectiv de lucru este de 45 de minute.*

Partea I (50 puncte)

I. 1. Citiți cu atenție textul de mai jos și răspundeți întrebărilor: **24 puncte**

„Deja în 800 î.Hr., cetățile-state grecești, care probabil au avut o populație totală de aproximativ 800.000 locuitori, au devenit prea aglomerate pentru țărmurile înguste ale Mării Egee. Acestea au început să se răspândească spre sud, traversând Marea Mediterană, și către nord, spre Marea Neagră. (...) Grecii s-au stabilit la nord, de-a lungul țărmului Mării Mediterane, în Sicilia, Italia și chiar în Franța. (...)
Nu mai puțin de 1000 de colonii grecești din această perioadă au fost identificate în bazinul Mediteranei, depășind cu mult prin dimensiune, populație și lux locurile lor de origine din Marea Egee. Agrigentum din Sicilia și Sybaris din sudul Italiei au devenit mari orașe (...)”

(Simon Jenkins, *Scurtă istorie a Europei de la Pericle la Putin*)

a. Precizaţi, pe baza textului, secolul în care a început marea colonizare greacă. 6 puncte

b. Menționați, pe baza textului, zonele de răspândire ale coloniștilor greci. 6 puncte

c. Numiți, pe baza textului, câte colonii au fost fondate de vechii greci în Marea Mediterană. 6 puncte

d. Identificați, pe baza textului, două colonii grecești din bazinul Mării Mediterane. 6 puncte

I. 2. Încercuiți litera corespunzătoare răspunsului corect: **16 puncte**

1. Primele legi scrise au fost elaborate în Atena de către legiuitorul: 4 puncte
a. Herodot b. Dracon c. Licurg
2. În cadrul Ligii de la Delos supremația a fost deținută de: 4 puncte
a. Atena b. Sparta c. Corint
3. Regimul politic din Atena secolului al V-lea î.Hr. a fost unul: 4 puncte
a. Monarhic b. Aristocratic c. Democratic
4. După războiul peloponesiac cetățile grecești au fost cucerite de: 4 puncte
a. Tracia b. Macedonia c. Imperiul Persan

I. 3. Transcrieţi textul de mai jos, completând fiecare spaţiu liber cu termenul corespunzător din lista de termeni dată: **10 puncte**

Aria de colonizare a vechilor greci a cuprins bazinul Mării Mediterane şi al Mării ..... Spartanii conduşi de regele Leonida au fost înfrânți de persani la ..... La ..... (locul în care a fost staționată flota ateniană), grecii conduși de strategul Temistocle au obținut o strălucită victorie navală împotriva forțelor conduse de regele persan Xerxes I. Atena a format împreună cu cetăţile din Marea Egee şi Marea Ionică o alianţă militară numită ..... Cauza războiului peloponesiac a constituit-o lupta pentru supremaţie dintre Sparta şi .....

Lista termenilor: **Atena, Liga de la Delos, Negre, Salamina, Maraton, Termopile** și **Plateea.**

Partea a II-a (40 puncte)

II. 1. Notați cu Adevărat (A) sau Fals (F) următoarele afirmații: **20 puncte**

a. Războaiele medice au avut loc în secolul al V-lea î.Hr. între greci şi romani ..... 5 puncte

b. Principalele izvoare istorice despre Războiul Troian sunt poemele *„Iliada”* şi *„Odiseea”*, atribuite lui Homer ..... 5 puncte

c. Oraşul-stat Sparta s-a format în Peninsula Attica ..... 5 puncte

d. În perioada lui Pericle Atena a cunoscut cea mai mare înflorire economică şi culturală ..... 5 puncte

II. 2. Stabiliţi corespondenţa între cele două coloane cu ajutorul săgeților: **20 puncte**

1. Darius I cel Mare	a. Atena	5 puncte
2. Miltiade	b. Sparta	5 puncte
3. Leonidas	c. Macedonia	5 puncte
4. Alexandru al III-lea cel Mare	d. Imperiul Persan	5 puncte

10 puncte din oficiu

Total: 100 puncte

Capitolul V: LUMEA ROMANĂ

Competențe generale:

1. Utilizarea în contexte diverse a coordonatelor şi reprezentărilor de timp şi spaţiu.
2. Manifestarea comportamentului civic prin valorificarea experienţei istorice şi a diversităţii socio-culturale.
3. Manifestarea comportamentului civic prin valorificarea experienţei istorice şi a diversităţii socio-culturale.
4. Folosirea autonomă şi responsabilă a instrumentelor necesare educaţiei permanente.

Competențe specifice:

1.1. Ordonarea pe criterii cronologice a faptelor/ proceselor istorice.
1.2. Identificarea diferenţelor temporale dintre evenimente şi procese istorice.
1.3. Localizarea în timp şi în spaţiu a faptelor şi/sau a proceselor istorice.
2.1. Folosirea termenilor de specialitate în descrierea unui eveniment/proces istoric.
2.2. Relatarea unui eveniment/proces istoric, utilizând informaţii din surse istorice.
2.3. Stabilirea de asemănări şi deosebiri referitoare la evenimente/procese istorice, pe baza unor surse diferite.
3.1. Asumarea de roluri în grupuri de lucru.
3.2. Descrierea rolului unor personalităţi în desfăşurarea evenimentelor istorice.
4.1. Folosirea unor tehnici de învăţare în rezolvarea sarcinilor de lucru.
4.2. Utilizarea resurselor multimedia în scopul învăţării.

Capitolul V: LUMEA ROMANĂ

1. Fondarea Romei: Istorie și legendă.
2. Republica Romană.
3. Criza Republicii Romane.
4. Imperiul Roman.
5. Declinul Imperiului Roman.
6. Viața cotidiană în lumea romană.
Studii de caz:
a. Orasul și monumentele publice;
b. Colosseumul și gladiatorii;
c. Pompeii;
d. Armata romană;
e. Zeii și templele romanilor;
f. Creștinismul.
7. Romanizarea.
Test evaluare.

Fondarea Romei: Istorie și legendă

1. Definiție

Patrician (din limba latină: *pater = „părinte”* , *„tată”*) = aristocrat roman, deținător al unor mari suprafețe de pământ și a majorității funcțiilor politice și administrative.

2. Istorie și legendă

Mileniul I î.Hr. - conform istoricilor, primii locuitori ai Peninsulei Italice au fost latinii, sabinii și samniţii, urmați de etrusci (în Italia Centrală) și de greci (în sudul Italiei și Sicilia).
Secolele VIII-VII î.Hr. - Roma, cetatea celor șapte coline, a fost întemeiată de latini și sabini (păstori și agricultori), pe colina Palatin, pe malul Tibrului, în apropiere de așezările etruscilor (meșteșugari, negustori, navigatori și constructori de cetăți, au influențat Roma timpurie).
Conform legendei, după căderea Troiei, Eneas, alături de mai mulți supraviețuitori, s-a refugiat în regiunea Latium (Italia Centrală), și s-a căsătorit cu Lavinia, fiica regelui local Latinus.
Numitor, urmașul lui Eneas, a fost detronat de către fratele său, Amulius, de la conducerea cetății Alba Longa, iar Rhea Silvia, fiica lui Numitor, i-a născut pe Romulus și Remus, fiii zeului Marte.
Amulius a ordonat unui soldat să omoare gemenii, dar acesta i-a abandonat pe malul Tibrului.
Descoperiți și alăptați de o lupoaică, copiii au fost găsiți de un păstor, Faustulus, care după ce au crescut le-a spus cine sunt de fapt, iar aceștia l-au repus pe bunicul lor, Numitor, pe tron.
21 aprilie 753 î.Hr. - gemenii au decis să construiască o nouă cetate, Roma, însă între frați a izbucnit un conflict când s-a pus problema cine să fie rege, Remus fiind ucis de Romulus.

3. Societatea romană

Romanii au fost organizați în ginți, mai târziu familii (conduse de un *pater familias*), curii (zece ginţi) și triburi (mai multe curii).
Secolul al VI-lea î.Hr. - Servius Tullius a împărţit populația după avere, în centurii (100 cetățeni).
Societatea romană (femeile nu au avut drepturi politice) a fost formată din următoarele categorii:
a. **Patricieni** (*poporul roman*): cetățeni cu drepturi depline, ce au asigurat conducerea cetății;
b. Clienți (*poporul roman*): cetățeni romani, au depins de patricieni, sub a căror ocrotire s-au pus;
c. Plebei (*„mulțimea”*): oameni liberi, fără drepturi politice (meșteșugari și negustori);
d. Sclavi: oameni lipsiți de libertate și drepturi politice.

4. Perioada regalității

753-509 î.Hr. - Roma a fost condusă de șapte regi: unul latin (Romulus), trei sabini (Numa Pompilius, Tullius Hostilius și Ancus Marcius) și trei etrusci (Tarquinius Priscus, Servius Tullius și Lucius Tarquinius Superbus).
Instituțiile politice din această perioadă au fost următoarele:
a. Regalitatea: reprezentată de un rege, ales de Adunarea Poporului, dintre capii marilor familii de patricieni, a fost comandantul armatei, judecător suprem și mare preot (*pontifex maximus*);
b. Senatul (din limba latină: *senex = „bătrân”*): 300 de patricieni, aleși pe viață, au supravegheat regele și au guvernat Roma;
c. Adunarea Poporului: formată din cetățenii romani adulți, a deținut atribuții în alegerea regelui.
509 î.Hr. - patricienii, după ce l-au alungat pe ultimul rege, Lucius Tarquinius Superbus, au adoptat o nouă formă de guvernare, **republica** (din limba latină: *„treburile poporului”*).

Fișă de lucru: ***Fondarea Romei: Istorie și legendă***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„... ori de câte ori mi-a venit în minte patria mea, mi s-au perindat prin fața ochilor toate priveliștile acestea: și colinele și câmpiile, și Tibrul, și împrejurimile (...). Nu fără rost și temei zeii și oamenii au ales aceste tărâmuri pentru întemeierea orașului, aceste coline de unde respiri un aer atât de curat, atât de sănătos, un fluviu atât de binefăcător pe care se aduc roadele țărilor de la mijlocul pământului, unde se fac transporturile pe corăbiile maritime, un oraș în vecinătatea mării, bucurându-se de toate foloasele, nefiind nici prea apropiat de mare, ca să fie amenințat de primejdia năvălirii străinilor ce vin cu flotele lor. Un oraș care se află chiar în mijlocul regiunilor Italiei, un loc creat parcă anume ca să fie prielnic pentru creșterea orașului."

(Titus Livius, *De la fundarea Romei*)

1. Transcrieți, pe baza textului, citatul care face referire la relieful regiunii în care se află Roma.

2. Identificați, pe baza textului, un avantaj al prezenței Tibrului în vecinătatea Romei.

3. Ce părere are autorul despre așezarea Romei la o anumită distanță față de mare?

Republica Romană

1. Definiții

Consul = magistrat ales anual de către Senatul roman, cu puteri civile sau militare.
Tribun = magistrat cu atribuții militare și civile; reprezentant al plebeilor.

2. Societatea republicană

509-27 î.Hr. - Roma a fost condusă de doi **consuli** (au luat locul regelui, cei mai înalți magistrați, aleși anual, au comandat armata, au prezidat Senatul și Adunarea Poporului, iar în caz de pericol au putut fi înlocuiți cu un dictator cu puteri nelimitate, pe o perioadă de șase luni), Senat (cea mai importantă instituție a statului, a hotărât în chestiuni de politică internă și externă) și Adunările poporului roman (*Comitia centuriata*: a desemnat magistrații; *Comitia tributa*: atribuții legislative).
494-493 î.Hr. - plebeii au profitat de rolul pe care l-au dobândit treptat în societate (majoritari în armata romană) și au dorit să obțină mai multe drepturi să elimine abuzurile la care au fost supuși de către patricieni ⇒ secesiunea (separarea) plebeilor de pe Muntele Aventin (*„Muntele Sacru”*).
493-287 î.Hr. - plebeii au obținut următoarele drepturi: **tribuni** și consuli care să le apere interesele; egalitate în drepturi cu cetățenii romani (451 î.Hr.: *„Legile celor XII table”*); de a deține pământ.

3. Expansiunea statului roman

Secolele V-II î.Hr. - Roma a dus o politică de expansiune, bazată pe armată (cu rol de apărare și extinderea statului), devenind astfel un stat întins pe trei continente - Europa, Africa și Asia:
I. Cucerirea Peninsulei Italice (343-272 î.Hr.): a reprezentat o serie de războaie în urma cărora romanii i-au înfrânt pe latini, sabini, samniți, etrusci și greci ⇒ cucerirea teritoriului Italiei, de la râul Pad, până la strâmtoarea Messina.
II. Războaiele punice (264-146 î.Hr.): o serie de trei războaie purtate între Roma și Cartagina (romanii i-au numit pe cartaginezi puni). Conflictul a pornit de la ciocnirea intereselor Romei și Cartaginei în Sicilia și a evidențiat tendințele hegemonice ale celor două state în Marea Mediterană:
a. Primul război punic (264-241 î.Hr.): romanii și-au construit o flotă puternică și i-au înfrânt pe cartaginezi ⇒ anexarea Siciliei și ocuparea insulelor Corsica și Sardinia;
b. Al doilea război punic (218-201 î.Hr.): a fost declanșat de expansiunea Cartaginei în Peninsula Iberică. Generalul cartaginez Hannibal Barca (247-183/181 î.Hr.) a invadat Italia, a provocat romanilor înfrângerile de la Lacul Trasimene (22 iunie 217 î.Hr.), Cannae (2 august 216 î.Hr.) și a amenințat Roma (*„Hannibal ad portas!”*). Forțele romane, sub comanda lui Publius Cornelius Scipio Africanus (236/235-183 î.Hr.), s-au repliat, au cucerit Spania, au invadat Africa de Nord (Hannibal a fost nevoit să părăsească Peninsula Italică pentru a apăra Cartagina) și au provocat cartaginezilor înfrângerea de la Zama (29 octombrie 202 î.Hr.) ⇒ Roma a devenit cea mai mare putere din bazinul Mării Mediterane.
c. Al treilea război punic (149-146 î.Hr.): Roma a distrus Cartagina ⇒ organizarea provinciei Africa.
În paralel cu desfășurarea războaielor punice, romanii au organizat campanii militare împotriva altor populații, noile teritorii cucerite fiind organizate în provincii ale Republicii: galii (238-218 î.Hr.) ⇒ anexarea teritoriului dintre râul Pad și Munții Alpi (Galia Cisalpină); ilirii (219 î.Hr.) ⇒ anexarea coastei estice a Mării Adriatice; grecii (150-146 î.Hr.) ⇒ anexarea Macedoniei și a sudului Greciei.
133-129 î.Hr. - răscoala antiromană în Pergam ⇒ regatul a devenit provincia Asia, primul teritoriu roman din Orient.

Fișă de lucru: *Republica Romană*

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. *„Neînțelegerile între cele două popoare, urmate de acuzații reciproce, au izbucnit de la sprijinul acordat Tarentului de locuitorii Cartaginei (...) Cartaginezii, deosebit de puternici încă din vechime, și romanii, al căror stat s-a aflat în deplină expansiune, s-au privit unii pe alții cu suspiciune.*
Dorința de a poseda mereu tot mai mult, sădită în sufletele multor oameni, mai ales când toate le merg din plin și, pe de altă parte, neîncrederea i-a împins spre începerea ostilităților (...) În aparență, lupta părea că se duce pentru Messina și Sicilia, dar, în fapt, fiecare știa că războiul astfel pornit a însemnat o luptă îndârjită pentru apărarea propriei patrii”.

(Titus Livius, *De la fundarea Romei*)

B. *„Când a înfruntat primejdiile, el a fost cel mai cutezător dintre toți, iar în toiul primejdiilor a dovedut cea mai mare chibzuință. Nici un efort nu l-a istovit, nici trupește, nici sufletește și nimic nu a putut să-l doboare. Hannibal a suportat la fel de bine și frigul, și arșița. Mulți l-au văzut deseori odihnindu-se pe pământul gol, acoperit doar de o mantie ostășească... La bătălie a pornit totdeauna cel dintâi și s-a retras cel din urmă.”*

(Cassius Dio, *Istoria romană*)

1. Precizați, pe baza sursei A, trei cauze ale izbucnirii conflictului dintre romani și cartaginezi.

2. Selectați, pe baza sursei B, două trăsături de personalitate care l-au caracterizat pe Hannibal.

Criza Republicii Romane

1. Definiție

Dictator = magistrat roman cu puteri civile și militare excepționale.

2. Criza societății romane

Secolele II-I î.Hr. - Republica Romană s-a confruntat cu o criză profundă:
a. Socială: izvorâtă din numeroasele campanii militare soldate cu îmbogățirea excesivă a aristocrației senatoriale, a cavalerilor și sărăcirea țăranilor-soldați;
b. Politică: instituțiile statului au devenit incapabile să guverneze imperiul nou format.
Încercările de schimbare a societății romane au început cu reformele fraților Gracchus:
I. Tiberius Gracchus (133 î.Hr.): tribun al poporului, a propus limitarea marilor proprietăți funciare la 125 hectare și distribuirea pământului țăranilor-soldați. În acest context s-au format două tabere: optimații (nobilimea și aristocrația senatorială), ostili reformelor propuse, și popularii (cavalerii și plebeii), adepți ai reformelor ⇒ asasinarea lui Tiberius Gracchus de către optimați.
II. Gaius Gracchus (123-122 î.Hr.): tribun al poporului, a continuat reformele demarate de Tiberius, propunând acordarea cetățeniei italicilor ⇒ asasinarea tribunului și a susținătorilor săi.
Criza societății romane s-a adâncit, ca urmare a răscoalelor îndreptate împotriva Romei:
I. Răscoala *„marginalilor”* (91-88 î.Hr.): italicii (sau socii), locuitori ai Peninsulei Italice, au cerut să li se acorde cetățenia romană ⇒ acordarea cetățeniei tuturor oamenilor liberi din Italia.
II. Răscoala *„excluților”* (73-71 î.Hr.): sclavii, conduși de Spartacus (103-71 î.Hr.), s-au răsculat împotriva Romei ⇒ reprimarea răscoalei de către Marcus Licinius Crassus (86-53 î.Hr.).

3. Războaiele civile

Secolele II-I î.Hr. - războaiele civile dintre generalii Romei au readus în prim-plan ideea **dictaturii**:
I. Marius vs. Sulla (107-79 î.Hr.): 107-86 î.Hr. - generalul Gaius Marius (119-86 î.Hr.), susținut de populari, a fost ales consul de șapte ori și apoi a înfăptuit o reformă militară prin care a înlocuit armata formată din țărani-soldați cu una formată din profesioniști (legiunile romane) ⇒ armata a devenit dependentă și fidelă generalului care i-a asigurat prada obținută din victorii, un instrument al liderilor care au dorit să își impună autoritatea la Roma. 88 î.Hr. - Lucius Cornelius Sulla (107-80 î.Hr.), susținut de optimați, a fost ales consul pentru a-l înlătura pe Gaius Marius. 83-82 î.Hr. - război civil între Sulla și partizanii lui Marius ⇒ instaurarea dictaturii lui Sulla (82-80 î.Hr.).
II. Primul triumvirat (60-53 î.Hr.): o alianță politică între generalii Gaius Iulius Caesar, cuceritorul Galiei (81-45 î.Hr.), Cneus Pompeius Magnus (70-48 î.Hr.) și omul de afaceri Marcus Licinius Crassus. 53 î.Hr. - alianța s-a dizolvat după moartea lui Crassus. 49-48 î.Hr. - cei doi generali au pornit un război civil, în urma căruia Pompeius a fost înfrânt la Pharsalos (9 august 48 î.Hr.) și asasinat în Egipt ⇒ 46-44 î.Hr. - Caesar a devenit conducător și dictator: a dorit să înlocuiască guvernarea republicană cu o monarhie orientală, care să ofere statului roman instituțiile necesare guvernării, de aceea a preluat pe rând toate funcțiile care i-au adus puteri nelimitate. 15 martie 44 î.Hr. - asasinarea lui Caesar de către un grup de senatori nemulțumiți.
III. Al doilea triumvirat (43-30 î.Hr.): o alianță politică între Octavianus Augustus, moștenitorul lui Caesar (43 î.Hr.-14 d.Hr.), generalii Marcus Antonius (54-30 î.Hr.) și Marcus Aemilius Lepidus (52-36 î.Hr.). 36 î.Hr. - alianța s-a destrămat după înlăturarea lui Lepidus. 32-31 î.Hr. - cei doi rivali au pornit un război civil, în urma căruia Marcus Antonius (alături de aliata și iubita sa, regina Cleopatra a VII-a a Egiptului) a fost înfrânt la Actium (2 septembrie 31 î.Hr.), Octavianus devenind conducătorul Romei ⇒ sfârșitul războaielor civile și dispariția Republicii, înlocuită cu Imperiul.

Fișă de lucru: ***Criza Republicii Romane***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„După ce a ocupat Roma, evacuată de Pompei și de senatorii favorabili lui, Caesar și-a urmărit adversarul în Grecia și i-a nimicit armata la Pharsalos, în Tesalia (48 î.Hr.). (...) Victorios peste tot, s-a întors la Roma în 45 î.Hr., pentru a-și celebra triumful.
Caesar va încerca atunci, în etape, să creeze acea monarhie de esență divină, al cărei model i-a fost furnizat de Orient și care a părut singura în măsură să asigure grandoarea Romei. (...)
Având puteri imense, Caesar a întreprins o serie întreagă de reforme. A restaurat finanțele, a ameliorat funcționarea tribunalelor, a angajat o politică de lucrări impresionante în capitală și a încercat să reformeze moravurile prin legi care au limitat luxul. Dornic de a lupta împotriva mizeriei, s-a străduit mai degrabă să dea de lucru săracilor decât să înmulțească măsurile de asistență. (...)
La începutul anului 44 î.Hr. a fost clar că cel care a cucerit Gallia s-a pregătit să se proclame rege. De aceea șefii republicani s-au hotărât să o termine cu el. (...) În ziua Idelor lui Marte (15 martie 44 î.Hr.), la sosirea sa în Senat, Caesar a fost înconjurat și ucis cu lovituri de pumnal.”

(Serge Berstein, Pierre Milza, *Istoria Europei*)

1. Menționați, pe baza textului, motivul pentru care Caesar a dorit *„să creeze acea monarhie de esență divină”*.

2. Enumerați, pe baza textului, reformele adoptate de Caesar.

3. Imaginați-vă că sunteți un senator din Roma Antică, nemulțumit de puterea pe care a acumulat-o Caesar. Încercați să îl convingeți că renunțarea la titlul de dictator este în beneficiul Romei (scrieți un text de minim jumătate de pagină A4).

Imperiul Roman

1. Definiție

Pax Romana (din limba latină: *„Pacea Romană”*) = perioadă de pace, stabilitate, dezvoltare economică, răspândire a culturii și civilizației romane, specifică secolelor I-II d.Hr.

2. Principatul (27 î.Hr.-235 d.Hr.)

Marea întindere teritorială la care a ajuns statul roman în urma cuceririlor din perioada Republicii a necesitat o nouă formă de conducere, instituțiile statului dovedindu-se a fi nepregătite să administreze un număr mare de provincii, aflate pe trei continente (Europa, Africa și Asia) ⇒ apariția Imperiului.
În prima perioadă a Imperiului, Principatul, conducerea statului roman a fost asigurată de:
a. Împărat: a deținut toată puterea, tronul fiind transmis în cadrul unei dinastii, pe linie masculină;
b. Consiliul Principelui: format din oamenii de încredere ai acestuia;
c. Senat: atribuții limitate în politica internă și cea externă (a administrat o parte din provincii);
d. Magistrați: tribuni (atribuții civile și militare), pretori (atribuții judiciare), chestori (atribuții financiare și judecătorești) și edili (atribuții administrative).
27 î.Hr.-14 d.Hr. - Octavianus Augustus a reușit să obțină toate pârghiile puterii, fapt ce a reieșit din titulatura sa, *Imperator Caesar Augustus*, devenind astfel primul împărat roman:
a. *Princeps*: primul om în stat (de aici a provenit numele primei perioade imperiale);
b. *Imperator*: a deținut puterea militară, fiind comandant suprem al armatei și guvernator al provinciilor cucerite;
c. *Pontifex Maximus* și *Augustus*: a deținut puterea religioasă;
d. *Pater Patriae* (din limba latină: *„Părinte al Patriei”*);
e. A deținut principalele magistraturi: consul și tribun, demnități deținute pe viață.
În ciuda schimbării formei de guvernământ, principalele instituții republicane, Senatul și Adunarea poporului, au fost menținute, dar au fost subordonate intereselor imperiale;
- 27 î.Hr.-235 d.Hr. - la conducerea Imperiului s-au succedat patru dinastii:
I. Dinastia Iulio-Claudiană (27 î.Hr.-68 d.Hr.): Octavianus Augustus (27 î.Hr.-14 d.Hr.), Tiberius (14-37), Caligula (37-41), Claudius (41-54) și Nero (54-68).
II. Dinastia Flaviilor (69-96): Vespasian (69-79), Titus (79-81) și Domițian (81-96).
III. Dinastia Antoninilor (96-193): Nerva (96-98), Traian (98-117), Hadrian (117-138), Antoninus Pius (138-161), Marcus Aurelius (161-180) și Commodus (180-193).
IV. Dinastia Severilor (193-235): Septimius Severus (193-211), Caracalla (211-217), Elagabal (218-222) și Alexandru Sever (222-235).

3. Pax Romana

Principalele categorii sociale din perioada imperială au fost următoarele: aristocrația (familia imperială, senatori și cavaleri), oamenii liberi (negustori, meșteșugari și țărani) și sclavi.
2 î.Hr.-116 d.Hr. - în perioada Principatului, romanii au cucerit noi teritorii (în perioada domniei împăratului Traian a fost atins maximul expansiunii teritoriale), pe care le-au organizat în provincii: Noricum, Raetia și Pannonia (2 î.Hr.), Moesia (15 d.Hr.), Mauretania (40), Britannia (43), Tracia și Iudeea (46), Arabia (105), Dacia (106), Armenia (114), Mesopotamia (115) și Asiria (116).
Pax Romana (27 î.Hr.-180 d.Hr.): perioadă de pace și prosperitate (populația Romei a ajuns la 1 milion de locuitori), în care provinciile cucerite au fost supuse unui intens proces de romanizare, prin care elementele de civilizație și cultură romană au fost preluate de locuitorii teritoriilor anexate.

Fișă de lucru: *Imperiul Roman*

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. *„Nicicând altă dată n-a fost Imperiul Roman într-o stare mai înfloritoare. În adevăr, în afară de războaiele civile, în care niciodată n-a fost biruit, el (Octavianus Augustus) a mărit Imperiul Roman cu Egiptul, Cantabria, Dalmația, învinsă mai înainte, dar acum supusă cu totul, cu Pannonia, Aquitania, Illyricum, Raetia, cu toate cetățile maritime de la Marea Neagră, între care Bosphorus și Panticapaeum sunt cele mai renumite.”*

(Eutropius, *Istoria romană*)

B. *„Traianus a fost un om cu totul deosebit, mai ales prin simplitatea moravurilor sale. A avut un trup vânjos și a înfruntat toate greutățile cot la cot cu ceilalți, iar cu sufletul a fost la înălțime, deoarece nici nu s-a lasăt purtat de îndrăzneala tinereții, dar nici împiedicat de bătrânețe. Nu a invidiat, nici nu a nedreptățit pe nimeni, ci dimpotrivă, i-a onorat pe toți cei buni și i-a înălțat în demnități, de aceea nici nu s-a temut și nici nu a urât pe nimeni. Nu și-a plecat urechea la intrigi și nici nu a căzut pradă mâniei. S-a ferit de a acapara bunurile altora și a face onoruri nedrepte.”*

(Dio Cassius, *Istoria romană*)

1. Precizați numele împăraților romani la care se referă sursele A și B.

2. Menționați, pe baza sursei B, trei trăsături de caracter ale împăratului roman.

3. Precizați, pe baza sursei A, numele teritoriilor cucerite și organizate apoi de către romani.

Declinul Imperiului Roman

1. Definiții

Anarhie = agitație și stare de dezordine într-un stat, slăbirea autorității centrale și lupte interne.
Dioceză = mare unitate teritorial-administrativă din Roma Antică, specifică perioadei imperiale.

2. Criza Imperiului Roman (235-284)

235-284 - după asasinarea ultimului împărat din dinastia Severilor, Alexandru Sever, Imperiul Roman a cunoscut o perioadă de criză, epoca împăraților-soldați, caracterizată prin următoarele:
a. Probleme economice: depopularea orașelor și abandonarea activităților economice;
b. Probleme sociale: a apărut o nouă categorie de oameni liberi, colonii, recrutată de Imperiu dintre barbari, pentru a lucra pământurile abandonate pe care le-au primit în arendă de la statul roman;
c. Probleme militare: pe fundalul pătrunderii mercenarilor barbari în structurile de apărare, armata Imperiului a manifestat tendințe de insubordonare, incapabilă să facă față atacurilor de la hotare;
d. Probleme politice: Senatul a fost deposedat de atribuții, Principatul evoluând spre o monarhie absolută, militară ⇒ perioadă de **anarhie** politică, repetatele incursiuni ale barbarilor au făcut din armată un factor decisiv în menținerea statului și numirea împăratului dintre proprii candidați.

3. Dominatul (284-395)

284-305 - împăratul Dioclețian a instaurat un nou regim politic, Dominatul, în care acesta a fost considerat *dominus* (din limba latină: *„stăpân”*) și *deus* (din limba latină: *„zeu”*), și a luat măsuri pentru întărirea statului roman:
a. Reorganizarea provinciilor: Imperiul a fost împărțit în 100 de provincii grupate în 12 **dioceze**;
b. O nouă formă de conducere: tetrarhia, în cadrul căreia puterea a fost împărțită între patru persoane, doi Augești și doi Caesari (cu scopul de a supraveghea mai strict Imperiul);
c. Reorganizarea armatei: împărțirea în trupe de intervenție (*comitatentes*) și de graniță (*limitanei*);
d. A fost înfăptuită o reformă fiscală.
306-337 - împăratul Constantin cel Mare a continuat reformele demarate de Dioclețian:
a. A suprimat sistemul tetrarhiei, prin eliminarea lui Maxențiu (312) și a lui Licinus (septembrie 324), aducând Imperiul sub autoritatea unui singur conducător;
b. 313 - Edictul de la Milano: s-a acordat libertate religioasă creștinilor din Imperiu ⇒ conturarea unei noi ideologii imperiale, bazată pe o nouă credință, creștinismul;
c. 330 - a mutat capitala Imperiului de la Roma la Constantinopol, copie fidelă a fostei capitale.

4. Sfârșitul Imperiului (395-476)

379-395 - împăratul Teodosius I, sub presiunea popoarelor migratoare care au atacat granițele, a acceptat stabilirea acestora în Imperiu în calitate de *foederati* (din limba latină: *„aliați”*).
380 - Edictul de la Salonic: creștinismul a devenit unica religie a Imperiului Roman.
395 - Teodosius I a împărțit Imperiul între fiii săi Honorius (a primit partea occidentală, cu capitala la Roma) și Arcadius (a primit partea de răsărit, cu capitala la Constantinopol) ⇒ separarea definitivă a Imperiului Roman în Imperiul Roman de Apus și Imperiul Roman de Răsărit:
a. Imperiul Roman de Apus: 476 - ultimul împărat roman, Romulus Augustulus, a fost detronat de căpetenia germanică Odoacru, care s-a proclamat rege ⇒ formarea regatelor barbare din Occident;
b. Imperiul Roman de Răsărit (Imperiul Bizantin - din secolul al VI-lea): a supraviețuit 1000 de ani, până când turcii otomani au cucerit ultimul teritoriu roman, Constantinopolul (29 mai 1453).

Fișă de lucru: ***Declinul Imperiului Roman***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Împărații și-au adjudecat toate demnitățile de mare prestigiu din timpul Republicii, acceptate de bunăvoie de Senat și de Adunare, păstrându-le titulatura, afară de dictatură... În virtutea acestor titluri doar și-au dau dreptul de a face recrutări, de a strânge bani și a încheia pace... a comanda în permanență și pretutindeni trupele de auxiliari și legiunile de cetățeni, precum și să aducă la îndeplinire toate câte odinioară au fost îngăduite consulilor și tuturor celor care au deținut puterea în stat...”

(Cassius Dio, *Istoria romană*)

1. Menționați, pe baza textului, atribuțiile împăraților romani.

2. Imaginați-vă că sunteți împăratul Teodosius I și doriți să împărțiți Imperiul Roman. Realizați un dialog imaginar cu un alt sfetnic, în care să prezentați motivația acestei alegeri controversate (minim jumătate de pagină A4).

Viața cotidiană în lumea romană

1. Definiții

Virtute = însușire pozitivă a caracterului unei persoane.
Retorică = arta de a vorbi frumos și convingător.

2. Familia și virtuțile romane

În societatea romană familia a jucat un rol primordial, oferind membrilor săi o anumită poziție socială și transmiterea valorilor morale.
Familia romană a fost formată din tată (*pater familias*), mamă, copii și sclavi:
a. Bărbatul: a fost stăpânul absolut al familiei și al tuturor bunurilor acesteia, ocupațiile sale fiind muncile agricole, războiul, ceremoniile religioase, judecata membrilor familiei, cu drept de viață și de moarte asupra soției, copiilor, clienților și sclavilor casei;
b. Femeia: a avut ca principale atribuții supravegherea servitorilor, creșterea copiilor, toarcerea lânii, și drepturi limitate precum cel de a divorța și de a își recupera zestrea, de a ieși singură din casă, de a merge în vizite sau la cumpărături și de a își însoți soțul la ospețe și festivaluri.
La romani familia nu a cuprins doar rudele apropiate, ci pe toți cei care au locuit în aceeași casă.
Familia a fost cea care a transmis normele morale și valorile societății romane (**virtuți**): *comitas* (din limba latină: *„bună creștere”*), *dignitas* (din limba latină: *„demnitate”*), *fides* (din limba latină: *„fidelitate”*), *industria* (din limba latină: *„hărnicie”*) și *pietas* (din limba latină: *„respect”*).
Tinerii au fost educați să fie modești, blânzi, serioși și să îi respecte pe bătrâni.
În primele secole ale existenței statului roman locuințele au fost simple, construite în jurul unei curți interioare (*atrium*), casele celor bogați fiind mari și luxoase (*domus*), pe când cele ale săracilor Romei au fost clădiri insalubre, cu mai multe etaje (*insulae*).

3. Educația și jocurile

Copiii romani au fost iubiți, răsfățați, dar și disciplinați, educaţia având rolul de a crea deprinderi, cunoștințe practice și integrarea în societate, pe patru nivele:
a. 0-7 ani: educația a fost făcută în cadrul familiei;
b. 7-12 ani: cursurile școlilor primare s-au desfășurat adesea în stradă, sub un portic, copiii (băieți și fete) fiind îndrumați de un *ludi magister* (din limba latină: *„profesor”*), plătit de părinți, care i-a ajutat să descifreze tainele scrierii, cititului și socotitului, pe tăblițe din ceară (s-a folosit adesea bătaia);
c. 12-17 ani: băieții au studiat autorii latini și elemente de gramatică, limba greacă, noțiuni de istorie și geografie, oratorie, **retorică** și dezbateri literare;
d. După 17 ani: bărbații au fost înscriși pe listele cetățenilor și au primit *toga virila* (din limba latină: *„toga bărbătească”*), obținând dreptul de a se căsători, de a vota și de a face serviciul militar.
Jocurile copiilor au fost foarte variate și atractive: construirea de căsuțe din bucăți de lemn, jocul cu moneda (ghicirea părții pe care cade aceasta), jocul cu titirezul, cu cercul, jocul cu nucile (aruncarea nucilor la țintă), jocul cu mingea, lupta cu săbii de lemn, joaca cu păpușile, cu animalele din gospodărie (câini, pisici și păsări), *„baba-oarba”*, *„de-a v-ați ascunselea”* și imitarea adulților (*„de-a soldații”* și *„de-a senatorii”*).
Jocurile preferate ale adulților au fost cele de noroc (jocul cu zaruri și o variantă a jocului de table) și evenimentele publice, care s-au desfășurat în mari arene (Circus Maximus), cu lupte cu animale sau între oameni, întreceri de cai și care, precum și spectacole de teatru cu dansatori și cântăreți.

Fișă de lucru: ***Viața cotidiană în lumea romană***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Oricât de activ ar fi fost Cato (cel Bătrân) ca om de stat, ca administrator, ca scriitor și ca speculant, viața de familie a fost și a rămas centrul existenței sale; este mai valoros, a spus el, de a fi un bun soț decât un mare senator. Disciplina domestică a fost severă. (...) În ce privește educația fiului său, bătrânul soldat l-a inițiat el însuși în toate exercițiile fizice și l-a învățat să se lupte, să călărească, să înoate, să se bată cu sabia și să reziste la căldură și frig. (...) el însuși l-a învățat pe băiat ceea ce obișnuia să învețe romanul, adică să știe să scrie și să citească și să cunoască legile țării. (...) De obicei, el a împărtășit aceeași mâncare cu sclavii săi și nu a permis ca aceasta să fie mai scumpă de 30 de ași (...). În schimb, el a rămas mult timp la masă, atât în oraș împreună cu tovarășii săi de club, cât și la țară împreună cu proprietarii vecini (...). În felul acesta a trăit bărbatul care a fost privit de concetățenii săi și de urmași drept modelul veritabilului cetățean roman (...).”

(Theodor Mommsen, *Istoria romană*)

1. Precizați, pe baza textului, cine a fost Cato cel Bătrân.

2. Enumerați, pe baza textului, care au fost responsabilitățile unui tată într-o familie romană.

3. Ce fel de educație au primit copiii și ce a obișnuit să învețe un tânăr bărbat roman?

Studiu de caz: Orașul și monumentele publice

1. Orașul roman

Cele peste o mie de așezări urbane din Imperiul Roman au avut elemente caracteristice precum: ziduri și turnuri de apărare, temple închinate zeilor, canalizare, foruri, apeducte care au asigurat alimentarea cu apă, terme și amfiteatre pentru jocuri (lupte între oameni și animale sălbatice).
Orașele romane au fost conectate printr-o rețea de drumuri de 400.000 km, unele practicabile până în prezent (*Via Appia*).
Însă toate orașele provinciale au pălit în fața frumuseții și grandorii Romei, înfrumusețată, rând pe rând, de regi, consuli și împărați: *Caput Mundi* (din limba latină: *„Capătul Lumii”*), *Ombilicus Mundi* (din limba latină: *„Centrul Lumii”*), *L'Urbs* (din limba latină: *„Orașul”*), *„Orașul celor șapte coline”* sau *„Cetatea Eternă”* (s-a considerat că *„toate drumurile duc la Roma”*).
Secolele I-II d.Hr. - Roma a devenit un oraș aglomerat (în perioada Imperiului a ajuns la 1 milion de locuitori), predispus la multiple incendii ca urmare a străzilor înguste, spațiului insuficient dintre case, materialelor de construcție ușor inflamabile (lemn) și invaziilor străine.

2. Monumentele publice

Romanii au devenit cunoscuți pentru edificiile mărețe, bogat ornamentate, influențate de arhitectura greacă (cele trei stiluri arhitectonice: doric, ionic și corintic) și cea a etruscilor (arcul rotund), precum și utilizarea de noi materiale (betonul), care au conferit construcțiilor o rezistență sporită, dând posibilitatea realizării unor clădiri de mari dimensiuni, frumoase și practice:
I. Forurile (din limba latină: *forum*): piețe publice, asemănătoare cu agorele din orașele grecești, centrele sociale și politice al orașului, locul de întâlnire a cetățenilor dornici să afle ultimele noutăți, să cumpere diverse mărfuri și să meargă la templele aflate aici. Secolul al VI-lea î.Hr. - Forul Roman a fost ridicat pe locul unei mlaștini care a separat colinele Palatin și Capitoliu, fiind compus din edificii precum: clădirea Senatului, temple diverse, arhivele statului, tribunale și arcuri de triumf.
II. Arcurile de triumf: construite pentru a sărbători o victorie militară sau un eveniment politic important, precum instaurarea pe tron a unui nou împărat. Cele mai cunoscute arcuri din Roma au fost următoarele: Arcul lui Titus, Arcul lui Septimius Severus și Arcul lui Constantin cel Mare.
III. Circurile: locuri special amenajate în care oamenii au asistat la întreceri de care. Secolul al VI-lea î.Hr. - construcția Circului Romei, *Circus Maximus* (din limba latină: *„Circul cel Mare”*), 600 m lungime, 200 m lățime și cu o capacitate de cca. 250.000 de spectatori (a fost extins de Gaius Iulius Caesar și de numeroși împărați romani). 549 d.Hr. - în cadrul *Circus Maximus* a avut loc ultima cursă de care, apoi fiind abandonat și demolat.
IV. Apeductele: edificii grandioase, lungi de zeci de km, formate din arcade suprapuse, din piatră sau cărămidă, cu rețele de conducte din plumb, apa fiind transportată prin canale acoperite, situate în partea superioară a apeductului. Au alimentat orașele romane cu apă prospătă adusă de la mare distanță, în cantități mari și de o calitate deosebită. 312 î.Hr. - în Roma, a fost creată o rețea de aprovizionare cu apă, formată din 13 apeducte principale, care au alimentat locuințele, fântânile publice, grădinile și băile publice (terme).
V. Termele: construcții uriașe și deosebit de ingenioase, decorate cu mozaicuri, fresce și coloane din marmură, dotate cu încălzire prin pereți și pardoseală, bazine cu apă caldă (*caldarium*), călduță (*tepidarium*) și rece (*frigidarium*), dar și spații destinate exercițiilor fizice și biblioteci, în care oamenii au avut grijă de curățenia personală (băi, masaje, exerciții fizice, tunsori și servitul mesei), și-au făcut noi prieteni, au discutat politică, afaceri și s-au distrat. În general, femeile au mers la terme dimineața, iar bărbații după-amiaza. Cele mai cunoscute terme din Roma au fost cele construite în perioada împăraților Caracalla (cu o capacitate de 1600 de persoane) și Diocleția.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Orașul și monumentele publice***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„(Augustus) a împodobit Roma cu monumente; pe drept cuvânt s-a lăudat că «a lăsat un oraș de marmură, oraș pe care l-a primit făcut din cărămizi»… A construit foarte multe edificii publice...”

(Suetonius, *Viața lui Augustus*)

Sunteți un arhitect în Roma Antică și împăratul v-a însărcinat să proiectați un nou oraș, într-un teritoriu recent cucerit. Descrieți sau desenați monumentele acestuia și precizați scopul pentru care vor fi folosite.

Studiu de caz: Colosseumul și gladiatorii

1. Definiții

Amfiteatru = construcție de formă ovală, circulară, folosită pentru spectacolele cu gladiatori, vânători de animale sălbatice și reconstituirea unor bătălii navale.
Gladiator (din limba latină: *gladius* = *„sabie scurtă”*) = luptători, călări sau pedeștri, participanți la spectacolele din arenă.

2. Colosseumul

72-80 - la Roma, Colosseumul, cel mai mare **amfiteatru** din lumea romană, a fost construit pe locul unei grădini în care s-a aflat o statuie imensă a împăratului Nero (Colossus), construcția fiind începută în perioada domniei împăratului Vespasian și inaugurată de către împăratul Titus.
Inițial, s-a numit Amfiteatrul Flavian, după numele dinastiei din care au făcut parte cei doi împărați care l-au construit, iar mai târziu i s-a spus Colosseum (din limba latină: *„gigantic”*).
Capacitatea amfiteatrului a fost de 50.000 de locuri și a dispus de un sistem foarte eficient de acces și evacuare a spectatorilor (80 de intrări, pe bază de bilete sub formă de bucăți de ceramică, pe care au fost indicate secțiunea și rândul), precum și de un acoperiș retractabil din pânză de in.
Construcția a fost o mărturie a măiestriei arhitecților romani, inițial, având trei etaje (secolul al II-lea: i s-a mai adăugat un etaj).
La primul nivel al Colosseumului a stat împăratul cu suita sa, la nivelul următor aristocrații și senatorii, iar la ultimul nivel cetățenii săraci ai Romei.
În centru amfiteatrului s-a aflat arena eliptică, iar sub aceasta s-au amenajat nenumărate încăperi subterane: camere pentru **gladiatori** și animale, ascensoare și săli de arme.
La inaugurarea Colosseumului serbările au ținut 100 de zile, romanilor fiindu-le oferite vânători de animale sălbatice (elefanți, lei, tigri, urși, leoparzi și tauri), lupte de animale și gladiatori, curse de care și bătălii navale (arena a fost inundată, iar concurenții au luptat de la bordul unor ambarcațiuni).
„Pâine și circ”: organizarea spectacolelor în cadrul amfiteatrelor și a Colosseumului au avut drept scop creșterea popularității împăratului și asigurarea unei domnii liniștite.
În prezent, Colosseumul este un muzeu în aer liber, vizitat anual de milioane de turiști.

3. Gladiatorii

264 î.Hr. - la Roma, au avut loc primele lupte de gladiatori, la început au participat trei cupluri de gladiatori, în timp ajungându-se la sute de astfel de luptători (profesioniști, condamnați la moarte sau prizonieri de război).
Luptătorii profesioniști care s-au dedicat meseriei de gladiator în mod voluntar s-au angajat într-o școală specială (*ludus*), particulară sau deținută de statul roman, au depus jurământul în fața conducătorului instituției, apoi au început pregătirea fizică sub supravegherea celor mai experimentați luptători (pentru a fi mai puternici au urmat o dietă specială, vegetariană).
În funcție de echipamentul purtat și de stilul de luptă au existat mai multe categorii de gladiatori:
a. Ușor echipați: cască cu vizieră, scut și sabie;
b. Cei dotați cu plasă plumbuită și furcă;
c. Greu echipați: platoșă, cască, scut, sabie, pumnal, armură corporală și luptători cu care de luptă.
De obicei, perechile de gladiatori au fost formate din luptători cu armament și grade diferite (niciodată nu s-au luptat doi gladiatori din aceeași categorie), iar învingătorii au fost recompensați cu sume mari de bani, anularea pedepselor sau chiar eliberarea din sclavie.
404 d.Hr. - la Roma, împăratul Honorius a interzis luptele cu gladiatori.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Colosseumul și gladiatorii***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Singur Seneca ne-a lăsat o condamnare a luptelor de gladiatori, pe care zice că nu le-a frecventat niciodată. ***«Omul, lucrul cel mai sfânt pentru om, este ucis aici în jocuri sportive»*** *a scris el înapoindu-se acasă."*

(Indro Montanelli, *Roma: o istorie inedită*)

Comentați afirmația lui Seneca, marcată în cadrul textului, și precizați mesajul pe care îl transmite autorul antic în legătură cu relațiile dintre oameni.

Studiu de caz: Pompeii

1. Orașul Pompeii

Secolul al VIII-lea î.Hr. - oscii, o populație din Italia Centrală, au fondat cinci sate (din limba latină: *„pompe”*), în Golful Napoli, la 10 km de Muntele Vezuviu.
Secolul al VII-lea î.Hr. - asezarea fondată de osci a devenit colonie doriană și s-a grecizat.
80 î.Hr. - orașul a devenit așezare romană, sub numele de Cornelia Venera Pompei.
Secolul I d.Hr. - clima blândă și câmpiile roditoare au favorizat dezvoltarea orașului, care a devenit o așezare prosperă, cu o populație de aproximativ 20.000 de locuitori, formată din aristocrați, meșteșugari, negustori, săraci și sclavi.
Pompeii a fost un oraș construit după modelul Romei, în care s-au regăsit edificii specifice lumii romane: forul, centru economic și politic, temple, două teatre, un amfiteatru, terme, un apeduct, locuințe și magazine, decorate cu fresce și mozaicuri.
5 februarie 62 - conform istoricului Publius Cornelius Tacitus, în lucrarea *Anale*, un cutremur a produs daune considerabile orașului, toate clădirile fiind afectate.
20-23 august 79 - vulcanul Vezuviu a erupt timp de 18 ore, stânci grele, cenușă, gaze otrăvitoare și lavă fierbinte s-au prăvălit asupra orașului, acoperind oamenii (cca. 10.000 de victime), construcțiile din Pompeii și așezările vecine Herculaneum, Stabiae și Oplontis, cu un strat gros de peste cinci metri de material vulcanic și noroi.
Plinius cel Tânăr, scriitor și administrator roman, a fost martor al erupției și a descris-o în scrisorile adresate lui Tacitus.

2. Pompeii: orașul-muzeu

1709 - un muncitor din localitatea italiană Resina, care a dorit să sape o fântână, a descoperit, accidental, ruinele orașului Herculaneum.
1748 - redescoperirea orașului Pompeii (1763: orașul a fost identificat după nume).
Secolele XVIII-XXI - istoricii au deschis un șantier arheologic, au excavat două treimi din suprafața pe care s-a întins Pompeii în momentul erupției, și au fost scoase la iveală rămășițe de trupuri conservate în cenușă vulcanică (au fost descoperite 1150 de trupuri carbonizate), statui și fresce, cu scene din viața cotidiană a locuitorilor așezării romane.
Locuitorii din Pompeii au fost surprinși de erupția vulcanică în momentul desfășurării a numeroase activități: brutarul tocmai a scos o pâine din cuptor, pictorul s-a pregătit să decoreze un perete, membrii unei familii au fost găsiți sub un acoperiș, probabil pentru a scăpa de ploaia de pietre și cenușă fierbinte, un tată și-a ținut copilul de mână, iar o mamă a plantat trandafiri în grădină și nu foarte departe un cățel și-a păzit curtea.
S-au descoperit în Pompeii vile cu numeroase încăperi (Casa Vettii), cu deschidere spre interior, spre atrium, cu bazin pentru colectarea apei de ploaie în pardoseală și grădini interioare cu promenadă, împodobite cu mozaicuri (reprezentarea lui Alexandru al III-lea cel Mare în timpul bătăliei de la Issos), statui, straturi de flori și fântâni arteziene.
Termele, piețele, atelierele meșteșugărești, brutăriile și prăvăliile din care s-au putut procura diverse mărfuri, au devenit dovezi ale unei vieți prospere și lipsite de griji a locuitorilor unei bogate colonii romane, curmată dramatic de un cumplit cataclism.
Istoricii au descoperit în Pompeii aproximativ 200 de localuri de tip restaurant (unul la fiecare 100 de persoane) și standuri de mâncare stradală.
În prezent, Pompeii este una dintre cele mai importante atracții turistice din Peninsula Italică, atrăgând anual milioane de vizitatori.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Pompeii***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi completați fiecare cadran al organizatorului grafic cu informațiile solicitate:

„S-a auzit dintr-o dată un bubuit înspăimântător ca și cum munții s-ar fi ciocnit între ei, al cărui efect a fost o erupție de pietre enorme, azvârlite până în vârful muntelui și apoi izbucnirea unui foc nesfârșit și a unui fum gros care a acoperit tot cerul și a ascuns soarele întocmai ca la o eclipsă (...). În sus s-a ridicat o imensă cantitate de cenușă care a umplut pământul, marea și văzduhul, întinzându-se până departe, pe unde s-a nimerit, calamitate care a lovit la întâmplare oameni, regiuni, turme, a făcut să piară pești și păsări și, în plus, a acoperit în întregime Herculaneum și Pompeii."

(Cassius Dio, *Istoria romană*)

1. Întâmplarea povestită	**2. Imaginile prezentate**
3. Sunetele descrise	**4. Urmările**

Studiu de caz: Armata romană

1. Definiție

Castru = clădiri și/sau teren împrejmuit utilizat(e) drept poziție militară defensivă de către romani.

2. Viața soldatului roman

Timp de o mie de ani armata romană a fost un exemplu de disciplină, onoare, spirit de sacrificiu, inventivitate, mobilitate, organizare exemplară și tenacitate în obținerea victoriilor.
Cea mai importantă îndatorire pentru cetățeanul roman a fost serviciul militar (cu o durată de 25 de ani), pe care fiecare l-a îndeplinit în funcție de avere (săracii - infanterie ușoară, clasa de mijloc - infanterie grea legionară, aristocrații - cavalerie), obligatoriu pentru bărbați până la vârsta de 60 ani.
Armata a fost organizată în funcție de evoluția statului roman:
a. Perioada regalității: soldați-țărani (17-46 ani), fără pregătire militară, cu diferite meserii, chemați la luptă în caz de război, care și-au procurat singuri armele, echipamentul și calul;
b. Perioada Republicii și a Imperiului: soldați-profesioniști, care s-au ocupat doar cu antrenamentele și războaiele, și au primit din partea statului un salariu, hrană și echipament.
Compusă din infanterie și cavalerie, armata romană a fost organizată în:
a. Legiuni: compuse din 10 cohorte (5500-6000 soldați), fiecare cohortă din 6 centurii (480-600 soldați), iar fiecare centurie din 80-100 soldați;
b. Trupele auxiliare (*alae* și cohorte): formate din locuitorii teritoriilor cucerite (500-1.000 soldați).
Antrenamentele au fost dure iar disciplina a fost una foarte strictă, fiind prevăzute atât recompense pentru cei care s-au remarcat în luptă, cât și pedepse împotriva celor care au încălcat regulile militare (arestări sau chiar execuții - decimarea).
După o zi de marș (35 de km, fără popas), cu tot echipamentul (40 kg: cort, arme, unelte și hrană) s-a ridicat tabăra militară (**castru**), temporară sau permanentă, într-un loc ales după reguli stricte.
La finalizarea stagiului militar soldații au devenit veterani, au primit o pensie, fiind împroprietăriți în provincia pe care au apărat-o, sau au putut alege o carieră administrativă.

3. Echipament și tactici militare

Pentru apărare soldații au fost echipați cu o cască (coif), o platoșă, un scut din bronz sau lemn, întărit cu metal, o cuirasă din bronz sau cămașă de zale.
Armamentul soldatului roman a fost compus dintr-o suliță de doi metri, o sabie cu două tăișuri (*gladius*), un pumnal, un arc și o praștie.
Tactica de luptă a fost bazată pe atacuri decisive (cu lancea și cu sabia) sau pe luarea cu asalt a unei cetăți, folosindu-se *testudo* (din limba latină: *„țestoasa”*) pentru a se apăra de săgeți și sulițe.
În atac s-au folosit și mașini de luptă precum turnul de asediu, *„berbecul”*, catapulta, balista, carroballista, *„onagrul”*, *„scorpionul”* și, pe mare, penterele (nave cu cinci rânduri de vâsle), dotate cu poduri mobile.
Cea mai mare parte a armatei a fost trimisă în provinciile de graniță, organizată în tabere militare permanente.
Sub îndrumarea corpului de arhitecți militari și ingineri soldații romani au construit drumuri, apeducte, fortificații, canale de navigație, contribuind astfel la apărarea și dezvoltarea economică a provinciilor.
Armata a reprezentat și un important element colonizator, prin care civilizația romană s-a putut extinde și la alte popoare, soldații care și-au încheiat serviciul militar primind în proprietate pământ în noile teritorii cucerite.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Armata romană***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Legiunea a fost unitatea fundamentală a armatei romane, dar alături de aceste corpuri de cetățeni, de timpuriu au fost utilizate forțe complementare, auxiliarii furnizați de aliați.”

(Pierre Grimal, *Civilizația romană*)

1. Realizați, pe baza textului, o definiție a legiunii.

2. Tocmai ați fost înrolat în armata romană. Trebuie să vă echipați pentru a începe instrucția. Descrieți tabăra și tacticile de luptă pe care le veți folosi.

Studiu de caz: Zeii și templele romanilor

1. Definiție

Ofrandă = jertfă adusă unei divinități sau preotului acesteia pe un altar.

2. Zeii romanilor

Secolul al VIII-lea î.Hr. - religia romanilor, politeistă, s-a adresat unei populații de agricultori și păstori, zeii fiind în număr redus și, în general, divinități protectoare ale agriculturii.
Secolele VII-III î.Hr. - religia a cunoscut influențele etruscilor și grecilor, influența elenă fiind atât de puternică încât zeii romani s-au confundat cu cei greci.
Un rol foarte important în viața romanilor l-a jucat religia, activitățile cotidiene, casnice sau politice, acestea începând și sfârșindu-se cu diverse ritualuri religioase (s-a considerat că în orice ființă sau obiect s-a aflat o forță misterioasă care a trebuit să fie îmbunată).
Aceste practici au avut menirea de a menține în familie și în cetate *„pacea zeilor”*, singura cale de a obține belșugul și buna rânduială.
Centrul vieții religioase a fost situat în casa fiecărui roman, iar cel care a ținut locul preotului a fost capul familiei, tatăl, care a adus **ofrande** în alimente, pe un mic altar, zeilor căminului.
Religia romanilor a fost puternic influențată de etrusci și greci, iar în perioada Imperiului de divinități orientale precum zeița egipteană Isis și zeul persan Mithras.
Zeitățile romane au fost grupate în două mari categorii:
a. Zeii casei: Vesta, zeița fecioară, protectoarea focului sacru și a căminului, Ianus, păzitorul ușii și al pragului casei, cei doi Penați, protectori ai bucatelor și ai proviziilor, și cei doi Lari, care au apărat familia și proprietățile acesteia;
b. Zeii principali: Jupiter Optimus Maximus (din limba latină: *„cel mai bun și cel mai mare”*), zeul luminii și tatăl zeilor, stăpânul fulgerului și al tunetului; Junona, soția lui Jupiter, zeița nașterilor și a căsătoriilor; Ceres, zeița fertilității și agriculturii; Venus, zeița dragostei și frumuseții; Marte, zeul renașterii naturii și al războiului; Minerva, zeița înțelepciunii; Neptun, zeul mărilor; Vulcan, zeul focului și al meșteșugurilor; Mercur, zeul comerțului și al călătoriilor; Pluto, zeul morților; Bacchus, zeul vinului; Diana, zeița vânătorii, pădurilor și protectoarea animalelor sălbatice; Apollo, zeul vindecărilor, al profețiilor și inspirației artistice.
După dispariția Republicii Romane a fost instaurat cultul imperial, conducătorii fiind adorați ca niște zei.

3. Templele

În construcția templelor romanii au preluat elemente de arhitectură etruscă și greacă, precum formele dreptunghiulare sau circulare, înconjurate de coloane.
Intermediarii zeilor în temple, preoții, au fost organizați în colegii, fiecare colegiu având o ierarhie și atribuții specifice: fecioarele vestale au vegheat la menținerea focului veșnic viu în Roma, iar augurii au descrifrat semnele arătate de zei prin măruntaie de animale, zborul și țipătul păsărilor sau prin fulgere.
Cele mai cunoscute temple din Roma au fost următoarele: cel închinat *„triadei capitoline”* Jupiter-Junona-Minerva; sanctuarul zeului războiului (pe Câmpul lui Marte); templul lui Hercule; Panteonul (din limba greacă: *„Templul tuturor zeilor”*), o splendoare artistică și inginerească.
Secolul I î.Hr. - construcția Panteonului din Roma, de către Marcus Vipsanius Agrippa (63-12 î.Hr.), sfetnicul împăratului Octavianus Augustus: plan circular, ziduri din cărămidă, exterior acoperit cu plăci de marmură și o impresionantă cupolă din beton, cu un diametru de 43 m.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Zeii și templele romanilor***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„În fiecare familie zeii au primit ofrande zilnic. În casă a existat un altar la care s-au depus alimente și cupe cu vin pentru divinitățile casei, Larii și Penații. Larii au reprezentat strămoșii care au apărat viața membrilor familiei, iar penații au ocrotit focul din vatră și hrana din locuință.”

(Fiona MacDonald, *Roma Antică*)

1. Transcrieți din text fragmentele care prezintă atribuțiile Larilor, respectiv pe cele ale Penaților.

2. De ce credeți că zeilor familiei li s-au oferit zilnic ofrande?

3. Scrieți câte un enunț despre religia romanilor utilizând următoare cuvinte: **zeu**, **împărat**, **templu** și **sărbători**.

Studiu de caz: Creștinismul

1. Definiție

Martir = persoană care își sacrifică viața pentru convingerile sale politice și/sau religioase.

2. Apariția creștinismului

Secolul I d.Hr. - creștinismul a apărut în partea orientală a Imperiului Roman, a doua religie monoteistă, după iudaism, care a avut la bază credința în Dumnezeu, fiind întemeiată de Iisus Hristos, numit și *Mesia* (din limba ebraică: *„Mântuitor”*).
Iisus s-a născut în provincia romană Iudeea, probabil în Betleem, în perioada împăratului Octavianus Augustus.
Învățăturile lui Iisus Hristos (despre sărăcie, umilință, iubire, blândețe, cumpătare, speranță, ajutorarea aproapelui și nonviolență) au fost răspândite în lumea romană prin intermediul apostolilor (ucenicii lui Iisus: Petru, Pavel, Andrei, Ioan, Matei, Bartolomeu, Filip, Toma, Iacob, Iuda, Simon Zelotul și Iuda Iscariotul) și au fost cuprinse în partea a doua a *Bibliei*, *Noul Testament*.
Secolele I-IV - creştinismul a fost interzis în Imperiul Roman (în perioada persecuțiilor, pentru a se ruga, creștinii s-au ascuns în catacombe - cimitire subterane săpate în stâncă), printre împăraţii adversari ai cultului creştin numărându-se Nero, Domițian, Traian, Hadrian, Antoninus Pius, Marcus Aurelius, Comodus, Septimiu Sever, Alexandru Sever, Maximinus Trax, Decius, Diocleţian, Valerian, Galeriu și Maximinus Daza.
Motivele pentru care creștinismul nu a fost inițial acceptat de romani au fost următoarele:
a. Propovăduirea egalității între cei bogați și cei săraci, între sclavi și oamenii liberi;
b. Refuzul creștinilor de a accepta alți zei, cultul imperial și de a satisface stagiul militar ⇒ mulți creștini au devenit **martiri**, refuzând să renunțe la credința lor;
c. Pacifismul (nonviolența) religiei creștine;
d. Teama de o eventuală răzbunare a zeilor romani.

3. Răspândire și triumf

313 - *Edictul de la Milano*: împăratul Constantin cel Mare a acordat libertate de cult creștinilor ⇒ răspândirea tot mai rapidă a noii religii în Imperiul Roman.
Mai-august 325 - desfășurarea Conciliului de la Niceea (condus de împăratul Constantin cel Mare), în cadrul căruia capii Bisericii au stabilit principalele norme ale credinţei creştine.
28 februarie 380 - *Edictul de la Salonic*: împăratul Teodosius I a ridicat creștinismul la rangul de religie oficială și obligatorie pentru toți supușii Romei ⇒ Imperiul și-a subordonat Biserica, dar a beneficiat, totodată, de sprijinul și prestigiul acesteia.
Factorii care au determinat succesul creștinismului au fost următorii:
a. Organizarea simplă a Bisericii creștine timpurii;
b. Solidaritatea dintre creștini.
Urmările acceptării creștinismului în Imperiul Roman au fost următoarele:
a. Încetarea persecuțiilor împotriva creștinilor;
b. Extinderea creștinismului, devenită religia oficială a statului roman ⇒ religie universală;
c. Transformări sociale importante: interzicerea luptelor între gladiatori și a transformării datornicilor în sclavi, îmbunătățirea condiției femeilor, sclavilor și apariția unor instituții de binefacere pentru săraci (spitale, azile și orfelinate);
d. Creștinismul s-a organizat mai bine din punct de vedere instituțional (episcopii conduse de episcopi) și au apărut primele lăcașuri de cult (basilici).

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Creștinismul***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Creştinii se adună duminica înainte de răsăritul soarelui şi îl invocă în cântece pe Hristos drept Dumnezeu al lor. Apoi mai au obiceiul să se despartă şi să revină mai târziu pentru a lua parte la banchet.”

(*Scrisoarea lui Plinius cel Tânăr către împăratul Traian*)

1. Precizați, pe baza textului, care este zeul invocat de creștini.

2. Menționați și explicați, pe baza textului, semnificația zilei în care s-au întâlnit creștinii.

3. Precizați alte lucruri pe care le-ați învățat la ora de religie despre începuturile creștinismului.

Romanizarea

1. Civilizația romană

Civilizația romană s-a extins prin cucerirea de noi teritorii, aceasta însemnând un anumit mod de a construi orașe, o anumită organizare a fermelor agricole, tehnologia exploatării minelor, știința de a construi drumuri, poduri și apeducte, ziduri de apărare, temple, terme și amfiteatre.
Geniul roman a ieșit cel mai bine în evidență prin construirea unor drumuri (*via*) bune și trainice (pe unele dintre acestea se poate circula și astăzi), asigurându-se astfel comunicarea între Roma, capitala Imperiului, și toate provinciile.
Pe aceste căi au circulat negustori cu mărfuri, legiuni, persoane care au călătorit în diferite scopuri, și care au răspândit invenții, ordine imperiale și diferite scrieri, prin intermediul unui sistem de poștă care a făcut ca mesajele să circule rapid dintr-o parte în alta a lumii romane.
Drumurile mai importante au fost marcate la fiecare 1480 m cu borne kilometrice (*miliaria*).
La distanță de o zi de mers călătorii au putut găsi hanuri în care să înnopteze, hrană pentru ei, pentru animale și informații despre drumuri.
Cel mai cunoscut drum construit de romani a fost *Via Appia*, care a legat capitala de Brindisi și Tarent (sudul Italiei), orașe-porturi din care s-a putut călători spre Grecia sau Dalmația și de acolo, mai departe, spre alte zone ale Imperiului Roman.

2. Fenomenul romanizării

Majoritatea popoarelor cucerite au ajuns să admire civilizația romană, superioară celei locale, în două-trei generații acestea ajungând să își abandoneze propria identitate și să adopte civilizația și cultura romană, fenomen numit romanizare.
Limba latină populară a devenit limbă universală, în care s-au putut înțelege oamenii din zecile de popoare cucerite de romani.
212 - procesul de romanizare a fost favorizat de *Edictul lui Caracalla* (sau *Constitutio Antoniniana*), prin care s-a acordat cetățenia tuturor oamenilor liberi din Imperiul Roman.
Factorii care au asigurat romanizarea și care au avut o contribuție importantă au fost următorii:
I. Administrația: reprezentată de guvernator și funcționarii imperiali.
II. Armata romană: rol în protejarea provinciilor cucerite de atacuri externe și răscoale.
III. Veteranii: s-au stabilit în provincii, și-au întemeiat familii, au primit pământ și funcții.
IV. Coloniștii romani: au fost aduși din toate zonele Imperiului, fiind purtători ai culturii romane.
V. Urbanizarea: romanii au construit orașe (*colonia* și *municipia*), dotate cu tot ce a fost necesar pentru un trai mai bun.
VI. Viața economică: provinciile au fost integrate în sistemul economic roman și prinse într-un intens schimb de produse cu Roma și celelalte teritorii din cadrul Imperiului.
VII. Justiția: s-a realizat în conformitate cu dreptul roman.
VIII. Cultura: rol decisiv în romanizare, limba latină asigurând o comunicare eficientă.
IX. Religia: a cunoscut două fenomene, cel de *interpretatio romana* (adorarea unor zeități autohtone sub nume romane) și pe cel de sincretism (contopirea mai multor zeități într-una singură).
Romanizarea a dus la apariția popoarelor neolatine sau romanice din Europa: italian, francez, spaniol, portughez și român.
Popoarele care nu s-au romanizat au avut fie o religie diferită (evreii, popor monoteist), fie o civilizație superioară sau comparabilă cu cea romană (grecii și egiptenii).
Dispariția Imperiului Roman de Apus nu a însemnat și dispariția numeroasei populații romanice, aceasta întinzându-se din Spania până în Dacia, din Britania până în nordul Africii ⇒ romanicii i-au asimilat pe barbarii migratori și au format noi popoare.

Fișă de lucru: *Romanizarea*

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. *„Romanii și-au dat atât de bine seama de influența limbii asupra popoarelor, încât cea mai mare grijă a lor a fost ca odată cu succesele armelor lor să răspândească și folosirea limbii latine. (...) Italia a dat provinciilor și tonul modei, odată cu legile latine. Situația grecilor a fost foarte diferită de cea a barbarilor. Ei au avut prea mult bun gust pentru a-și părăsi limba și prea multă mândrie pentru a adopta vreo instituție străină."*

(Edward Gibbon, *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman*)

B. *„În istorie nu a existat nici un decret mai important decât acesta: acesta a înlăturat deosebirea care a exisat după cucerirea romană între poporul dominator și popoarele aservite. (...) Toți locuitorii acestui uriaș imperiu au fost romani. (...) N-a mai existat decât un singur nume, o singură patrie, o singură guvernare, un singur drept."*

(Fustel de Coulanges, *Cetatea antică*)

1. Precizați, pe baza sursei A, doi factori ai romanizării.

2. Pornind de la sursa B, precum și pe baza informațiilor pe care le-ați acumulat în urma parcurgerii lecției, explicați în minim zece rânduri importanța *Edictului lui Caracalla* în procesul de romanizare.

3. Menționați, pe baza sursei A, două motive pentru care grecii nu au fost romanizați. Dați exemplu de un alt popor care a rezistat procesului de romanizare.

Test evaluare
Lumea romană

• *Pentru rezolvarea corectă a tuturor cerinţelor din Partea I şi din Partea a II-a se acordă 90 de puncte.*
• *Din oficiu se acordă 10 puncte.*
• *Timpul efectiv de lucru este de 45 de minute.*

Partea I (50 puncte)

I. 1. Citiți cu atenție textul de mai jos și răspundeți întrebărilor: **24 puncte**

„Senatul a avut mai întâi deplina putere asupra tezaurului public. Căci el a dispus de toate veniturile, ca şi de toate cheltuielile. Chestorii nu au putut să facă nici o cheltuială pentru diferitele nevoi ale statului fără un decret al senatului, cu excepţia celor cerute de consuli. Cheltuielile importante şi cele mai mari, pe care cenzorii le-au făcut din cinci în cinci ani pentru repararea construcţiilor şi clădirilor publice au depins de senat şi el le-a dat cenzorilor îngăduinţa să le facă. De asemenea, de crimele săvârşite în Italia care au cerut o cercetare publică, cu trădări, otrăviri, asasinate, tot senatul s-a ocupat. Pe lângă acestea, dacă vreun particular sau vreun oraş din Italia a avut nevoie de vreo împăcare sau, mai ales, de o sancţiune sau de un ajutor ori protecţie, senatul a avut grijă de toate acestea.”

(*Despre Senatul roman*)

a. Menţionaţi, pe baza textului, spaţiul istoric. 6 puncte

b. Identificați, pe baza textului, două magistraturi romane. 6 puncte

c. Enumerați, pe baza textului, două atribuții financiare ale Senatului roman 6 puncte

d. Numiți, pe baza textului, două atribuții judiciare ale Senatului roman. 6 puncte

I. 2. Încercuiți litera corespunzătoare răspunsului corect: **16 puncte**

1. Primul rege al Romei a fost: 4 puncte
a. Eneas b. Remus c. Romulus
2. Cea mai importantă magistratură în perioada republicană a fost cea de: 4 puncte
a. Consul b. Pretor c. Edil
3. Sclavii care s-au luptat în arenele romane cu alți războinici sau cu animale sălbatice s-au numit: 4 puncte
a. Legionari b. Gladiatori c. Centurioni
4. Perioada de pace şi prosperitate din Imperiul Roman, caracteristică secolelor I-II, s-a numit: 4 puncte
a. Tetrarhie b. Circus Maximus c. Pax Romana

I. 3. Ordonaţi cronologic următoarele evenimente istorice: **10 puncte**

a. Instaurarea Imperiului Roman.
b. Desfășurarea războaielor civile romane.
c. Instaurarea Republicii Romane.
d. Prăbușirea Imperiului Roman de Apus.
e. Fondarea Romei.

Partea a II-a (40 puncte)

II. 1. Notați cu Adevărat (A) sau Fals (F) următoarele afirmații: **20 puncte**

a. Imperiul Roman a atins maxima sa expansiune teritorială în perioada domniei lui Traian ..... 5 puncte

b. Războaiele dintre romani și cartaginezi s-au numit medice ..... 5 puncte

c. Familia a reprezentat baza societăţii romane ..... 5 puncte

d. Jucăriile copiilor romani au confecționate din lemn, ceramică și plastic ..... 5 puncte

II. 2. Stabiliţi corespondenţa între cele două coloane cu ajutorul săgeților: **20 puncte**

1. Pontifex maximus	a. Zeitatea supremă romană	5 puncte
2. Panteon	b. Zeități romane care au protejat locuința	5 puncte
3. Jupiter	c. Templul tuturor zeilor	5 puncte
4. Lari și penați	d. Mare preot	5 puncte

10 puncte din oficiu

Total: 100 puncte

Capitolul VI: GETO-DACII

Competențe generale:

1. Utilizarea în contexte diverse a coordonatelor şi reprezentărilor de timp şi spaţiu.
2. Manifestarea comportamentului civic prin valorificarea experienţei istorice şi a diversităţii socio-culturale.

Competențe specifice:

1.1. Ordonarea pe criterii cronologice a faptelor/proceselor istorice.
1.2. Identificarea diferenţelor temporale dintre evenimente şi procese istorice.
1.3. Localizarea în timp şi în spaţiu a faptelor şi/sau a proceselor istorice.
2.1. Folosirea termenilor de specialitate în descrierea unui eveniment/proces istoric.
2.2. Relatarea unui eveniment/proces istoric, utilizând informaţii din surse istorice.

Capitolul VI: GETO-DACII

1. Geto-dacii.
2. Burebista, Decebal și războaiele daco-romane.
Test evaluare.

Geto-dacii

1. Tracii

Mileniile III-II î.Hr. - din Asia, au sosit triburile indoeuropene, care s-au așezat și în sud-estul Europei, creând noi familii de popoare, printre care și tracii.
Triburile tracice au locuit pe un teritoriu foarte întins, cuprins între Marea Egee (în sud) și Carpații Păduroși (în nord), care a fost separat de Dunăre în două mari categorii: tracii sud-dunăreni și nord-dunăreni (geto-dacii).
Principalele ocupații ale tracilor au fost agricultura, păstoritul, meșteșugurile și comerțul.
Organizarea socială a tracilor: aristocrația, războinicii, oamenii liberi și sclavii (puțin numeroși).
Religia a fost una politeistă, bazată pe triada Zibelthiurdos (zeul furtunii), Bendis (zeița Lunii) și Dionysos (zeul vinului și al fertilității).

2. Geto-dacii

Geto-dacii au trăit la nord de Dunăre, în zona Munților Carpați, pe actualul teritoriu al României: tracii din Câmpia Română și Dobrogea au fost cunoscuți în izvoarele istorice grecești sub numele de geţi, iar locuitorii din zona Transilvaniei și a Banatului au fost numiți de către sursele romane daci.
Civilizația geto-dacă a avut un caracter rural, ocupațiile de bază fiind agricultura, păstoritul, meșteșugurile (prelucrarea lemnului, metalelor - bronz, fier, aur și argint - și a pieilor de animale, olăritul și țesutul) și comerțul (au vândut grâu, miere, ceară, piei, blănuri, sclavi și au cumpărat bijuterii, țesături, ulei, vin și ceramică).
Tracii nord-dunăreni au locuit în case din chirpici și lemn, pe fundații din piatră, acoperite cu paie sau cu șindrilă, precum și în bordeie, grupate în sate.
Fortificațiile (*dave*) au fost construite din pământ, lemn, piatră sau cărămidă și întărite cu ziduri de apărare - *murus dacicus* (cel mai cunoscut sistem de fortificații a fost descoperit în Munții Orăștiei).
Geto-dacii au fost organizați în triburi și uniuni de triburi, conduse de șefi militari și regi (basilei).
Societatea a fost împărțită în mai multe clase: nobili (din limba latină: *tarabostes* sau *pileati* = *„căciulă”*, *„cușmă”*), oameni de rând (din limba latină: *comati* sau *capillati* = *„pletoși”*) și sclavi.
Religia a fost una politeistă (s-a practicat incinerația și sacrificiul uman), principalele zeități fiind următoarele: Zalmoxis (zeul suprem), Bendis (zeița Lunii, a pădurilor, a farmecelor și a nopții), Gebeleizis (zeul fulgerului și al orizontului), Kotys (zeița primăverii, a vieții și a naturii), Pleistoros (zeul războiului) și Sabazios (zeul cerurilor).
Ceremoniile religioase au fost oficiate în sanctuare circulare sau rectangulare, preoții deţinând un rol privilegiat în cadrul societății geto-dace (cel mai important centru religios a fost Sarmizegetusa Regia, situat în Munții Orăștiei).
Principalele civilizații care au influențat evoluția triburilor geto-dace au fost următoarele:
a. Celții: aspecte ale metalurgiei fierului și roata olarului (în zonele vestice);
b. Grecii din coloniile de pe litoralul Mării Negre: moneda, scrierea cu alfabet grecesc și elemente de arhitectură;
c. Romanii: diverse împrumuturi, îndeosebi privind viaţa materială.
Geto-dacii nu au avut o scriere proprie, cele mai importante surse de informații despre aceștia fiind autorii greci Herodot și Strabon și romanul Cassius Dio:
a. 514 î.Hr. - campania regelui persan Darius I cel Mare în Dobrogea: prima atestare documentară a geto-dacilor de către Herodot (*„cei mai viteji și mai drepți dintre traci”*);
b. 335 î.Hr. - expediţia lui Alexandru al III-lea cel Mare la nord de Dunăre;
c. 300-292 î.Hr. - războaiele dintre regele geto-dac Dromichaites şi liderul macedonean Lysimachos, încheiate printr-o alianţă.

Fișă de lucru: *Geto-dacii*

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. *„Tot la al cincilea an, ei trimit la Zalmoxis un sol, tras la sorți, cu poruncă să-i facă cunoscute lucrurile de care, de fiecare dată, au nevoie. Iată cum îl trimit pe sol. Unii dintre ei primesc porunca să țină trei suliițe cu vârful în sus, iar alții, apucând de mâini și de picioare pe cel care urmează să fie trimis la Zalmoxis și ridicându-l în sus, îl azvârl în suliițe.”*

(Herodot, *Istorii*)

B. *„Astfel elinii i-au socotit pe geți de neam tracic. Acești geți au locuit și pe un mal și pe celălalt al Istrului, ca și misii, care sunt și ei traci - acum ei se numesc moesi.”*

(Strabon, *Geografia*)

1. Menționați, pe baza sursei A, un obicei al geto-dacilor legat de divinitatea lor.

2. Selectați sursa care se referă la originea geto-dacilor.

3. Precizați care a fost spațiul istoric de locuire al geto-dacilor.

4. Menționați, pe baza sursei B, un alt popor prezentat în text.

Burebista, Decebal și războaiele daco-romane

1. Burebista

Secolul I î.Hr. - triburile geto-dace s-au confruntat cu două primejdii externe, celții (în vest) și romanii (în sud), iar singura modalitate prin care au putut să înfrunte aceste pericole a fost unirea.
82-44 î.Hr. - în perioada domniei lui Burebista societatea geto-dacă a fost unită sub o singură conducere (diplomatic și militar) și a trecut la o nouă formă de organizare politică, regatul.
Burebista, ajutat de marele-preot Deceneu, a întemeiat un regat care s-a întins de la Tisa (în vest) până dincolo de Nistru (în est) și de la Carpații Păduroși (în nord) până la Munții Balcani (în sud), cu capitala la Sarmizegetusa Regia.
60-55 î.Hr. - regele geto-dac a reușit să înlăture pericolul reprezentat de triburile celtice și să supună coloniile grecești din Dobrogea.
49-45 î.Hr. - la Roma, s-a desfășurat războiul civil între forțele lui Gaius Iulius Caesar și cele conduse de Cneus Pompeius Magnus ⇒ Burebista l-a sprijinit pe Pompeius.
15 martie 44 î.Hr. - Caesar a plănuit o expediție de pedepsire a geto-dacilor, dar a eșuat în a își duce planul la bun sfârșit deoarece a fost asasinat de senatorii romani.
44 î.Hr. - Burebista a murit asasinat, probabil, de către nobilii săi.

2. Decebal

44 î.Hr.-87 d.Hr. - după moartea regelui Burebista statul geto-dac s-a destrămat în mai multe teritorii mai mici, cel mai important dintre acestea rămânând cel din interiorul arcului carpatic, la conducerea căruia s-au aflat lideri precum Deceneu, Comosicus, Scorilo, Duras și Decebal (87-106).
Secolul I d.Hr. - romanii au cucerit teritoriile din sudul Dunării ⇒ au ajuns vecini cu geto-dacii.
87-106 - Decebal a unit o parte dintre teritoriile geto-dace (Transilvania, Banatul, Oltenia și părți din Muntenia, Moldova și Crișana), noul stat fiind mai mic, dar mai bine organizat militar.
I. Confruntări militare cu împăratul Domițian:
a. 86 - Decebal a organizat un atac asupra provinciei romane Moesia ⇒ 87 - generalul roman Cornelius Fuscus a trecut Dunărea în Dacia, dar a fost înfrânt de forțele lui Decebal la Tapae;
b. 88 - la Tapae, Decebal a fost învins de generalul roman Tettius Iulianus;
c. 89 - împăratul Domițian a încheiat pacea cu Decebal, iar Dacia a devenit stat clientelar al Romei: în schimbul menținerii păcii romanii au plătit geto-dacilor, anual, 8 milioane de sesterți.
II. Confruntări militare cu împăratul Traian:
98 - Marcus Ulpius Traian a devenit conducătorul Romei și a decis să cucerească Dacia pentru a înlătura pericolul la adresa Imperiului și pentru a extinde frontierele și a crește bogățiile statului:
a. Primul război daco-roman (101-102): armata romană (150.000 soldați) a invadat Dacia și a obținut victoriile de la Tapae (101) și Adamclisi (102);
b. Pacea din 102: dezavantajoasă pentru geto-daci (cedarea unor teritorii: Banat, Hațeg și sudul Moldovei; dărâmarea fortificațiilor; acceptarea unei garnizoane romane la Sarmizegetusa Regia; plata unei despăgubiri de război);
c. 103-105: la Drobeta, arhitectul Apollodor din Damasc a construit pentru romani podul de piatră peste Dunăre;
d. Al doilea război daco-roman (105-106): romanii au înaintat spre capitală prin Banat și Valea Oltului și au cucerit Sarmizegetusa Regia ⇒ Decebal, pentru a nu fi capturat de romani, s-a sinucis;
e. August 106: crearea provinciei romane Dacia, formată din Transilvania, Banat și Oltenia.
Războaiele daco-romane au fost ilustrate pe *Columna lui Traian*, ridicată în forul din Roma, istoricii considerând acest monument *„certificatul de naștere al poporului român”*.

Fișă de lucru: ***Burebista, Decebal și războaiele daco-romane***

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. *„Tot la al cincilea an, ei trimit la Zalmoxis un sol, tras la sorți, cu poruncă să-i facă cunoscute lucrurile de care, de fiecare dată, au nevoie. Iată cum îl trimit pe sol. Unii dintre ei primesc porunca să țină trei suliițe cu vârful în sus, iar alții, apucând de mâini și de picioare pe cel care urmează să fie trimis la Zalmoxis și ridicându-l în sus, îl azvârl în suliițe."*

(Herodot, *Istorii*)

B. *„Astfel elinii i-au socotit pe geți de neam tracic. Acești geți au locuit și pe un mal și pe celălalt al Istrului, ca și misii, care sunt și ei traci - acum ei se numesc moesi."*

(Strabon, *Geografia*)

1. Menționați, pe baza sursei A, un obicei al geto-dacilor legat de divinitatea lor.

2. Selectați sursa care se referă la originea geto-dacilor.

3. Precizați care a fost spațiul istoric de locuire al geto-dacilor.

4. Menționați, pe baza sursei B, un alt popor prezentat în text.

Test evaluare
Geto-dacii

• *Pentru rezolvarea corectă a tuturor cerinţelor din Partea I şi din Partea a II-a se acordă 90 de puncte.*
• *Din oficiu se acordă 10 puncte.*
• *Timpul efectiv de lucru este de 45 de minute.*

Partea I (50 puncte)

I. 1. Priviți harta și citiți cu atenție textul de mai jos, apoi răspundeți întrebărilor: **24 puncte**

„Ajungând în fruntea neamului său Burebista a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine - pe celți și pe traci. Ba încă a ajuns să fie temut şi de romani.”

(Strabon, *Geografia*)

a. Precizați, pe baza hărții, capitala statului dac, respectiv pe cea a statului roman. 6 puncte

b. Menționați, pe baza hărții, trei cetăți geto-dace. 6 puncte

c. Numiți, pe baza hărții, trei colonii grecești întemeiate pe litoralul Mării Negre. 6 puncte

d. Identificați, pe baza textului, două populații supuse de regele Burebista. 6 puncte

I. 2. Încercuiți litera corespunzătoare răspunsului corect: **16 puncte**

2. Rege geto-dac care a pus bazele Daciei în secolul I î.Hr.: 4 puncte
a. Dromichaites b. Burebista c. Scorilo
3. Cel mai important centru religios geto-dac, situat în Munții Orăștiei: 4 puncte
a. Sarmizegetusa Regia b. Căpâlna c. Ziridava
3. Zeul suprem din panteonul geto-dac: 4 puncte
a. Zalmoxis b. Pleistoros c. Gebeleizis
4. Dacia a devenit provincie romană în urma războiului daco-roman desfășurat între anii: 4 puncte
a. 103-104 b. 101-102 c. 105-106

I. 3. Transcrieţi textul de mai jos, completând fiecare spaţiu liber cu termenul corespunzător din lista de termeni dată: **10 puncte**

Aristocraţia la geto-daci s-a numit ..... sau *pileati*. Oamenii de rând, ţărani şi negustori, au fost numiţi *comati* sau ..... Sclavii au fost prezenți într-un număr ....., societatea geto-dacă fiind asemănătoare din acest punct de vedere cu cea din Orientul Antic. Capitala statului dac a fost stabilită la ..... Triburile geto-dace au fost unite pentru prima dată în perioada regelui .....

Lista termenilor: **Tarabostes, redus, Burebista, capillati, Sarmizegetusa Regia, mare** și **Decebal.**

Partea a II-a (40 puncte)

II. 1. Notați cu Adevărat (A) sau Fals (F) următoarele afirmații: **20 puncte**

a. Zeul suprem în panteonul geto-dac a fost Zalmoxis ..... 5 puncte

b. Primele orașe din spațiul geto-dac au fost construite în perioada regelui Decebal ..... 5 puncte

c. Împăratul Traian a cucerit Dacia și a transformat-o în provincie romană ..... 5 puncte

d. Războaiele daco-romane au fost ilustrate pe *Columna lui Traian* din orașul Roman ..... 5 puncte

II. 2. Stabiliţi corespondenţa între cele două coloane cu ajutorul săgeților: **20 puncte**

1. 44 î.Hr.	a. Începutul domniei împăratului Traian	5 puncte
2. 82 î.Hr.	b. Cucerirea Daciei de către romani	5 puncte
3. 98 d.Hr.	c. Formarea statului geto-dac condus de Burebista	5 puncte
4. 106 d.Hr.	d. Asasinarea lui Burebista	5 puncte

10 puncte din oficiu

Total: 100 puncte

Capitolul VII: CIVILIZAȚIA ISLAMICĂ

Competențe generale:

1. Utilizarea în contexte diverse a coordonatelor şi reprezentărilor de timp şi spaţiu.
2. Manifestarea comportamentului civic prin valorificarea experienţei istorice şi a diversităţii socio-culturale.

Competențe specifice:

1.2. Identificarea diferenţelor temporale dintre evenimente şi procese istorice.

2.2. Relatarea unui eveniment/proces istoric, utilizând informaţii din surse istorice.

Capitolul VII: CIVILIZAȚIA ISLAMICĂ

1. Apariția Islamului.
2. Islamul: Expansiune militară și culturală.
Test evaluare.

Apariția Islamului

1. Definiții

Beduin = păstori nomazi din Peninsula Arabiei, Iordania și nordul Africii, a căror principală ocupație este creșterea animalelor (cămile și capre).
Profet = persoană socotită a fi înzestrată cu darul prezicerii, trimisul divinității pe Pământ.
Moschee = edificiu în care se oficiază serviciul religios la musulmani.
Imam = la șiiți este un preot cu un caracter mesianic, autorizat să practice reflecția și să interpreteze Legea divină. La suniți este un membru al comunității musulmane care conduce rugăciunea.
Muezin = preot musulman însărcinat să anunțe din minaret ora rugăciunii.

2. Mahomed și Islamul

Locuită din Antichitate, Peninsula Arabia a fost populată de **beduini** ai deșertului, păstori organizați în triburi conduse de șeici sau emiri, politeiști, societatea fiind formată din aristocrați (nobili și războinici), oameni liberi, agricultori, crescători de animale, meșteșugari, negustori și sclavi.
Secolul al VII-lea - triburile arabe au fost unite de Mahomed (570-632), *„cel demn de laudă”*, fondatorul religiei monoteiste islamice.
Mahomed, născut la Mecca, a fost un negustor care în perioada călătoriilor de afaceri a cunoscut religiile monoteiste ale Orientului, iudaism și creștinism.
610 - conform legendei, învățăturile islamice i-au fost transmise **profetului** Mahomed de către Dumnezeu (Allah), prin intermediul arhanghelului Gabriel ⇒ Mahomed a început să predice doctrina noii religii, afirmând ideea unității triburilor arabe care se vor converti la islam.
16 iulie 622 - *Hegira* (începutul calendarului musulman): fuga lui Mahomed de la Mecca la Yathrib (Medina), fiind alungat de triburile arabe care nu au fost de acord cu învățăturile predicate de acesta.
630 - după unificarea triburilor arabe din Medina, prin convertirea la islamism, Mahomed s-a întors la Mecca, unde a proclamat cultul lui Allah ⇒ unificarea Peninsulei Arabia și crearea primului stat musulman.
8 iunie 632 - după moartea lui Mahomed musulmanii s-au împărţit în două tabere, fiecare susţinând pe altcineva ca urmaş al Profetului: șiiții au considerat că acesta trebuia să fie din familia lui Mahomed (ginerele acestuia, Ali), pe când suniții au decis că acesta ar trebui să fie ales de comunitate.

3. Credința musulmană

Noua religie întemeiată de Mahomed a susținut că toți oamenii sunt egali, trebuie să ducă o viață cumpătată și să se supună lui Allah.
Mahomed a înlocuit tribul și legăturile de sânge, prețuite de beduini, cu noua alianță, *„umma“* sau comunitatea musulmanilor, aceștia fiind îndemnați să fie solidari și să se protejeze reciproc.
Profetul a definit apoi cei Cinci Stâlpi ai Islamului: mărturisirea în public a credinței, rugăciunea rostită de cinci ori pe zi (cu fața spre Mecca), milostenia față de săraci (pomană), postul în luna Ramadanului și pelerinajul la Mecca (cel puțin o dată în viață), la Kaaba (o construcție în formă de cub, care are încastrată într-un perete piatra sfântă, un meteorit de culoare neagră).
Cartea sfântă a religiei musulmane, *Coranul*, a fost redactată în limba arabă, și în cele 114 capitole (*sure*) a cuprins detalii despre însușirile lui Allah, rolul profetului Mahomed, profeții din trecut (Adam, Noe, Avraam, Moise și Iisus), Judecata de Apoi și sfaturi cu privire la familie și căsătorie.
Moscheile (inspirate din casa profetului Mahomed) reprezintă locuri destinate rugăciunii, studierii Coranului și adunării comunității musulmane, fiind conduse de un **imam** și un **muezin**.

Fișă de lucru: ***Apariția Islamului***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Luptați pentru calea lui Allah împotriva celor care se luptă cu voi, însă să nu începeți voi conflictul, căci Allah nu-i iubește pe cei nedrepți. (...) Jertfiți-vă pentru calea lui Allah și nu vă aruncați cu mâinile voastre în pieire, ci faceți bine. Allah îi iubește doar pe cei buni."

(*Coranul*, Sura II, Versetele 186 și 191)

1. Numiți, pe baza textului, împotriva cui trebuie să lupte musulmanul.

2. Identificați, pe baza textului, cine trebuie să înceapă lupta.

3. Ce trebuie să facă un musulman? De ce?

Islamul: Expansiune militară și culturală

1. Definiție

Calif = reprezentantul și succesorul lui Mahomed, lider spiritual și politic al musulmanilor.

2. Expansiunea militară a Islamului

632 - după moartea lui Mahomed, conducătorul comunității islamice a primit numele de **calif** (locțiitorul lui Mahomed), iar statul numele de Califat ⇒ primul calif, Abu Bakr (632-634), a început expansiunea în numele *„războiului sfânt”* (*djihad*), pentru convertirea necredincioșilor la Islam.
Secolele VII-VIII - statul arab s-a extins în teritorii aflate pe trei continente (Asia, Africa și Europa), pe care le-a organizat în provincii: Siria și Palestina (636); Armenia și Mesopotamia (640); Egipt (646); zona Maghrebului - Africa de Nord (708); Peninsula Iberică (711).
674-678 și 717-718 - forțele arabe au asediat capitala Imperiului Bizantin, Constantinopol.
10 octombrie 732 - la Tours (Poitiers), Carol Martel (718-741) a oprit expansiunea arabă în Europa.
Mai 751 - la Talas, înfrângerea chinezilor a extins controlul arab asupra Transoxianei (Asia Centrală).
Califatul arab a fost condus de două dinastii:
a. Dinastia omeiazilor (661-750), cu reședința la Damasc;
b. Dinastia abbasizilor (750-1258), cu reședința la Bagdad (ajunsă la putere prin masacrarea omeiazilor), a atins apogeul în perioada domniei lui Harun al-Rașid (786-809).
Secolul al X-lea - tendințe de fragmentare a califatului, prin apariția unor state concurente care au ieșit de sub controlul abbasizilor:
a. Califatul Fatimid (909-1171): apariția unui califat în Tunisia, care s-a extins și în Egipt, de către presupuși descendenți ai ginerelelui și fiicei lui Mahomed, Ali și Fatima;
b. Califatul de Cordoba (929-1031): crearea unui califat omeiad în Spania.
1258 - armatele mongole au distrus Bagdadul ⇒ sfârșitul epocii de aur a Islamului.

3. Moștenirea culturală islamică

Arabii au impus o religie unică într-un spațiu vast, înlesnind astfel comunicarea între popoare și dezvoltarea agriculturii, meșteșugurilor, comerțului, dar și a științei, arhitecturii și literaturii:
I. Agricultura: arabii s-au remarcat prin folosirea sistemelor de irigații, rotația culturilor și răspândirea unor plante și pomi fructiferi (citrice, orez, bumbac și trestie de zahăr).
II. Meșteșuguri: musulmanii s-au impus în domenii precum armureria (săbiile de Toledo), țesutul (muselina), confecționarea covoarelor persane, fabricarea hârtiei, a oțelului și a zahărului rafinat.
III. Știința: arabii au preluat și au conservat cunoștintele antice, au pus bazele științei moderne prin introducerea și promovarea metodei științifice, bazată pe observație și experiment.
a. Matematica: au inventat algebra, au adoptat cifrele *„arabe”*, inclusiv zero, din India. Savant reprezentativ: Abu Abdullah Muhammad bin Musa al-Khwarizmi;
b. Astronomie: arabii au studiat stelele, Luna și Soarele, cu ajutorul cvadrantului și globului terestru. Savanți reprezentativi: Abu Rayhan Muhammad ibn Ahmad al-Biruni și Ibn Rushd (Averroes);
c. Medicina: au studiat corpul uman, practicând intervenții chirurgicale complexe, cu ajutorul anesteziei, și au înființat primele farmacii și spitale. Savant reprezentativ: Ibn Sina (Avicenna);
d. Geografia: au fost descrise state, civilizații și au fost realizate hărți complexe ale Pământului.
IV. Arhitectura: s-a remarcat prin moschei (Bibi-Khanym - Uzbekistan) și palate (Alhambra - Spania), decorate cu motive geometrice și florale (arabescuri).
V. Literatura: lucrările poeților Firdousi și Omar Khayyam și antologia *O mie și una de nopți*.

Fișă de lucru: ***Islamul: Expansiune militară și culturală***

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. *„Limba arabă, un fel de limbă universală, ca și latina, răspândită până în Apus a dus cunoștințele câștigate de omenire cu prețul atâtor sforțări: prin intermediul ei Antichitatea greacă a pătruns în Europa.”*

(*Istoria arabilor*)

B. *„Influența Islamului asupra creștinătății a fost uriașă și extrem de diversă. Europa creștină a adus din Islam alimente, băuturi, medicamente, armuri, heraldică, motive și idei artistice, produse și tehnici comerciale și industriale, coduri și proceduri maritime și, adesea, chiar cuvintele care desemnează aceste lucruri: portocală, lămâie, zahăr, sirop, șerbet, elixir, azur, șah, bazar, caravană, trafic, tarif, magazin, amiral, cablu, etc. Jocul de șah a pătruns în Europa din India prin intermediul Islamului... Fabulele și cifrele hinduse au pătruns în Europa.”*

(Will și Ariel Durant, *Civilizații istorisite*)

1. Menționați, pe baza sursei B, câteva influențe ale Islamului asupra Europei.

2. Identificați, pe baza sursei A, cauzele care au făcut din limba arabă una universală.

3. Redactați, pe baza sursei B, un text de zece rânduri cu termeni de origine arabă.

Test evaluare
Civilizația islamică

• *Pentru rezolvarea corectă a tuturor cerinţelor din Partea I şi din Partea a II-a se acordă 90 de puncte.*
• *Din oficiu se acordă 10 puncte.*
• *Timpul efectiv de lucru este de 45 de minute.*

Partea I (50 puncte)

I. 1. Citiți cu atenție textele de mai jos și răspundeți întrebărilor: **24 puncte**

A. *„Califul este interesat să caute tot ce e nou în știință. El trimite mesageri în statele vecine, cu daruri scumpe, ca să aducă de acolo cărți prețioase, scrise de Aristotel, Hipocrate, Euclid, pe care învățații lui să le traducă. De asemenea, el îi încurajează pe toți supușii săi să studieze, iar califatul pe care îl conduce este acum la fel de măreț precum a fost Imperiul Roman.”*

(Said al-Andalusi, *Despre popoarele lumii*)

B. *„Cairo a devenit centrul unei rețele comerciale extinse în Mediterana, Marea Roșie și Oceanul Indian. Mărfuri, precum porțelanul din China și mirodeniile din Asia de Sud-Est, au fost aduse cu navele în porturile egiptene de la Marea Roșie. (...) Cairo nu a fost doar un centru de comerț important, ci și un centru de învățătură religioasă.”*

(Adam Hart-Davis, *Istoria*)

a. Prezentați, pe baza sursei A, interesul liderului islamic pentru știință. 6 puncte

b. Menționați, pe baza sursei B, două motive pentru care Cairo a fost un important centru arab. 6 puncte

c. Numiți, pe baza sursei A, statul cu care a fost comparat califatul. 6 puncte

d. Enumerați, pe baza sursei B, două produse comercializate în Cairo. 6 puncte

I. 2. Încercuiți litera corespunzătoare răspunsului corect: **16 puncte**

1. Templul Kaaba se află în orașul: 4 puncte
a. Damasc b. Mecca c. Cairo
2. Cele cinci îndatoriri principale ale musulmanilor se numesc: 4 puncte
a. Pari b. Porunci c. Stâlpi
3. În secolul al XIII-lea orașul Bagdad a fost distrus de: 4 puncte
a. Mongoli b. Cruciați c. Franci
4. Provincie în Peninsula Iberică, aflată sub stăpânirea musulmanilor (secolele VIII-XV): 4 puncte
a. Al-Andalus b. Siria c. Tunisia

I. 3. Transcrieţi textul de mai jos, completând fiecare spaţiu liber cu termenul corespunzător din lista de termeni dată: **10 puncte**

Până la apariția ....., locuitorii Arabiei au fost ..... Cele mai importante orașe/centre comerciale au fost Mecca și ....., Mecca fiind în același timp centrul religios al tuturor arabilor din peninsulă, prin templul ..... În acest templu au fost așezate statuile tuturor divinităților tribale. Din obligația pelerinajului locuitorii din Mecca au obținut mari avantaje ....., fiind invidiați de restul locuitorilor peninsulei.

Lista termenilor: **Mecca, Istanbul, politeism, Islam, Kaaba, Medina** și **material.**

Partea a II-a (40 puncte)

II. 1. Notați cu Adevărat (A) sau Fals (F) următoarele afirmații: **20 puncte**

a. Califatul arab s-a întins pe trei continente: Asia, Africa, Europa ..... 5 puncte

b. Arta arabilor s-a bazat pe catedrale și vitralii ..... 5 puncte

c. Cartea sfântă a Islamului este *Coranul* ..... 5 puncte

d. Una dintre capitalele califatului arab a fost Babilonul ..... 5 puncte

II. 2. Așezați caracteristicile enumerate în tabelul de mai jos, astfel încât să reiasă diferențele și asemănările dintre religia creștină și cea islamică: **20 puncte**

a. Credința într-o singură divinitate atotputernică;
b. Fondatorul a fost considerat profet;
c. Întemeietorul a fost considerat Fiul lui Dumnezeu;
d. *Biblia*;
e. *Coranul*;
f. Peninsula Arabia;
g. Post;
h. Arhanghelul Gabriel;
i. *Hegira*;
j. Judecata de Apoi.

Creştinism	**Asemănări**	**Islam**

10 puncte din oficiu

Total: 100 puncte

Capitolul VIII: EUROPA MEDIEVALĂ

Competențe generale:

1. Utilizarea în contexte diverse a coordonatelor şi reprezentărilor de timp şi spaţiu.
2. Manifestarea comportamentului civic prin valorificarea experienţei istorice şi a diversităţii socio-culturale.
3. Manifestarea comportamentului civic prin valorificarea experienţei istorice şi a diversităţii socio-culturale.
4. Folosirea autonomă şi responsabilă a instrumentelor necesare educaţiei permanente.

Competențe specifice:

1.1. Ordonarea pe criterii cronologice a faptelor/ proceselor istorice.
1.2. Identificarea diferenţelor temporale dintre evenimente şi procese istorice.
1.3. Localizarea în timp şi în spaţiu a faptelor şi/sau a proceselor istorice.
2.1. Folosirea termenilor de specialitate în descrierea unui eveniment/proces istoric.
2.2. Relatarea unui eveniment/proces istoric, utilizând informaţii din surse istorice.
2.3. Stabilirea de asemănări şi deosebiri referitoare la evenimente/procese istorice, pe baza unor surse diferite.
3.1. Asumarea de roluri în grupuri de lucru.
3.2. Descrierea rolului unor personalităţi în desfăşurarea evenimentelor istorice.
4.1. Folosirea unor tehnici de învăţare în rezolvarea sarcinilor de lucru.
4.2. Utilizarea resurselor multimedia în scopul învăţării.

Capitolul VIII: EUROPA MEDIEVALĂ

1. Formarea popoarelor europene.
2. Etnogeneza românească.
3. Europa creștină în mileniul I.
Studii de caz:
a. Regatul francilor;
b. Vikingii;
c. Imperiul Bizantin;
d. Rușii;
e. Ungurii;
f. Mongolii.
4. Viața cotidiană în Evul Mediu.
Studii de caz:
a. Domeniul feudal;
b. Orașul medieval - Spațiu al libertății;
c. Cavalerism și onoare;
d. Cruciadele;
e. Catedrale și universități.
5. Statele medievale din Apusul Europei.
Studii de caz:
a. Lumea românească și statele medievale;
b. Diversitatea culturală în lumea românească.
Test evaluare.

Formarea popoarelor europene

1. Definiții

Hanat = formațiune politică, specifică mongolilor și altor populații asiatice, condusă de un han.
Țarat = formațiune politică, specifică slavilor, condusă de un țar.
Cnezat = formă de organizare politică, specifică slavilor și românilor, condusă de un cneaz.

2. Migrația popoarelor barbare

476 - dispariția Imperiului Roman de Apus a fost momentul semnificativ pentru sfârșitul civilizației antice și nașterea lumii medievale.
Secolele III-VIII - cel mai important factor al schimbării l-a constituit migrația popoarelor barbare (au fost numite astfel deoarece nu au făcut parte din civilizația romană).
Principalele cauze ale migrației au fost următoarele: răcirea climei, scăderea resurselor de hrană, presiunea altor populații și atracția bogatelor orașe romane.
A doua jumătate a mileniului I - în Europa, s-au format patru mari grupuri de popoare:
I. Popoarele romanice sau neolatine: populația romanizată din fostele provincii ale Imperiului Roman (Italia, Spania, Galia și Dacia) i-a asimilat pe migratori ⇒ au luat naștere popoarele italian, spaniol, portughez, francez și român.
II. Popoarele germanice: s-au format în acele regiuni ale Europei care nu au făcut parte din Imperiul Roman sau în care influența romană a fost redusă ⇒ au luat naștere popoarele german, englez, olandez, scoțian, danez, norvegian, suedez, feroez și islandez.
III. Popoarele slave: au trăit în estul Europei, între fluviile Vistula și Nistru. Secolele V-VI - au migrat spre vest, au asimilat populațiile din teritoriile în care s-au așezat și au format trei ramuri: slavii de răsărit (ruși, ucraineni și bieloruși) au ocupat teritoriul dintre fluviul Volga și Marea Neagră; slavii de apus (cehi, polonezi și slovaci) au ocupat Europa Centrală; slavii de sud (sârbi, croați, sloveni și bulgari) s-au așezat în Peninsula Balcanică.
IV. Popoarele fino-ugrice: s-au stabilit în nordul Europei, între Marea Baltică și Munții Ural ⇒ au luat naștere popoarele lapon, finlandez, estonian și maghiar.

3. Formarea regatelor medievale timpurii

Statele barbare au fost conduse de regi (monarhul, familia sa, gărzile și slujitorii au format Curtea regală) și de aristocrația militară.
Populația acestor noi regate a fost împărțită în:
a. Nobilime (feudali): formată din vechea aristocrație romană și cea barbară (militară);
b. Țărănime: liberă sau aservită.
Secolele IV-XIII - pe fostul teritoriu al Imperiului Roman de Apus, dar și în restul Europei, s-au format regate barbare (unele au avut o existență efemeră, altele au evoluat și s-au consolidat):
I. Hunii: 375 - au pus în mișcare triburile germanice, care au forțat granițele Imperiului Roman. Secolul al V-lea - sub conducerea lui Attila, *„biciul lui Dumnezeu”* (434-453), hunii s-au așezat în Pannonia, punând bazele unui imperiu ce s-a întins de la fluviul Volga până la granițele Imperiului Roman. Iunie 451 - la Câmpiile Catalaunice (Chalons), hunii au fost înfrânți de forțele romane (aliate cu triburile germanice). 453 - după moartea lui Attila imperiul hun s-a destrămat.
II. Anglo-saxonii: 407 - retragerea administrației romane din Insulele Britanice. Secolele V-VI - a avut loc invazia triburilor anglilor, saxonilor și iuților, care au cucerit o mare parte a Insulelor Britanice și au pus bazele mai multor state anglo-saxone.
III. Vizigoții: secolul al V-lea - sub conducerea lui Alaric (395-410) au prădat Roma (24 august 410) și apoi s-au așezat în sudul Galiei, punând bazele unui regat cu capitala la Toulouse. Vizigoții au cucerit sudul și centrul Galiei și Spania, devenind, sub conducerea regelui Euric (466-484), cel mai

puternic stat germanic din vestul Europei.
IV. Vandalii: secolul al V-lea - s-au așezat temporar în Spania, sub conducerea lui Genseric (428-477), apoi au trecut în nordul Africii, punând bazele unui regat ce a cuprins nord-vestul Africii, Insulele Baleare, Corsica și Sardinia. 534 - regatul vandal a fost cucerit de armatele bizantine.
V. Burgunzii: 443 - a fost permisă așezarea burgunzilor în Imperiul Roman în calitate de *foederati*. A doua jumătate a secolului al V-lea - au pus bazele unui regat, ocupând Savoia și sud-estul Galiei. Secolul al VI-lea - regatul burgund a fost cucerit de franci.
VI. Francii: secolul al V-lea - conduși de regele Clovis I (481-511), au pus bazele unui stat care s-a extins în aproape toată Galia și regatul burgund. 496 - după creștinare regatul franc a devenit cel mai puternic stat din Europa de Vest.
VII. Ostrogoții: secolul al V-lea - sub conducerea regelui Teodoric cel Mare (493-523) vizigoții au cucerit Italia și nord-vestul Peninsulei Balcanice.
VIII. Avarii: 558 - s-au așezat în Pannonia, sub conducerea hanului Baian (562/565-602), punând bazele unui mare imperiu ce a amenințat atât Imperiul Bizantin, cât și Europa Occidentală. 797 - **hanatul** avar a fost distrus de armatele francilor conduse de Carol cel Mare (768-814).
IX. Longobarzii: secolul al VI-lea - așezați în Pannonia, sub conducerea regelui Alboin (cca. 560-572) au pătruns în Peninsula Italică și au întemeiat un regat care a cuprins nordul și centrul Italiei.
X. Cehii: 623-624 - în urma răscoalei triburile slave împotriva avarilor, conduse de Samo (623-658), s-au pus bazele primului stat ceh. 631 - la Wogastisburg, statul lui Samo s-a consolidat după înfrângerea francilor.
XI. Bulgarii: secolul al VII-lea - sub conducerea regelui Asparuch (681-701) au pătruns la sud de Dunăre și au pus bazele unui hanat, fiind apoi asimilați de slavii din Peninsula Balcanică. După creștinarea hanului Boris (852-889) statul s-a transformat într-un **țarat** (un rol important l-au avut frații Chiril și Metodiu, care au tradus *Biblia* în limba slavilor și au creat un nou alfabet, chirilic).
XII. Vikingii: 793-1066 - au plecat din Peninsula Scandinavă, au explorat țărmurile Oceanului Atlantic și au ajuns până în America de Nord. Vikingii au deschis noi drumuri comerciale, au cucerit Insulele Britanice și au fondat state precum Rusia Kieveană, Regatul Siciliei și ducatul de Normandia.
XIII. Slovacii: secolul al IX-lea - după izgonirea avarilor din Câmpia Pannonică au întemeiat un stat în centrul Europei (Moravia Mare), în perioada domniei **cneazului** Mojmir I (830-846).
XIV. Rușii: secolul al IX-lea - vikingul Rurik (862-879) a fondat orașul Novgorod, primul stat rus. 880 - fratele lui Rurik, cneazul Oleg cel Înțelept (879-912), a întemeiat statul Rusia Kieveană. 988 - Vladimir I cel Mare (980-1015), conducătorul Rusiei Kievene, s-a creștinat în rit ortodox. 1223-1240 - statele din spațiul rusesc au fost distruse de invazia mongolă.
XV. Ungurii: 862-896 - sub conducerea lui Alnos (cca. 850-cca. 895) și Arpad (cca. 895-cca. 907) s-au stabilit în Câmpia Pannonică, de unde au întreprins numeroase raiduri în vestul Europei. 10-12 august 955 - la Lechfeld, ungurii au fost învinși de forțelor germanice conduse de Otto I cel Mare (936-973). Cca. 1000 - în perioada domniei regelui Ștefan I (1000/1001-1038) maghiarii s-au creștinat în rit catolic și au pus bazele unui puternic stat.
XVI. Pecenegii: secolul al X-lea - au pus bazele unui vast imperiu ce s-a întins din stepele nord-pontice până la râul Siret. 1091 - expedițiile de pradă organizate de pecenegi în Imperiul Bizantin au fost oprite de împăratul Alexios I Comnenul (1081-1118).
XVII. Cumanii: secolul al XI-lea - au creat un imperiu care s-a întins din Asia Centrală până în spațiul fostei provincii romane Dacia. 1241 - imperiul cuman a fost distrus de invazia mongolă.
XVIII. Mongolii: secolul al XIII-lea - triburile mongole au fost unite sub conducerea lui Ginghis Han (1206-1225) și au cucerit un vast teritoriu care s-a întins de la Oceanul Pacific până la Munții Carpați. 1241-1242 - marea invazie mongolă a Europei a fost oprită după moartea hanului Ogodai (1227-1241). În Europa de Est a fost creat Hanatul Hoardei de Aur, de unde forțele mongole și-au exercitat controlul asupra teritoriilor rusești și românești.

Fișă de lucru: ***Formarea popoarelor europene***

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. *„Populații nenumărate și peste măsură de crude au pus stăpânire pe Galia. Întreaga provincie a fost devastată de vandali, saxoni, burgunzi, alamani. Orașele care n-au fost încă devastate au fost pustiite fie de sabie, fie de foamete.”*

(Sfântul Ieronim, *Scrisori*)

B. *„Și a fost numit Arpad ducele Ungariei, și după (cetatea) Hungu, toți soldații săi s-au numit Hunguari, după limba străinilor și numirea aceasta a dăinuit în toată lumea până în prezent. (...) Ducele Arpad, trimițându-și oștirile, a ocupat tot pământul dintre Tisa și Budrug (afluent al Tisei), împreună cu toți locuitorii săi. (...) Și după ce au stat aici mai multe zile, ducele și ai săi, văzând rodnicia pământului și bogăția în tot felul de animale și mulțimea de pești din fluviile Tisa și Budrug, le-a plăcut țara ducelui Arpad și alor săi mai mult decât se poate spune.”*

(Anonymus, *Gesta Hungarorum - Faptele ungurilor*)

1. Numiți, pe baza sursei A, patru populații migratoare care au invadat Galia.

2. Descrieți, pe baza sursei B, modul în care maghiarii au luat în stăpânire Pannonia.

3. Transcrieți, pe baza sursei A, o caracterizare făcută de autor barbarilor.

4. Menționați, pe baza sursei B, motivele care i-au determinat pe maghiari să rămână în *„pământul dintre Tisa și Budrug”*.

Etnogeneza românească

1. Definiții

Etnogeneză (din limba greacă: *etnos* = *„popor”* și *genesis* = *„naștere”, „origine”*) = proces de formare a unui popor.
Asimilare = proces prin care o populaţie a preluat limba şi cultura altei populaţii.
Voievodat = formă de organizare politică, specifică slavilor și românilor, condusă de un voievod.

2. Apariția poporului român

Secolele II-VIII - **etnogeneza** românească a fost un proces complex, în etape, al cărui rezultat a fost apariţia unui popor neolatin, singurul moştenitor al romanităţii orientale:
I. Etapa preliminară: romanizarea a avut o intensitate redusă, realizându-se fără intervenția statului roman, prin schimburile culturale ale geto-dacilor cu populația romanizată din Peninsula Balcanică.
II. Etapa romanizării: căpătat un caracter organizat prin intervenția statului roman pentru organizarea provinciei Dacia și a cuprins toate sferele societății (economică, politică, socială și culturală), realizându-se prin acțiunea factorilor romanizării (administrația, armata, veteranii, coloniștii urbanizarea, viața economică, justiția, viața culturală și cea religioasă) ⇒ daco-romanii.
III. Etapa romanizării după părăsirea Daciei de către romani: secolele III-VII - după retragerea aureliană (271-275), populația romanică rămasă la nordul Dunării a **asimilat** resturile migratorilor care au trecut pe acest teritoriu (goți, huni, gepizi, avari, slavi și bulgari), dintre aceștia doar slavii având o contribuție mai importantă în cadrul etnogenezei românești.
Secolele IV-VI - spre deosebire de majoritatea popoarelor europene, care au o dată *„oficială”* de creștinare, despre cel român s-a afirmat că *„s-a născut creștin”*, deoarece noua religie s-a răspândit în Dobrogea și la nord de Dunăre în paralel cu etnogeneza.
Sfârşitul secolului al VIII-lea - daco-romanii s-au transformat în români.
Argumente ale continuității neîntrerupte a românilor în perioada etnogenezei:
a. Descoperiri arheologice: așezări, unelte agricole, unelte meșteșugărești și obiecte de cult creștine (Donariul de la Biertan - secolul al IV-lea) aparținând populației autohtone;
b. Toponime și hidronime: nume de locuri și de râuri păstrate din perioada geto-dacilor sau din cea a stăpânirii romane;
c. Izvoare scrise despre românii de la începutul Evului Mediu: aceștia au fost cunoscuți sub numele de vlahi, blachi și volochi (secolul al XII-lea - *Gesta Hungarorum* - *Faptele ungurilor*: au fost descrise **voievodatele** din Transilvania secolului al IX-lea conduse de Gelu, Glad şi Menumorut).

3. Formarea limbii române

Limba română s-a format în același timp cu poporul român, având la bază limba latină populară.
Principalele momente ale formării limbii române au fost următoarele:
I. Adoptarea de către populația din Dacia şi Moesia a latinei populare (aproximativ 60% din fondul lexical), în care s-au utilizat şi cuvinte geto-dace (aproximativ 10% din fondul lexical);
II. Secolele VIII-IX: includerea elementelor provenite din limba slavilor sudici (aproximativ 20% din fondul lexical de bază);
III. Împrumuturi din alte limbi în epocile modernă şi contemporană (turcă, franceză, germană și engleză): aproximativ 10%.
La sud de Dunăre, a continuat să existe o populaţie daco-romană, vorbitoare a dialectelor limbii române: aromân, meglenoromân și istroromân.

Fișă de lucru: *Etnogeneza românească*

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Din secolul al III-lea însă s-a deschis acest <<coridor al popoarelor>> pe teritoriul căruia provincia a avut nefericirea să se afle, coridor prin care și-au făcut apariția în istorie popoarele migratoare. Împăratul Aurelian a decis deci evacuarea Daciei, astfel că au părăsit provincia armata și administrația… Cei care au rămas în Dacia au fost țăranii, posesorii de pământuri, practicanți ai agriculturii - să le spunem deja protoromâni.”

(Cristian Tiberiu Popescu, *Istoria mentalității românești*)

1. Menționați, pe baza textului, o cauză a părăsirii Daciei de către autoritățile romane.

2. Precizați, pe baza textului, numele sub care sunt cunoscuți cei care rămân în Dacia.

3. Imaginați-vă că în timpul unei călătorii cu familia prin Europa cunoașteți pe cineva interesat de România. Ce îi veți povesti despre cum s-au format poporul și limba română? Scrieți informațiile de bază într-un text de minim 10 rânduri.

Europa creștină în mileniul I

1. Definiții

Schismă = separare formală a unui grup de credincioși de comunitatea religioasă căreia îi aparține.
Excomunicare = excludere temporară sau definitivă a unui credincios dintr-o comunitate religioasă.
Erezie = sistem de gândire sau credințe contrare sistemului dominant.

2. Europa creștină

Secolele IV-XIV - creștinismul a reprezentat suportul ideologic al lumii medievale europene, divizat între două mari centre de putere:
a. Vestul, centrul și nordul Europei: au devenit catolice (din limba greacă: *„universale”*), limbă de cult a fost latina, fiind conduse de papa (din limba greacă: *„părinte”*) de la Roma;
b. Estul Europei: a devenit ortodox (din limba greacă: *„dreapta-credință”*), limbi de cult au fost slavona și greaca, fiind condus de patriarhul de la Constantinopol.
Ruptura lumii creștine a avut cauze multiple: politice (ieșirea Occidentului de sub autoritatea împăratului bizantin) și religioase (patriarhul de la Constantinopol a fost subordonat împăratului bizantin, iar papalitatea a devenit independentă din punct de vedere politic și religios).
1054 - Marea **Schismă**: papa de la Roma și patriarhul de la Constantinopol s-au **excomunicat** reciproc ⇒ separarea religioasă a Europei creștine (Occidentul catolic vs. Răsăritul ortodox).

3. Biserică și stat

I. Occident:
Secolul al XI-lea - a izbucnit lupta pentru învestitură (numire) a episcopilor, între conducătorii Sfântului Imperiu Romano-German (fondat de Otto I cel Mare) și papalitate.
1059-1077 - Sfântul Scaun s-a întărit prin măsurile luate de liderii Nicolae al II-lea (1059-1061: papii au putut fi aleși doar de către adunarea cardinalilor) și Grigore al VII-lea (1073-1085: dreptul papei de a numi sau destitui monarhul german; 1077 - excomunicarea împăratului Henric al IV-lea și umilirea acestuia la Canossa).
1122 - Concordatul de la Worms a pus capăt conflictului dintre împărat și papă printr-un compromis, episcopii ascultând atât de monarh, cât și de Suveranul Pontif.
Crizele prin care a trecut Biserica Catolică în Evul Mediu au fost următoarele:
a. Secolul al XIII-lea - **ereziile** catarilor - sau albigenzi (Franța) și patarinilor (Italia);
b. Secolul al XIV-lea - conflictul dintre suveranii statelor feudale consolidate (Franța și Anglia) și papalitate: 1309-1377 - regele francez Filip al IV-lea cel Frumos (1285-1314) a mutat forțat scaunul papal la Avignon ⇒ 1378-1417 - agravarea crizei prin existența a doi-trei papi în același timp.
II. Răsărit:
Ortodoxia s-a răspândit în Peninsula Balcanică, spațiul românesc și lumea rusă.
Ierarhia bisericească a depins de stat, lăcașurile de cult fiind construite de acesta (Sfânta Sofia).
Crizele prin care a trecut Biserica Ortodoxă în Evul Mediu au fost următoarele:
a. 726-843 - perioada luptelor iconoclaste, dintre iconoduli (adepții icoanelor) și iconoclaști (oponenții icoanelor) ⇒ victoria iconodulilor;
b. Secolul al X-lea - erezia bogomilistă (Bulgaria) a afectat puternic lumea ortodoxă.
Secolele V-XIV - Biserica a influențat negativ știința și arta (a renegat creațiile din perioada precreștină), dar, totodată, a fost cea care a salvat o parte a moștenirii antice (manuscrise și documente) și a transmis mai departe scrierea, sute de ani mănăstirile fiind singurele centre de cultură din Europa medievală.

Fișă de lucru: ***Europa creștină în mileniul I***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„După aceea, Vladimir a poruncit să se dea de știre în întregul oraș (Kiev): «cei care mâine nu se vor afla pe malul apei - toți: bogați și săraci, negustori ori oameni pricepuți - vor fi dușmanii mei». Auzind aceste cuvinte, poporul a venit cu grăbire, bucurându-se și zicând: «De n-ar fi ceva bun, cneazul nostru și boierii nu l-ar împărtăși». A doua zi Vladimir s-a dus împreună cu preoții pe malurile Niprului, unde s-a adunat mulțime de oameni. Au coborât cu toții în apă, în vreme ce preoții au rostit rugăciunile. După ce poporul a fost botezat, fiecare s-a retras la casa lui. Iar Vladimir s-a bucurat că poporul său l-a cunoscut pe Dumnezeu.”

(Nestor, *Cronica vremurilor de demult*)

1. Numiți, pe baza textului, conducătorul care a avut inițiativa creștinării rușilor și precizați funcția acestuia.

2. Menționați, pe baza textului, care a fost motivul creștinării rușilor kieveni.

3. Exprimați, pe baza textului, o opinie cu privire la modalitatea de creștinare.

Studiu de caz: Regatul francilor

1. Definiții

Majordom = persoană însărcinată cu administrarea domeniilor regale și a palatului.
Marcă = provincie de frontieră, cu rol de apărare, creată de Carol cel Mare.

2. Clovis I, regele francilor

Secolele V-VI - francii salieni (aliați cu burgunzii), conduși de regele Clovis I (Chlodovech: 481-511) din dinastia Merovingienilor, i-au înfrânt pe galo-romani, alamani și vizigoți și au cucerit Galia.
Măsuri luate de Clovis I pentru consolidarea statului franc:
a. 496 - la Reims, Clovis I s-a botezat (la îndemnurile soției sale, Clotilda), devenind primul rege germanic care a adoptat creștinismul ⇒ atragerea populației galo-romane și a Bisericii de partea sa;
b. Statul a fost considerat domeniul personal al monarhului, putând fi donat, împărțit sau lăsat moștenire, conform voinței regelui (acesta a acordat pământuri aristocrației și Bisericii);
c. În fruntea statului s-a aflat regele, care a fost ajutat de Curtea regală (formată din sfetnici);
d. Statul a fost împărțit în provincii conduse de oamenii de încredere ai regelui, capitala fiind una itinerantă (nu a fost stabilă, monarhul călătorind prin tot regatul, pentru a îl administra mai bine).
Amestecul populației galo-romane cu triburile francilor ⇒ formarea poporului francez.

3. Imperiul Carolingian

511-768 - după moartea lui Clovis I autoritatea regală a scăzut, monarhii merovingieni nu s-au mai ocupat de problemele statului (*„regii leneși”*), conducerea fiind preluată de **majordomul** palatului.
Secolul al VII-lea - majordomul Pepin al II-lea de Herstal (680-714) a refăcut statul franc.
10 octombrie 732 - la Tours (Poitiers), Carol Martel, fiul nelegitim al lui Pepin al II-lea de Herstal, a oprit avansul forțelor arabe în Europa.
751 - Pepin al III-lea cel Scurt (751-768) l-a înlăturat pe ultimul monarh merovingian, Childeric al III-lea (743-751), și s-a încoronat rege ⇒ instaurarea dinastiei Carolingienilor.
756 - *Donația pepiniană*: Pepin al III-lea cel Scurt, pentru a obține sprijinul Bisericii, a oferit papalității un teritoriu în centrul Italiei, Statele Papale.
768 - fiul lui Pepin al III-lea cel Scurt, Carol cel Mare (768-814), a devenit devenit rege al francilor, punând bazele unui imperiu care s-a întins de la Oceanul Atlantic până în Europa Centrală, cu capitala în orașul Aachen (Aix-la-Chapelle).
768-814 - Carol cel Mare a adăugat statului franc, prin noi cuceriri, teritorii în Germania (772-804: i-a înfrânt pe saxoni și i-a creștinat), Italia (773-774: a distrus regatul longobarzilor), Spania (778: s-a luptat cu forțele musulmane) și Pannonia (797: a zdrobit hanatul avarilor).
25 decembrie 800 - la Roma, Carol cel Mare a fost încoronat de papa Leon al III-lea (795-816), împărat roman și apărător al creștinității ⇒ renașterea ideii de Imperiu universal în Occident, cu o Biserică puternică, ce și-a propus să convertească la creștinism toate popoarele lumii.
Carol cel Mare a organizat imperiul (apărat la granițe de **mărci**) și a acordat o atenție deosebită științei, culturii și școlilor, chemând la curtea de la Aachen cei mai mari învățați, filosofi și arhitecți.
814 - după moartea lui Carol cel Mare puterea statului a slăbit, ca urmare a creșterii influenței marii nobilimi și a numeroaselor atacuri ale vikingilor.
843 - prin Tratatul de la Verdun imperiul a fost împărțit între nepoții lui Carol cel Mare:
a. Carol al II-lea cel Pleșuv (840-877): a primit Franța (regiunea de la vest de fluviul Rin);
b. Lothar I (840-855): a primit Italia și Lotharingia (Lorena);
c. Ludovic al II-lea Germanul (843-876): a primit Germania (regiunea de la est de fluviul Rin).

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Regatul francilor***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Regina i-a cerut lui Remi, episcop de Reims, să discute cu Clovis în secret, pentru a-i face cunoscut regelui cuvântul Domnului. (...) Dar regele a zis: «Te ascult cu plăcere, preasfinte părinte, dar mai e o problemă: supușii mei nu se vor îndura să-și abandoneze zeii, dar voi merge să le vorbesc așa cum mi-ai vorbit tu.» Apoi, s-a întâlnit cu supușii săi și toți oamenii au strigat într-un glas: «O, rege pios, respingem zeii muritori și suntem gata să-l urmăm pe nemuritorul Dumnezeu despre care propovăduiește Remi». Toate acestea au fost comunicate episcopului care a fost foarte încântat."

(Grigore din Tours, *Istoria francilor*)

1. De la cine a plecat ideea creștinării regelui Clovis?

2. Numiți, pe baza textului, persoana care l-a convertit pe regele francilor la creștinism.

3. Conform cronicarului Grigore din Tours, ce au respins francii?

Studiu de caz: Vikingii

1. Locuitorii Nordului

Vikingii și-au primit numele după golfulețele (*„vika”*) în care au trăit, societăți cu structură de clan, politeiști, stabilindu-se ca agricultori, navigatori și negustori în regiunile de coastă ale Peninsulei Scandinavia.
Cauzele expansiunii vikingilor: răcirea climei, creșterea populației (regalitatea; jarli - nobili; karli - oameni liberi; thralli - sclavi), reducerea terenurilor arabile și bogățiile Europei Occidentale.
Secolele VIII-XI - folosind nave rapide (*drakkar*) și raiduri (expediții de jaf), vikingii au ajuns în Anglia, Irlanda și America de Nord (vest), Marea Caspică (est) și Marea Mediterană (sud).

2. Invaziile vikingilor

I. Anglia: 793-795 - au avut loc primele atacuri vikinge asupra Insulelor Britanice, fiind jefuite mănăstirile din Lindisfarne și Iona. 865-886 - danezii au cucerit Northumbria, Mercia, Anglia de Est, Essex, Kent și Sussex, Wessexul fiind singurul regat care a rezistat atacurilor. 878 - la Edington, invazia a fost oprită de regele Wessexului, Alfred cel Mare (871-899). Danezii s-au stabilit la nord, în *„Danelaw”* (din Londra, estul Angliei, până la York, în nord), și au devenit fermieri și negustori. 901-924 - anglo-saxonii, conduși de Eduard cel Bătrân (899-924), au recucerit Mercia, Anglia de Est și *„Danelaw”* ⇒ unirea Angliei într-un singur stat. 1002-1013 - regele Svend I *„Barbă despicată”* (986-1014) a recucerit Anglia. Urmașul său, Cnut cel Mare (1014-1035) a creat un imperiu care a cuprins Norvegia, Suedia, Danemarca și Anglia. 1042-1066 - anglo-saxonii au recâștigat controlul asupra Angliei în perioada domniei regilor Eduard Confesorul (1042-1066) și Harold al II-lea (1066). 1066 - la Hastings, Wilhelm I Cuceritorul (1066-1087), duce de Normandia (descendent al vikingilor stabiliți în nordul Franței), l-a înfrânt pe Harold al II-lea și s-a încoronat rege al Angliei.
II. Irlanda: secolul al IX-lea - norvegienii au colonizat Insulele Shetland, Orkney, Hebride și o parte a Scoției continentale. 853 - Olaf cel Alb (853-871) a întemeiat primul regat viking din Irlanda, cu capitala la Dublin, și au fost fondate orașele Waterford, Wexford, Wicklow și Limerick.
III. Franța: 834 - începutul raidurilor vikingilor în nord-vestul Franței. 840-886 - danezii au atacat, jefuit și distrus următoarele orașe europene: Bordeaux (840), Rouen (841), Nantes (842), Sevilla (844), Hamburg (845), Paris (845 și 885-886), Tours, Nimes (845), Pisa (859), Limoges (863) și Orleans (868). 911 - regele Carol al III-lea (898-922) a acordat căpeteniei vikinge Rollo, în schimbul păcii și a încetării raidurilor, titlul de duce și orașul Rouen (Normandia).
IV. Spațiul slav: secolul al IX-lea - suedezii (varegi) și-au îndreptat atenția spre est, spre spațiul rusesc, navigând pe Volga până la Marea Caspică și pe Nipru spre Marea Neagră, în căutare de mătăsuri și monede de argint de la negustorii arabi din est. În spațiul rusesc, suedezii, cunoscuți drept *„rus”*, au întemeiat orașul-stat Novgorod și au cucerit Kievul. 860 - 200 de corăbii *„ruseşti”* au asediat orașul Constantinopol, dar nu au reușit să cucerească capitala Imperiului Bizantin.
V. Spațiul italian: secolul al X-lea - normanzii au devenit activi în sudul Italiei, mercenari pentru longobarzi și bizantini. 1059-1091 - aventurierii normanzi Robert Guiscard (1059-1085) și Roger Guiscard (1071-1101) au cucerit sudul Italiei de la bizantini, iar Sicilia și Insula Malta de la arabi ⇒ 1130 - formarea Regatului Siciliei. 1194 - sfârșitul dominației normande în Regatul Siciliei.
VI. Atlanticul de Nord: cca. 874 - norvegienii au descoperit Islanda și au început procesul de colonizare. 930 - islandezii au întemeiat Althingul, cel mai vechi parlament din Europa. Cca. 986 - Erik cel Roșu (950-1003) a descoperit Groenlanda. Cca. 1000 - Leif Erikson (970-1025), fiul lui Erik cel Roșu, a fondat așezarea Vinland în America de Nord (Newfoundland, Canada).
Secolul al XII-lea - încheierea procesului de creștinare a populațiilor din Peninsula Scandinavia și fondarea regatelor Norvegia, Danemarca și Suedia.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Vikingii***

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. *„Pe la începutul secolului al X-lea, un viking pe nume Rollo a atacat în repetate rânduri coasta Franței. Regele Franței, prea slab pentru a se împotrivi acestor tâlhari din miazănoapte, a încercat să-i mituiască <<să stea cuminți>>. Le-a oferit provincia Normandia în schimbul promisiunii că nu vor mai invada restul domeniilor franceze. Rollo a acceptat și a devenit <<duce de Normandia>>."*

(Hendrik Willem van Loon, *Istoria omenirii*)

B. *„Ieșind deci, cu o mare trufie dintre hotarele lor, ei au început să cutreiere, prădând diferite insule ale mării, până ce au intrat pe fluviul Sena. Aici nu au găsit popor care să le reziste cu armele... Chemând în ajutor și preamărind pe zeii lor..., ei au coborât din când în când din navele lor și au săvârșit multe și nesfârșite rele față de poporul creștin."*

(Izvor medieval anonim)

1. Menționați, pe baza sursei A, numele căpeteniei vikinge care a atacat *„în repetate rânduri coasta Franței"*.

2. Descrieți, pe baza sursei B, comportamentul vikingilor față de *„poporul creștin"*.

3. Imaginați-vă că sunteți un nobil francez martor la momentul transformării vikingului Rollo în duce de Normandia. Descrieți, în minim 10 rânduri, participanții (rege, nobili și vikingi) și momentele importante ale acestei întâlniri.

Studiu de caz: Imperiul Bizantin

1. Imperiul Roman de Răsărit

330 - împăratul Constantin cel Mare (306-337) a mutat capitala statului roman la Constantinopol (Nova Roma), oraș situat la intersecția principalelor drumuri comerciale dintre Europa și Asia.
395 - Teodosius I (379-395) a împărțit Imperiul Roman: 476 - a dispărut Imperiul Roman de Apus, dar Imperiul Roman de Răsărit s-a menținut timp de un mileniu, având o evoluție ascendentă, bazată pe fuziunea elementelor romane, grecești și creștin orientale ⇒ civilizația bizantină, un model cultural, religios și politic pentru întreaga Europă.
Cauzele menținerii Imperiului Roman în răsărit: poziția mai ferită din calea migratorilor, armata, administrația, civilizația urbană înfloritoare (Constantinopolul a devenit cel mai mare și mai frumos oraș din spațiul creștin) și dezvoltarea comerțului și a meșteșugurilor.
Conform doctrinei politice oficiale (concepută de Eusebiu din Caesarea), puterea imperială a fost sacră, universală și absolută, împăratul fiind reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ (patriarhul a fost subordonat monarhului, iar instituția Bisericii statului), egalul apostolilor, cu misiunea de a răspândi în rândul popoarelor credința creștină, de a decide în disputele religioase și de a denunța ereziile.

2. Imperiul Bizantin

533-555 - împăratul Iustinian I (527-565), ajutat de generalii Narses și Flavius Belisarius, a dus o politică de restaurare a vechiului Imperiu Roman, prin recucerirea fostelor provincii din bazinul Mării Mediterane: nordul Africii (533); Italia (535-540); sud-vestul Spaniei (554).
Pentru a consolida imperiul constituit, Iustinian I a conceput un cod de legi, *Corpus Juris Civilis*, ce a avut la bază norme de drept roman, și a construit catedrala Sfânta Sofia din Constantinopol.
565 - după moartea lui Iustinian I teritoriile cucerite din vestul Mării Mediterane au fost pierdute.
Secolul al VII-lea - în fața expansiunii arabe (au fost cucerite Siria, Palestina și Africa de Nord) și slave (a fost ocupat nordul Peninsulei Balcanice), Imperiul a pierdut o mare parte a teritoriilor sale, limitându-se la Asia Mică și Grecia ⇒ grecizarea statului (Imperiul Bizantin), începând cu împăratul Heraclius I (610-641) s-a renunțat la titlul de *imperator augusti* în favoarea celui de *basileus*.
610-867 - împărații din dinastia Heracliană și Isauriană au promovat numeroase reforme politice.
726-843 - perioada luptelor iconoclaste ⇒ slăbirea puterii bizantine.
867-1028 - în perioada dinastiei Macedonene statul bizantin a atins apogeul expansiunii teritoriale:
a. Nikephor Phocas (963-969) și Ioan I Tzimiskes (969-976) au recucerit de la arabi provinciile din Orient: Siria, Mesopotamia, Armenia și Egipt;
b. Vasile al II-lea Bulgaroctonul (976-1025) a recucerit Peninsula Balcanică și a desființat Primul Țarat Bulgar.

3. Declinul puterii bizantine

Secolele XII-XV - perioada a fost definită de luptele pentru ocuparea tronului, fiscalitatea apăsătoare, depopularea orașelor, pierderea libertății și proprietății țărănimii libere din Asia Mică (a format grosul armatei) în favoarea aristocrației ⇒ slăbirea armatei și decăderea Imperiului Bizantin.
26 august 1071 - la Manzikert, bizantinii au fost învinși de turcii selgiucizi ⇒ pierderea Asiei Mici.
1204 - în perioada celei de-a patra cruciade, forțele occidentale (ajutate de Veneția) au cucerit Constantinopolul ⇒ crearea Imperiului Latin de Răsărit (1204-1261) și slăbirea puterii bizantine.
29 mai 1453 - sultanul otoman Mahomed al II-lea Cuceritorul (1444-1481) l-a înfrânt pe împăratul Constantin al XI-lea Paleologul (1449-1453) și a cucerit Constantinopolul (numele orașului a fost schimbat în Istanbul) ⇒ sfârșitul Imperiului Bizantin.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Imperiul Bizantin***

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. *„Orașul Constantinopol a fost așa de mult mărit prin grija sa (Constantin cel Mare), încât cea mai mare parte a urmașilor săi, care și-au avut acolo reședința, au strâns o populație foarte mare, alcătuită din oameni veniți de pretutindeni pentru a îmbrățișa ocupații militare, comerciale sau de alta natură."*

(*Orașul medieval*)

B. *„El singur (Iustinian I) i-a întrecut pe toți în înțelepciune și energie. Acest împărat n-a încetat dragostea sa pentru supuși, îngrijindu-se de soarta oamenilor și a făcut peste tot, la locuri adăpostite, hambare și rezervoare de apă, ceea ce niciodată mai înainte n-a făcut-o vreun împărat."*

(Procopiu din Caesarea, *Despre monumente*)

1. Precizați, pe baza sursei A, două avantaje ale așezării orașului Constantinopol.

2. Identificați, pe baza sursei B, două calități ale împăratului.

3**.** Menționați, pe baza sursei A, două activități ale locuitorilor capitalei bizantine.

4. Descrieți, pe baza sursei B, cum este văzut împăratul de către autor.

Studiu de caz: Rușii

1. Migrația slavilor

Mileniul al II-lea î.Hr. - în Polesia, în zona Mlaștinilor Pripet, s-a stabilit grupul etnic al slavilor, triburi de vânători și agricultori, politeiste.
Mileniul al II-lea î.Hr.-secolul al V-lea d.Hr. - triburile slave s-au extins și au asimilat populațiile migratoare scite (sarmați, roxolani și alani) și germanice (goți, avari și huni).
Secolele V-VI d.Hr. - începutul migrației slavilor și diferențierea acestora în trei mari populații: veneții (strămoșii slavilor apuseni: cehi, polonezi și slovaci), anții (strămoșii slavilor răsăriteni: ruși, ucraineni și bieloruși) și sclavinii (strămoșii slavilor sudici: sârbi, croați, sloveni și bulgari).
Secolele V-VI - slavii răsăriteni s-au stabilit în teritoriul cuprins între fluviile Nistru și Volga și au fondat orașul Kiev (482) ⇒ controlul comerțului din zona scandinavo-baltică și Imperiul Bizantin.

2. Rusia Kieveană

Secolul al IX-lea - suedezii (varegi), cunoscuți în spațiul rusesc sub numele de *„rus”*, sub comanda vikingului Rurik (862-879), au pus bazele orașului-stat Novgorod și au cucerit Kievul.
860 - 200 de corăbii *„ruseşti”* au asediat, fără succes, orașul Constantinopol, capitala bizantină.
879-912 - domnia cneazului Oleg cel Înțelept (879-912), fratele lui Rurik: a întemeiat statul Rusia Kieveană (880), a supus triburile slave și finice, a asediat, fără succes, Constantinopolul (907) și a semnat un acord comercial cu Imperiul Bizantin (911).
Secolele X-XIII - urmașii lui Oleg au extins teritoriul și influența Rusiei Kievene:
I. Igor (912-945): a atacat populațiile arabe stabilite pe litorul sud-vestic al Mării Caspice (913 și 944) și a asediat de două ori, fără succes, Constantinopolul (941 și 944).
II. Sveatoslav I cel Viteaz (945-972): i-a supus pe khazarii din stepa ponto-caspică (960-969) și, încurajat de bizantini, i-a atacat și i-a înfrânt pe bulgarii stabiliți în Peninsula Balcanică (967/968-971) ⇒ crearea celui mai întins stat din Europa secolului al X-lea.
III. Vladimir I cel Mare (980-1015): s-a botezat (cca. 987) și i-a forțat pe ruși să se creștineze în rit ortodox (august 988) ⇒ adoptarea alfabetului chirilic și dezvoltarea unei civilizații originale, inspirată de Imperiul Bizantin.
IV. Iaroslav I cel Înțelept (1019-1054): pe plan intern, a adoptat primul cod de legi din spațiul rusesc, *Russkaya Pravda* (din limba rusă: *Adevărul Rus*), a construit Catedrala Sfânta Sofia din Kiev (1037-1057) și Catedrala Sfânta Sofia din Novgorod (1045-1050) și a fondat un sistem de învățământ. Pe plan extern, a încercat să îmbunătățească relațiile politice cu marile puteri ale Europei ⇒ și-a căsătorit sora și fiicele cu regii Sfântului Imperiu Romano-German, Poloniei, Franței, Ungariei și Norvegiei.
1054-1237 - după moartea lui Iaroslav I cel Înțelept Rusia Kieveană a intrat în declin ⇒ o lungă perioadă de lupte interne pentru putere și fărâmițare politică: 293 de prinți au ridicat pretenții la tron, izbucnirea a 83 de războaie civile, apariția a 64 de principate, dintre care cele mai importante au fost reprezentate de Novgorod, Vladimir-Suzdal, Halici, Poloțk, Smolensk, Cernihiv și Pereiaslav.
31 mai 1223 - pe malurile râului Kalka, mongolii au învins o alianță a principilor ruși.
1236-1240 - invazia mongolă a spațiului rusesc: 150.000 de soldați, conduși de Batu Han și Subutai, au cucerit principatul Vladimir-Suzdal (1237), Peninsula Crimeea (1238) și au distrus orașele Cernihiv (1239: 30.000 locuitori) și Kiev (1239: 50.000 locuitori) ⇒ principatele rusești au recunoscut puterea mongolă, fiind nevoite să plătească tribut.
1252-1359 - Hanatul Hoardei de Aur, reprezentantul puterii mongole din spațiul rusesc, a controlat principatele prin intermediul unei politici bazată pe invazii și jaf (1252-1293) ⇒ dispariția influenței Kievului și afirmarea Marelui Cnezat al Moscovei, nucleul statului rus modern.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Rușii***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Vladimir, regele Rusiei Kievene (980-1015), care a pretins că descinde din vikingul Rurik, a fost de acum suveran peste popoarele slave, de la Marea Baltică până la Marea Neagră. Dornic să își modernizeze regatul, el a trimis, în 987, emisari pentru a se lămuri ce religie s-ar potrivi cel mai bine poporului său. Drept urmare, Vladimir a respins Islamul bulgarilor (de pe Volga) pentru că <<nu a avut decât tristețe și amintirea unui trecut dureros>> și pentru că a interzis alcoolul, <<bucuria întregii Rusii>>. Iudaismul a fost și el respins pentru că și-a pierdut capitala, Ierusalimul, și, astfel, și dumnezeul. Creștinismul german s-a rezumat <<doar la biserici lipsite de frumusețe>>. Însă Constantinopolul i-a întâmpinat regește pe emisari, punându-i în situația de <<a nu mai ști dacă am fost în Cer sau pe Pământ>>. Seducătoarea acțiune de convingere a fost încununată de succes, cu toate că alegerea de către Vladimir a ortodoxiei bizantine a fost, probabil, o concluzie la care a ajuns dinainte.”

(Simon Jenkins, *Scurtă istorie a Europei. De la Pericle la Putin*)

1. Menționați, pe baza textului, motivul pentru liderul slav a dorit să aleagă o nouă religie pentru poporul său.

2. Enumerați, pe baza textului, religiile respinse de liderul Rusiei Kievene.

3. Descrieți, pe baza textului, motivele alegerii ortodoxiei bizantine de către Vlaimir I cel Mare drept religie oficială a statului rus.

Studiu de caz: Ungurii

1. Maghiari vs. europeni

Secolul al VII-lea - în stepa ponto-caspică s-au stabilit maghiarii, o confederație de 7 triburi (Jeno, Ker, Keszi, Kurt-Gyarmat, Megyer, Nyek și Tarjan), populații de războinici, politeiste.
862-895 - învinși și alungați de pecenegi din stepa ponto-caspică, sub conducerea Marelui Prinț Almos (cca. 850-cca. 895), maghiarii s-au stabilit în Câmpia Pannonică.
895-907 - Arpad (cca. 895-cca. 907), urmașul lui Almos și fondatorul dinastiei Arpadiene, a încheiat procesul de cucerire a Câmpiei Pannonice și a organizat expediții de jaf împotriva slavilor, bulgarilor, bizantinilor și germanilor.
907-955 - conduși de Zoltan (cca. 907-cca. 950), maghiarii au atacat și au jefuit spațiul german, italian, Spania musulmană și Imperiul Bizantin ⇒ 10-12 august 955 - la Lechfeld, maghiarii au fost învinși de armatele aliate conduse de liderul german Otto I cel Mare.
Cca. 972-997 - sub conducerea Marelui Prinț Geza ungurii au renunțat la campaniile de jaf, a fost demarat procesul de creștinare în rit catolic și au fost puse bazele statului maghiar.
1000/1001-1038 - perioada domniei regelui Ștefan I (Vajk): încheierea procesului de creștinare a maghiarilor, debutul cuceririi arcului intracarpatic (Transilvania), încurajarea construcției de biserici, mănăstiri și transformarea Ungariei într-o mare putere europeană (capitala la Esztergom).

2. Regatul Ungariei

1038-1301 - regii din dinastia Arpadiană au transformat Ungaria într-o mare putere europeană:
I. Ladislau I (1077-1095): a eliminat luptele interne pentru putere și a invadat Croația (1091).
II. Coloman cel Învățat (1095-1116): a cucerit Croația și a unit dinastic cele două state.
III. Bela al III-lea (1172-1196): a extins granițele Ungariei spre Bosnia, Dalmația și Serbia ⇒ lupte cu Imperiul Bizantin pentru controlul asupra Peninsulei Balcanice.
IV. Andrei al II-lea (1205-1235): 1222 - a fost forțat să accepte documentul *Bula de Aur* (limitarea puterii regale), iar micii nobilimi i-au fost recunoscute aceleași privilegii cu marea nobilime.
V. Bela al IV-lea (1235-1270): 1241-1242 - Ungaria a fost invadată de mongoli și armata distrusă în bătălia de la Mohi (1241) ⇒ moartea a 15-25% din populație (300.000-500.000 locuitori).
VI. Ladislau al IV-lea (1272-1290): a respins o invazie cumană (1282) și una mongolă (1285-1286).
- 1301-1308 - după moartea ultimului rege din dinastia Arpadiană, Andrei al III-lea (1290-1301), a izbucnit războiul civil ⇒ 1308-1526 - Ungaria a fost condusă de regi din cadrul unor dinastii străine:
I. Carol Robert din Casa de Anjou (1301/1308-1342): a restaurat puterea regală, a pus capăt luptelor interne (1308-1323) și a demarat un program de reforme administrative și fiscale.
II. Ludovic I cel Mare din Casa de Anjou (1342-1382): a mutat capitala la Budapesta, a anexat Dalmația și Regatul de Neapole. 1370 - a devenit rege al Poloniei și a unit dinastic cele două state.
III. Sigismund din Casa de Luxemburg (1387-1437): puterea regală a fost redusă în favoarea nobilimii și a fost declanșată lupta antiotomană (1396: cruciada de la Nicopole) pentru controlul Peninsulei Balcanice. 1433 - Sigismund a obținut coroana Sfântului Imperiu Romano-German.
IV. Matei Corvin din Casa Huniade (1458-1490): ultimul mare rege al Ungariei, a reformat administrația și sistemul fiscal, a creat o armată puternică (Armata Neagră), a încurajat dezvoltarea artelor (Bibliotheca Corviniana) și s-a luptat cu austriecii pentru controlul asupra Boemiei.
V. Vladislav al II-lea din dinastia Jagello (1385-1434): a unit dinastic Boemia cu Ungaria, în perioada domniei sale puterea nobililor a crescut, iar statul maghiar și-a pierdut faima internațională.
VI. Ludovic al II-lea din dinastia Jagello (1516-1526): ultimul rege al statului maghiar independent. 29 august 1526 - în bătălia de la Mohacs, ungurii au fost învinși de otomanii conduși de sultanul Soliman I Magnificul ⇒ 1541-1919 - dispariția Ungariei de pe harta Europei.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Ungurii***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„(...) Sub Ladisau I, care a domnit de la 1077 până la 1095, a avut Ungaria parte de începutul unei noi epoci de înflorire. Regele a devenit eroul luptelor de apărare împotriva atacurilor pecenegilor, uzilor și cumanilor. Aceste populații, care, venind din răsărit, au pătruns prin trecătorile Carpaților aproape nepopulați, n-au putut fi stăvilite și respinse decât din interiorul țării. Ca ocrotitor al poporului său și al credinței sale, ca părinte al săracilor și al celor fără apărare, după moarte Ladislau I a fost sanctificat."

(Paul Lendvai, *Ungurii*)

1. Menționați, pe baza textului, regele în perioada căruia a avut statul maghiar *„parte de începutul unei noi epoci de înflorire"*.

2. Enumerați, pe baza textului, populațiile migratoare care s-au luptat cu forțele armate maghiare.

3. Explicați, pe baza textului, motivele pentru care regele Ungariei a fost sanctificat.

Studiu de caz: Mongolii

1. Războinicii stepelor

Secolul al III-lea î.Hr. - locuitorii din stepele Asiei de Nord-Est s-au organizat în triburi și au adoptat un stil de viață nomad (au locuit în corturi numite iurte), politeiști, principalele ocupații fiind păstoritul, pescuitul și vânătoarea ⇒ apariția unei societăți războinice, dominată de călăreți bine antrenați (vânatul călare, trasul cu arcul, lancea și lupta corp la corp), mongolii.
Secolul al XIII-lea - mongolii, împreună cu alte populații turcice, au devastat o mare parte din China, Iran și sudul Rusiei, pentru a crea unul dintre cele mai mari și compacte imperii din istorie.

2. „Conducătorii Lumii”

I. Ginghis Han: cca. 1162 - s-a născut Temugin (din limba mongolă: *„fierarul”*), pe malurile râului Onon, în cadrul confederației tribale Khamag de Kiyad, fiul căpeteniei Yesugei (cca. 1160-1171) și al Hoelunei Ujin, membră a clanului Olkhunut. Cca. 1171 - Yesugei a fost otrăvit de un trib rival, iar Temugin și mama sa au fost abandonați de propriul trib ⇒ 1171-1183 - sărăcia și lipsurile l-au transformat pe Temujin într-un luptător de temut. 1194-1202 - Temugin s-a aliat cu căpetenia tribului Kherait, Toghrul (1165-1203), a atacat și a înfrânt forțele Confederației Tătare. 1202-1206 - căpetenia Temugin a combinat diplomația cu bravura militară și a reușit să unească triburile mongolilor (merkiți, keraiți și naimani) într-un stat puternic și bine organizat ⇒ 1206 - Temugin s-a proclamat Ginghis Han (din limba mongolă: *„Conducătorul Lumii”*). 1207-1227 - Ginghis Han, în fruntea unei armate de 110.000 de luptători, a trecut la formarea unui vast imperiu: a supus triburile aflate la marginea Siberiei (1207); a atacat statul Xia de Vest, controlat de tanguți (uiguri, chinezi și tibetani) și a creat un avanpost militar lângă Marele Zid Chinezesc (1207-1209); a atacat dinastia Jin și a distrus 28 de orașe, inclusiv Beijing (1211-1215); i-a învins pe coreeni și i-a obligat să plătească tribut (1215-1219); a înfrânt forțele dinastiei barbare Liao (1216-1218); a cucerit statul Horezm-șah și a distrus orașele Buhara, Samarkand, Merv și Nișapur (1219-1221); a cucerit Afghanistanul și provinciile indiene Lahore, Peshawar și Melikpur (1221). Liderul mongol a pus bazele unui imperiu puternic, bazat pe o administrație eficientă, un sistem de colectare a taxelor bine pus la punct, a alcătuit un cod de legi (Yassa sau Jasagh) și un comerț înfloritor de-a lungul Drumului Mătăsii.
II. Ogodai Han (1227-1241): a recucerit Coreea (1224-1241); a cucerit Georgia și Armenia (1232-1240); a supus bulgarii de pe Volga, principatele rusești, Polonia și părți din Ungaria (1236-1241).
III. Mongke Han (1251-1259): a cucerit Tibetul (1251-1253); a ocupat Sultanatul din Delhi (1252-1255); a subjugat Regatul Dali din sud-vestul Chinei (1253-1256); a supus Vietnamul (1257); a distrus califatul abbasid și a cucerit Bagdadul (1258); 3 septembrie 1260 - la Ain Jalut (Palestina), mongolii au fost învinși de Sultanatul Mameluc din Egipt ⇒ sfârșitul expansiunii mongole spre vest.
IV. Kubilai Han (1260-1294): a cucerit teritoriul controlat de dinastia Song din sudul Chinei (1266-1276) și a fondat dinastia Yuan (1271-1368), cu capitala la Beijing; 1274 și 1281 - a încercat să cucerească Japonia, dar a eșuat; a cucerit Regatul Pagan din Myanmar (1277-1287). Conducător inteligent și întreprinzător, liderul mongol a susținut artele și a continuat tradiția mongolă a toleranței religioase, sprijinind diverse credințe, de la budism la creștinism.
1294-1330 - Imperiul Mongol a fost împărțit în patru hanate independente: China dinastiei Yuan; Ceagatai din Asia Centrală; Persia guvernată de ilkhanizi; Hoarda de Aur din spațiul rusesc.
V. Timur Lenk (din limba mongolă: Timur *„cel Șchiop”*) sau Tamerlan (1370-1405): un pretins descendent din Ginghis Han, a cucerit Georgia și Armenia (1386-1394), Afghanistanul și nordul Indiei (1398), Siria (1399), Irakul (1401) și a înfrânt forțele otomane din Asia Mică (1402: Ankara).
1335-1678 - dispariția Imperiului Mongol: Ilk (1335); dinastia Yuan din China (1368); Hoarda de Aur (1480-1503); Ceagatai (1678).

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Mongolii***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Între 1386 și 1394 Timur Lenk a invadat Georgia și Armenia și a înrobit aproximativ 60.000 de persoane, iar în 1398 a invadat India și a masacrat aproape toți locuitorii din Delhi (se spune că drumurile spre Delhi au fost pline cu cadavre timp de luni de zile). În 1399, Timur Lenk a invadat Siria, ucigând întreaga populație a Damascului cu excepția câtorva meșteșugari, pe care i-a trimis înapoi în capitala Samarkand (acum în Uzbekistan). În 1401, el a cucerit Bagdadul unde a masacrat 20.000 de musulmani. În 1402, Timur Lenk a invadat Asia Mică și i-a învins pe otomani lângă Ankara. Scopul său final a fost cucerirea Chinei, iar în anul 1404 a început pregătirile pentru o campanie militară împotriva dinastiei Ming, dar a murit de ciumă în 1405 în drum spre granița chineză."

(Emma Marriott, *Istoria lumii în pilule*)

1. Enumerați, pe baza textului, statele invadate de forțele lui Timur Lenk până la sfârșitul secolului al XIV-lea.

2. Precizați, pe baza textului, orașele care au pierdut cei mai mulți locuitori în urma invaziei timuride.

3. Numiți, pe baza textului, *„scopul final"* pe care l-au avut cuceririle întreprinse de Timur Lenk.

Viața cotidiană în Evul Mediu

1. Definiții

Senior = un nobil care a deținut în proprietate condiționată un domeniu feudal și a avut vasali. **Vasal** = o persoană care a primit de la seniorul său dreptul de folosință asupra unui feud, în schimbul căruia a trebuit să presteze un jurământ de credință și față de care a avut obligații.

2. Sistemul feudal

Secolele V-XIV - în vestul Europei, declinul economic, războaiele și amenințarea invaziilor au dus la apariția feudalismului, un sistem întemeiat pe relații de dependență și proprietatea asupra pământului (feud): cel care a acordat feudul s-a numit **senior**, iar cel care l-a primit **vasal**, între cei doi stabilindu-se obligații reciproce (contractul de vasalitate).
Regele a fost stăpânul întregului teritoriu și seniorul suprem, acordând feude reprezentanților Bisericii și nobililor în schimbul sprijinului militar.
Societatea medievală a fost organizată în trei ordine (stări):
a. Bellatores (din limba latină: *„cei care se luptă”*): nobilii și cavalerii;
b. Oratores (din limba latină: *„cei care se roagă”*): preoții (clerul);
c. Laboratores (din limba latină: *„cei care muncesc”)*: țăranii, meșteșugarii și orășenii, au susținut primele două stări.

3. Societatea medievală

I. Așezările: cea mai mare parte a populației Europei medievale a trăit organizată în sate, pe un domeniu feudal, aflat în proprietatea unui nobil, activitatea principală fiind agricultura. Satele au avut dimensiuni reduse și un aspect modest, fiind alcătuite din vatra satului, loturile agricole lucrate de țărani, păduri, pășuni și o sursă de apă. Viața din satele medievale s-a desfășurat într-un ritm lent, în funcție de succesiunea anotimpurilor și de desfășurarea muncilor agricole. Cele necesare traiului (vase din ceramică, unelte din metal și roți pentru căruță) au fost procurate direct de la meșteșugari (o excepție au constituit-o țesăturile, care s-au produs în casă, în perioada lunilor de iarnă). Domeniul feudal a asigurat satisfacerea necesităților materiale din resursele sale, printr-o activitate agrar-meșteșugărească în care s-au îmbinat agricultura, creșterea animalelor și meșteșugurile rurale (economie naturală).
II. Familia: a fost numeroasă, fiind formată din soț și soție, un număr mare de copii (8-10) și din rude de diferite grade (bunici, unchi, nepoți, copii orfani rămași de la diferite rude și femei văduve). Speranța de viață a fost una scăzută, aproximativ de 30 de ani (dacă o persoană a depășit 45 de ani a fost considerată bătrână). Multe femei au murit din cauza unor probleme legate de naștere, iar numeroși copii au decedat înainte de a împlini un an (jumătate dintre nou-născuți nu au atins vârsta maturității). Viața omului medieval a fost puternic influențată de diverse cataclisme, precum războiul, foametea (1315-1317: recoltele slabe au dat naștere la perioade lungi de foamete) și epidemiile (1348-1352: ciuma sau Moartea Neagră a ucis o treime din populația Europei). Viața membrilor unei familii s-a bazat pe întrajutorare și pe solidaritate: fetele și-au ajutat mama în gospodărie, iar băieții au lucrat alături de tată la câmp. Nu au existat școli, țăranii fiind analfabeți. Căsătoria nu s-a bazat pe sentimente, ci a fost, de obicei, aranjată de părinți, fiind valabilă numai dacă a fost oficiată de un preot, iar divorțul a fost interzis.
III. Locuințele: țăranii au trăit în case modeste, construite din lemn sau chirpici (în zonele de câmpie) și piatră (în zonele de munte), acoperite cu paie, fiind alcătuite, de obicei, dintr-o singură cameră, în care au fost introduse, în anotimpul rece, și animalele din gospodărie. Într-o parte a casei s-a aflat vatra, o sursă de căldură și locul în care s-a pregătit hrana. Mobilierul a fost unul rudimentar. Oamenii au dormit pe saltele de paie acoperite cu pături. Nobilii au locuit în construcții masive (castele și

conace), confortabile, întreținute de numeroși servitori. Îmbrăcămintea țăranilor a fost sărăcăcioasă, fiind confecționată din piei și blănuri, din pânză de in sau cânepă, iar încălțămintea a constat în saboți din lemn, opinci sau cizme din piele, croite grosolan. Îmbrăcămintea nobililor a fost bogată, fiind confecționată din mătase, catifea și blănuri, iar încălțămintea a constat în cizme și pantofi din piele, eleganți.
IV. Alimentația: a fost compusă din cereale precum grâul, secara și ovăzul (din care s-au preparat fierturi), legume precum fasolea, ceapa și mazărea, fructe, ouă, produse lactate, pește (foarte rar carne și miere), cidru și bere. Sarea a fost singurul condiment folosit de țărani. Mesele nobililor au fost alcătuite din pâine, carne (pasăre, porc, vită sau vânat), sosuri, fructe coapte, dulciuri și vin. Nobilii au folosit drept condiment piperul, foarte rar și scump.
V. Sărbătorile: au existat numeroase sărbători și prilejuri de distracție (cântece, dansuri și petreceri) pentru întreaga comunitate, precum cele legate de familie (nașterea, botezul și nunta), care au reunit rudele și prietenii, și sărbătorile religioase, stabilite de Biserică (zilele de duminică, Crăciunul, Paștele și cele ale numeroșilor sfinți). Nobilul, seniorul domeniului, a organizat serbări și ospețe pentru țărani cu prilejul secerișului sau după ce grâul a fost strâns și depozitat în hambare.
VI. Economia și tehnologia: activitățile economice de pe un domeniu medieval au fost menite să asigure necesitățile nobilului și nevoile elementare ale țăranilor, fiind bazate pe cultivarea pământului, creșterea animalelor și viticultură. S-a cultivat grâu, orz sau ovăz, principalele unelte folosite de țăran fiind cazmaua, sapa, lopata și coasa. Secolele XI-XII - noutăți tehnologice, precum prelucrarea metalelor (au fost obținute aliaje mai eficiente și mai rezistente decât cele folosite de romani), plugul greu cu brăzdar de fier, roți și grapă (dispozitiv de întors brazda), îngrășămintele naturale, moara de apă sau de vânt (care a permis măcinarea mai rapidă a cerealelor), asolamentul bienal sau trienal (rotația culturilor), sistemul de înhămare a cailor, de înjugare a boilor și potcoava de fier, alături de lucrări de defrișare, desecare, îndiguire, deșelenire (pregătirea unui teren pentru cultivare) și colonizarea unor vaste teritorii (proces coordonat de nobili și principi) au asigurat sporirea producției agricole, îmbunătățirea vieții zilnice și creșterea treptată a populației. Producția a crescut, iar surplusul a început să fie vândut în orașe.
VII. Credința și Biserica: creștinismul (catolic sau ortodox) a fost religia majorității populației Europei în perioada Evului Mediu. Biserica a fost locul de întrunire al comunității, iar ca instituție a reglementat calendarul anual și pe cel cotidian, a stabilit regulile de comportament (supunere și milostenie), a înființat școli și s-a îngrijit de săraci și de cei bolnavi. În schimbul anumitor obligații Biserica a promis credincioșilor mântuirea și iertarea păcatelor: participarea la slujbele religioase, respectarea sărbătorilor, spovedania, pomană celor săraci și daruri către Biserică. Foarte respectați au fost preoții și călugării (franciscani, dominicani, benedictini, cistercieni, cartusieni și carmeliți) care au dus o viață dedicată rugăciunii, mănăstirile fiind importante centre culturale ale epocii. Instituția Bisericii a avut și un rol politic, legitimând autoritatea monarhilor în urma ceremoniei încoronării și ungerii cu mir.
VIII. Proprietatea: cea mai mare bogăție a lumii medievale a constituit-o pământul. Proprietatea a fost de două feluri: deplină (deținută de regi sau comunitățile formate din țărani liberi - reduse la număr) și condiționată (în schimbul exercitării unor obligații față de rege nobilii au primit un domeniu feudal).
IX. Libertatea și dependența: în Evul Mediu raporturile sociale au fost determinate de proprietatea asupra pământului:
a. Cei cu pământ: nobilii, preoții, orășenii și un număr redus de țărani liberi;
b. Cei fără pământ: țăranii dependenți sau aserviți, lipsiți de libertate personală.
Nobilii au aservit satele aflate pe domeniul feudal, fiind interesați să aibă brațe de muncă gratuite pentru cultivarea pământului. În schimb, au asigurat protecția țăranilor dependenți.
Țăranii dependenți au reprezentat majoritatea țărănimii, nu au avut libertate de strămutare de pe un domeniu feudal pe altul, au muncit pe rezerva seniorului, nu au avut pământuri proprii, loturile fiindu-le încredinţate de către nobili spre folosinţă contra unor obligații în muncă și bani. Aceștia au avut în posesie doar o gospodărie modestă, unelte de lucru şi câteva animale.

Fișă de lucru: ***Viața cotidiană în Evul Mediu***

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Adolf, conte de Holstein, a început a reclădi castelul Segeberg și a-l înconjura cu un zid de piatră. Dar regiunea a fost pustie. El a trimis mesageri în toate regiunile, în Flandra, în Olanda, la Utrecht, în Westfalia și în Frizia și a invitat pe cei care nu au avut pământ să vină acolo cu tot cu familii. Le-a promis că le va da pământ bun, întins și roditor și, de asemenea, pășuni bune pentru a crește vite... Ascultând această chemare, o mulțime foarte mare din diferite regiuni a pornit la drum cu tot cu familiile lor și cu bunurile lor."

(Helmond din Bosau, *Cronica Slavilor*)

1. Transcrieți din text expresia care arată motivul pentru care Adolf a chemat țărani din alte regiuni pe domeniul său.

2. Precizați, pe baza textului, două avantaje oferite de conte celor care au decis să se mute pe domeniul său.

3. Alcătuiți o compunere de 20-25 rânduri despre o zi din viața omului medieval în care să folosiți următoarele cuvintele: **plug cu brăzdar de fier**, **vatră de locuit**, **dependență**, **legume**, **Crăciun**, **botez** și **căsătorie**.

Studiu de caz: Domeniul feudal

1. Seniori și vasali

Secolele VIII-XIII - sistemul politic și social al Evului Mediu a constat în existența proprietății funciare (feudul) și a categoriilor sociale specifice feudalismului: nobilii și țăranii dependenți.
Proprietarii feudali au provenit din rândul aristocraților și a slujbașilor statului care, în schimbul serviciilor aduse regelui, au fost înzestrați cu domenii întinse, lucrate de țărani dependenți ⇒ relații de dependență între rege (seniorul suprem) și conducătorii statului (vasali).
Relația de vasalitate a fost consfințită în cadrul unei ceremonii, în care vasalul a jurat credință seniorului, iar acesta i-a oferit un simbol al feudei: un bulgăre de pământ, un stindard sau o lance.

2. Domeniul feudal

Elementul central în organizarea societății medievale l-a constituit domeniul feudal, a cărui activitate a fost astfel organizată încât să asigure resursele necesare locuitorilor săi (nobili și țărani).
Domeniul a fost format din pământ arabil, vii, livezi, pășuni, mori, ateliere de tâmplărie, fierărie, olărit, țesut, tăbăcării (ateliere de prelucrare a pieilor de animale), păduri, iazuri și sate.
Principalele componente ale domeniului feudal:
I. Rezerva feudală (sesia): valorificată direct de către nobil cu ajutorul țăranilor dependenți.
II. Castelul: simbolul puterii și bogăției unui senior, o construcție impunătoare, din piatră, cu ziduri puternice, înconjurate de un șanț cu apă și întărit cu turnuri, având, în primul rând, funcția de apărare. Elementul central al castelului a fost donjonul, un turn masiv, locuit de nobil și familia sa, format din camerele de dormit, biblioteca, săli pentru ceremonii și o bucătărie. În curtea interioară a castelului s-au aflat locuințele slujitorilor, ateliere, hambare, depozitul de arme și grajdurile.
III. Loturile țăranilor (mansi): parcele de pământ primite în folosință de către țărani de la stăpânul feudal, în schimbul cărora aceștia au avut obligații în muncă și bani.
Obligațiile țăranilor dependenți:
a. Personale (au decurs din starea de dependență personală față de senior): legarea de glie (nu au avut drept de strămutare pe alt domeniu), capitația (impozit direct perceput de la fiecare țăran), taxa de mână moartă (de succesiune) și taxa de căsătorie pe un alt domeniu;
b. Reale: claca (renta în muncă), dijma (renta în produse), censul (renta în bani), suplimentare (taxe pentru folosirea obligatorie a bunurilor seniorului: mori, teascuri și cuptoare; amenzi; confiscări) și obligații față de Biserică (decima sau zeciuiala: a zecea parte din produse).
Secolele XIV-XV - creșterea obligațiilor țărănimii dependente și dependența economică și juridică a țăranilor aserviți față de clasa nobiliară din Europa de Vest și Centrală a dus la izbucnirea a numeroase răscoale, repede înfrânte de nobili:
a. Jacqueria (Franța, 1358): răscoala condusă de Guillaume Cale a fost declanșată de creșterea obligațiilor și de jafurile soldaților englezi. Mișcarea a fost înfrântă de nobili deoarece orășenimea pariziană răsculată, condusă de Etienne Marcel (1315-1358), nu a dorit să se alieze cu țărănimea;
b. Răscoala lui Wat Tyler (Anglia, 1381): condusă de profesorul Wat Tyler (1341-1381), a fost declanșată de înăsprirea obligațiilor țărănimii dependente, dorința țărănimii de desființare a servituții și a privilegiilor senioriale, precum și de intenția lui Tyler de a desființa averile mănăstirești. După moartea lui Tyler revolta a fost repede înăbușită;
c. Războaiele husite (Cehia, 1419-1436): au fost declanșate de abuzurile nobililor și Bisericii Catolice față de țăranii și orășenii cehi, precum și arderea pe rug a profesorului universitar Jan Hus (1369-1415), care a condamnat abuzurile ⇒ revolta armată a unei părți din nobilime, orășenime și țărănime. Conflictul s-a încheiat după ce unii răsculați au trădat, obținând recunoașterea proprietăților, organizarea proprie a Bisericii și folosirea limbii cehe în cadrul slujbelor religioase.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Domeniul feudal***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Numai ei au putut face față atacurilor imprevizibile, au putut aduna repede, la prima alertă, pe toți bărbații valizi. Numai ei au putut întreține pe domeniile lor puncte de apărare și au putut dota cu o garnizoană permanentă castelele, aceste vaste incinte unde toți țăranii s-au refugiat împreună cu animalele lor. Securitatea nu a mai depins categoric de rege, ci de acești seniori."

(Georges Duby, *Artă și societate, 980-1420*)

1. Identificați, pe baza textului, rolul seniorului pentru locuitorii unui domeniu.

2. Care a fost, pe baza textului, rolul castelului în cazul în care domeniul ar fi fost atacat?

Studiu de caz: Orașul medieval - Spațiu al libertății

1. Viața urbană în Evul Mediu

La sfârșitul Antichității numeroase orașe romane au dispărut, transformându-se în ruine, dar altele au continuat să fie locuite, cu restrângerea activității și o reducere drastică a numărului de locuitori.
Secolele X-XI - creșterea numărului locuitorilor din vestul Europei, dezvoltarea meșteșugurilor și a drumurilor comerciale au dus la apariția unor așezări urbane medievale timpurii (burguri) în jurul unor foste castre, castele, mănăstiri, târguri periodice, bâlciuri, poduri sau intersecția unor drumuri.
Orașele medievale europene au avut un aspect asemănător, fiind înconjurate cu ziduri și turnuri de apărare (ca urmare a numeroaselor războaie desfășurare), străzi largi, unele pavate cu piatră, aglomerate și murdare (nu a existat un sistem de canalizare, iar gunoiul a fost aruncat direct în stradă ⇒ apariția și răspândirea unor boli grave precum ciuma sau lepra), cu locuințe modeste din lemn, piețe mari, clădiri publice (palatul primăriei), catedrale și instituții de învățământ.
Orășenimea s-a diferențiat, pe bază de avere: patricieni (cei bogați, au condus orașele), poporul de rând (meșteșugari, negustori, preoți, călugări și liber-profesioniști: medici, farmacişti, avocați, contabili, profesori) și plebea (sărăcimea).

2. Mișcarea comunală

Secolele XI-XIII - mișcarea comunală jurată (membrii au făcut un legământ să lupte pentru libertate) a reprezentat procesul istoric prin care orașele s-au eliberat de sub autoritatea seniorului sau a episcopului față de care au avut obligații feudale (vămi, taxe sau prestații în muncă).
Mișcarea s-a desfășurat fie pe cale pașnică (răscumpărare), fie pe cale violentă (Koln, Pisa și Florența) ⇒ orașele au obținut din partea seniorilor un document, carta de eliberare.
Comunele au fost conduse de magistrați (consuli), în fruntea acestora aflându-se un *burgmeister* (din limba germană: *„primar”*), care a condus ședințele consiliului, iar un tribunal și o forță polițienească au vegheat la respectarea regulamentelor orașului.

3. Orașele: spații ale libertății

Apariția și dezvoltarea orașelor a favorizat înlocuirea economiei naturale cu una de schimb, principalele activități economice desfășurate în spațiul urban fiind meșteșugurile și comerțul.
Meșteșugurile s-au practicat în ateliere în care au lucrat un meșteșugar-patron (meșter), una sau două calfe (lucrători) și un ucenic.
Secolele XI-XII - au apărut breslele (*ars fraternitas*), organizații profesionale care i-au grupat pe toți meșteșugarii ce au practicat o meserie sau profesii înrudite (bresle ale fierarilor, țesătorilor, șelarilor și brutarilor), fiind conduse de un staroste și un sfat.
Breslele au avut un regulament (statut) prin care au fost stabilite organizarea internă (producție și desfacere mărfuri, relațiile dintre meșteri, calfe și ucenici), modul de primire a unui nou membru, probele pe care a trebuit să le treacă și modul în care acesta a putut deveni ucenic, calfă sau meșter.
Negustorii, la rândul lor, s-au grupat în asociații comerciale numite ghilde, hanse sau companii.
Unele așezări urbane medievale au devenit adevărate forțe politice, economice și militare, precum orașele italiene Veneția, Genova și Pisa, care au dominat cu flotele lor Marea Mediterană.
O serie de orașe au format ligi, prin care și-au apărat interesele comerciale comune:
a. Liga Lombardă (1167-1250: în zona Mării Mediterane și a Mării Negre): Milano, Genova, Bologna, Padova, Modena, Veneția, Verona și Parma;
b. Liga Hanseatică (secolele XII-XVI: în zona Mării Baltice și a Mării Nordului): Lubeck, Hamburg, Rostock, Bremen, Kiel, Berlin, Koln, Dortmund, Gdansk, Riga, Stockholm și Cracovia.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Orașul medieval - Spațiu al libertății***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Nimeni nu poate fi țesător de lână la Paris dacă nu cumpără dreptul de a exercita meșteșugul de la rege. Nici un țesător de lână, nici altcineva, nu poate și nu trebuie să aibă atelier de țesut în interiorul Parisului, dacă nu știe să lucreze cu mâna sa, dacă nu este fiu de meșter. Fiecare țesător de lână din Paris poate avea în casa sa două războaie de țesut mari și unul mic. Fiecare fiu de meșter țesător, atâta timp cât se află în grija tatălui său și a mamei sale... poate să aibă două războaie mari și unul mic în casa tatălui său, dacă știe să facă meșteșugul cu propria mână. Fiecare țesător de lână poate avea în casa sa un ucenic, nu mai mult. Oricine este țesător în Paris, dacă are tarabă în hale pentru a vinde pânza, în fiecare an, pentru fiecare tarabă, este obligat să plătească regelui o taxă.”

(Etienne Boileau, *Cărțile meseriilor. Statutul țesătorilor din Paris*)

1. Menționați, pe baza textului, două condiții pentru ca un țesător să își poată practica meseria în Parisul secolului al XIII-lea.

2. Precizați, pe baza textului, modul în care s-a învățat meseria de țesător în perioada Evului Mediu.

3. Calculați numărul maxim de războaie de țesut pe care le-a putut deține o familie de țesători, dacă în acea familie au existat doi fii care au știut să practice meșteșugul.

Studiu de caz: Cavalerism și onoare

1. Definiție

Cavaler (din limba latină: *cavalus* = *„cal”*) = nobil războinic, îmbrăcat în armură, al cărui nume a provenit de la principalul său mijloc de tracțiune, calul.

2. Instituția cavalerilor

A doua jumătate a mileniului I - în Europa, anarhia și războiul au devenit semipermanente.
Instituția **cavalerilor** s-a născut în urma schimbărilor de tactică militară, luptătorii călare ajungând partea cea mai importantă a unei armate.
Secolul al XII-lea - deosebirile dintre cavaleri și nobili au dispărut în momentul în care cavalerii au primit domenii feudale în schimbul serviciilor militare prestate.
Într-o epocă caracterizată de violență, Biserica a contribuit la îmblânzirea comportamentului cavalerilor, prin înlocuirea forței brute cu un cult al onoarei și prin dezvoltarea spiritului cavaleresc.
Regulile onoarei cavalerești au presupus interdicția de a ataca un adversar neînarmat sau prin surprindere, vitejie, onoare, spirit justițiar, respectarea femeilor, apărarea celor slabi, prețuirea adevărului și stăpânirea tacticilor de război.
Faptele cavalerilor au fost prezentate în cântece, poezii și legende, cea mai cunoscută creație fiind poemul francez *„Cântecul lui Roland”* (secolul al XI-lea).
Secolele XI-XIII - în contextul izbucnirii cruciadelor și a intensificării luptei dintre creștini și musulmani în Spania, au apărut numeroase ordine cavalerești militar-religioase precum: Ordinul Cavalerilor Sfântului Mormânt, Ordinul Cavalerilor de Malta, Ordinul Cavalerilor Templieri, Ordinul Sfântului Iacob al Sabiei și Ordinul Cavalerilor Teutoni.
Secolele XIV-XV - instituția cavaleriei a dispărut, ca urmare a apariției armelor de foc (tunurile).

3. Educație și armament

Educația cavalerilor a urmărit să formeze luptători profesioniști și vasali credincioși seniorului:
a. Paj (7-15 ani): a deprins regulile de conduită (salutul, servitul mesei și îngrijirea armelor);
b. Scutier (15-21 ani): a învățat cele șapte virtuți cavalerești (călăria, înotul, aruncarea lancei, scrierea, poezia, vânătoarea și jocul de dame) și a însoțit seniorul la război;
c. Cavaler (21 ani): a fost învestit prin ceremonia *„armării”*, într-o zi de sărbătoare sau cu ocazia unui eveniment important (căsătoria unui nobil), la care a participat seniorul cavalerului și un reprezentant al Bisericii, ritualul fiind precedat de o “purificare” prin veghe, post, spovedanie și împărtășanie.
Un cavaler a fost apărat în luptă de o armură din metal, complexă, foarte grea (până la 30 de kg), formată din sute de piese, expresie a statutului acestuia.
Principalele componente ale armurii unui cavaler: coiful cu vizieră, pieptarul, cuirasa (sau platoșa), cămașa cu zale, apărătorile (pentru brațe și picioare), cotierele, mănușile și saboții de fier cu pinteni.
Calul cavalerului a fost la rândul său apărat de o armură grea (până la 40 kg), concepută să protejeze capul și partea anterioară a corpului, fiind formată din plăci multiple înguste, care au fost legate între ele cu benzi din piele fixate în nituri.
Cavalerul a folosit în luptă arme pentru atac și de apărare, cele mai des folosite fiind următoarele: sabia, buzduganul, toporul, lancea, pumnalul, arbaleta și scutul (pictat cu blazonul luptătorului).
Pe timp de pace, cu ocazia sărbătorilor religioase sau laice, au fost organizate turniruri, întreceri în cadrul cărora cavalerii și-au etalat măiestria în arta războiului, călare și pedestru, fiind folosite arme cu lama tocită (săbiile) și cu vârf bont (lăncile).

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Cavalerism și onoare***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Nu voi invada în nici un fel bisericile. Nu voi asalta pe cleric și pe călugărul care nu poartă armele acestor vremuri. (...) Nu voi lua nici un bou, nici o vacă, nici un porc. (...) Nu voi pune mâna nici pe țăran, nici pe țărancă, nici pe negustori; nu le voi lua banii, nu-i voi obliga să se răscumpere și nu-i voi biciui pentru a le lua proviziile. (...) Nu voi distruge și nici nu voi incendia casele. (...) Nu voi tăia, nu voi scoate din pământ, nici nu voi culege viile altuia sub pretext de război. (...) Nu voi ataca pe nobilele doamne, nici pe cei care le însoțesc."

(*Jurământul de pace de la Beauvais*)

1. Transcrieți prevederile textului cu privire la clerici.

2. Menționați, pe baza textului, cum s-au aprovizionat armatele medievale.

3. Descrieți, pe baza textului, tratamentul de care au avut parte țăranii, negustorii și doamnele din Evul Mediu în caz de război.

4. Precizați, pe baza textului, ce soartă au avut bunurile oamenilor simpli în caz de război.

Studiu de caz: Cruciadele

1. Creștini vs. musulmani

Secolul al XI-lea - Islamul a cunoscut o nouă perioadă de înflorire sub turcii selgiucizi, aceștia cucerind numeroase teritorii, printre care și Țara Sfântă (Palestina și orașul Ierusalim).
Secolele XI-XIII - cruciadele au fost expediții militare organizate de papi, cu participarea societății Europei Occidentale, pentru a elibera Locurile Sfinte de sub dominația musulmanilor.
Cauzele declanșării cruciadelor au fost următoarele:
a. Politice: papa a dorit să își sporească autoritatea, nobilii au urmărit să obțină noi feude, iar bizantinii au sperat să reintre în posesia teritoriilor pierdute în fața avansului turcilor selgiucizi;
b. Economice: negustorii italieni și vikingii au intenționat să pună stăpânire pe drumurile comerciale controlate de Imperiul Bizantin, noi piețe de desfacere și aprovizionare;
c. Sociale: secolele XI-XII - creșterea populației Europei Occidentale;
d. Religioase: dorința de eliberare a Țării Sfinte de sub dominația musulmanilor și realizarea în siguranță a pelerinajelor spre locurile sfinte pentru creștini (orașele Ierusalim, Betleem și Nazaret).

2. Cruciadele

I. Cruciada I (1096-1099): organizată de papa Urban al II-lea (1088-1099), motivul fiind cererea împăratului bizantin Alexie I Comnenul (1081-1118) de ajutor militar împotriva turcilor selgiucizi. Forțele cruciate au cucerit Edessa (1098), Antiohia (1098) și Ierusalimul (15 iulie 1099: cruciații au ucis 70.000 de oameni - musulmani, evrei și creștini), iar teritoriile cucerite au fost organizate în principatele Edessa, Antiohia, Tripoli și regatul Ierusalimului, apărate de ordine cavalerești militar-religioase (Ordinul Cavalerilor Sfântului Mormânt, Ordinul Cavalerilor de Malta și Ordinul Cavalerilor Templieri).
II. Cruciada a II-a (1147-1148): organizată de papa Eugeniu al III-lea (1145-1153), ca răspuns la cucerirea Edessei de către musulmani (1144) ⇒ forțele cruciate au fost înfrânte.
III. Cruciada a III-a (1189-1192): organizată de papa Clement al III-lea (1187-1191), ca răspuns la cucerirea Ierusalimului (1187) de către forțele sultanului egiptean Saladin (1174-1193) ⇒ 1191 - cruciații au cucerit Insula Cipru, orașele Acra și Jaffa, dar nu au putut recuceri Ierusalimul.
IV. Cruciada a IV-a (1202-1204): organizată de papa Inocențiu al III-lea (1198-1216), pentru recucerirea Ierusalimului printr-o invazie a Egiptului ⇒ 1204-1261 - cucerirea Constantinopolului (cu sprijinul Veneției) și crearea Imperiului Latin de Răsărit.
V. Cruciada a V-a (1217-1221): organizată de papa Inocențiu al III-lea, pentru recucerirea Ierusalimului printr-o invazie a Egiptului ⇒ înfrângerea forțelor cruciate.
VI. Cruciada a VI-a (1221-1229): 1229 - împăratul romano-german Frederic al II-lea (1220-1250) a obținut, pe cale diplomatică, controlul asupra Ierusalimului.
VII. Cruciada a VII-a (1248-1254): organizată de regele francez Ludovic al IX-lea cel Sfânt (1226-1270), după cucerirea Ierusalimului de către musulmani (1244) ⇒ cruciații au fost înfrânți.
VIII. Cruciada a VIII-a (1270): organizată de regele Ludovic al IX-lea cel Sfânt, a vizat cucerirea Tunisului ⇒ înfrângerea forțelor cruciate.
1291 - musulmanii au luat în stăpânire orașul Acra, ultima posesiune cruciată din Țara Sfântă.

3. Urmări

Cruciadele, deși au eșuat, au favorizat contactele culturale dintre Occident și Orient (europenii au descoperit orezul, pepenele, caisul, lămâiul, arcul frânt și moara de vânt), au determinat dezvoltarea comerțului mediteranean, întărirea puterii monarhilor, dezvoltarea orașelor și centralizarea statală.

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Cruciadele***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„Unul dintre cavalerii noștri, pe nume Lethold, s-a urcat pe zidurile orașului (Ierusalim), și nu mult după aceea apărătorii au luat-o la fugă. Oamenii noștri i-au urmărit pentru a-i ucide până la Templul lui Solomon, unde măcelul a fost așa de mare încât sângele le-a ajuns până la glezne. (...) După aceea, soldații s-au răspândit prin tot orașul punând mâna pe aur și argint, pe cai și catâri, jefuind casele pline de felurite bunătățuri."

(*Gesta francorum*)

1. Menționați, pe baza textului, numele primului cavaler care a ajuns pe zidurile orașului.

2. Descrieți, pe baza textului, cum au reacționat apărătorii orașului Ierusalim. Care a fost efectul acestei reacții?

3. Ce au făcut cruciații după ce au cucerit Ierusalimul?

Studiu de caz: Catedrale și universități

1. Definiții

Navă (sau naos) = încăpere principală a unei biserici, situată între pronaos și cor.
Scolastică = metodă de gândire utilizată în universitățile medievale din Europa Occidentală, care a folosit logica în analiza operelor unor autori antici și subordonarea filosofiei față de teologie.

2. Catedrale

Pe parcursul Evului Mediu, ca expresie a dezvoltării civilizației creștine europene, au apărut în orașe catedralele, biserici de dimensiuni mari, în care slujba a fost efectuată de un cleric de rang înalt (episcop sau arhiepiscop), cu o mare autoritate asupra comunității (rolul central jucat de Biserică în viața societății a reieșit din numărul mare de catedrale construite).
Catedrala a sprijinit școala și cultura, fiind, de asemenea, loc de întâlnire pentru slujbele religioase.
Pentru construcția catedralelor au fost folosite mai multe stiluri arhitectonice:
I. Stilul romanic (secolele XI-XII): prezența arcului rotund, moștenit de la romani. Caracteristici: plan în formă de cruce, înălțime medie, ziduri masive, coloane groase, ferestre de dimensiuni mici, împărțirea construcției în trei **nave** (una principală și două laterale) și unirea coloanelor care despart aceste săli prin arce rotunde, pe care se sprijină bolta semicirculară. Construcții reprezentative: Notre-Dame La Grande din Poitiers (Franța) și cea din Worms (Germania).
II. Stilul gotic (secolele XII-XIV): prezența arcului frânt (ogiva), împrumutat de la musulmani, și o ornamentație mult mai bogată (decorațiuni cu povești biblice, cu rol educativ). Caracteristici: plan în formă de cruce, înălțime mare (peste 100 m), ziduri mai subțiri, aparent fragile, cu arce butante (de susținere) și contraforți (stâlpi de susținere), ferestre de dimensiuni mari, ornate cu vitralii (bucăți de sticlă colorată) și rozase (ferestre circulare de mari dimensiuni), împărțirea construcției în trei nave (una principală și două laterale) și unirea coloanelor care despart aceste săli prin arce frânte, pe care se sprijină bolți suprapuse și fleșe (turnuri ascuțite). Construcții reprezentative: Notre-Dame din Paris (Franța), Westminster Abbey (Regatul Unit) și Domurile din Koln (Germania) și Milano (Italia).
III. Stilul bizantin (secolele IV-XV): a fost răspândit în Țările Române (Țara Românească și Moldova), Rusia, Serbia și Bulgaria. Caracteristici: prezența arcului rotund și a cupolei deasupra navei. Construcții reprezentative: Sfânta Sofia (Turcia).

3. Universități

Secolele XI-XIII - Europa a cunoscut o perioadă de expansiune și prosperitate: comerțul a luat avânt, iar orașele s-au dezvoltat, burghezia fiind interesată de dezvoltarea unei forme de educație superioară care să asigure oameni pregătiți pentru diferite profesii (contabili, avocați, juriști, medici și arhitecți) ⇒ apariția universităților.
Școlile întreținute de biserici și mănăstiri au stat la originea apariției universităților medievale, asociații ale profesorilor și studenților, alcătuite din mai multe facultăți, în cadrul cărora s-au studiat cele șapte arte liberale (gramatică, retorică, logică, aritmetică, geometrie, astronomie și muzică), alături de teologie, filosofie antică, medicină și științele juridice, pentru predare fiind folosită metoda **scolastică** (cel mai mare susținător a fost Pierre Abelard, autorul lucrării *„Etica”*).
În cadrul unei lecții profesorul (un preot sau călugăr, ale căror cunoștințe și autoritate nu au putut fi puse la îndoială) a afișat sau a citit un text și a pus întrebări studenților (cu vârste cuprinse între 14 și 20 de ani, au locuit în universitate).
În Evul Mediu, cele mai vechi universități europene au fost următoarele: Bologna (1088), Paris (1150), Oxford (1167), Heidelberg (1196), Salamanca (1218) și Padova (1222).

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Catedrale și universități***

Citiți cu atenţie textul de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

„În ce privește Facultatea de Arte, care constituie temeiul celorlalte hotărâm: ca aspiranții la bacalaureat și la licență să fie obligați să poarte, când se duc la școală, roba pentru cursuri (...) ca învățăceii ce asistă la cursurile numitei Facultăți să se așeze pe pământ în fața dascălilor lor, și nu pe bănci sau scaune (...) pentru ca tinerii să fie feriți de orice prilej de vanitate (ambiție).”

(*Reforma Regulamentului de funcționare a Universității din Paris*)

1. Menționați, pe baza textului, două dintre regulile Universității din Paris.

2. Comparați normele din text cu regulile existente în clasa voastră.

Statele medievale din Apusul Europei

1. Unificare și centralizare politică

Secolele XI-XV - în unele state din Europa Occidentală (Franța, Anglia și Spania) s-au desfășurat procesele de centralizare politică și unificare teritorială (puterea nobilimii a fost îngrădită), pe când în zone precum Germania și Italia fărâmițarea feudală s-a menținut și a devenit una politică:
a. Perioada monarhiei feudale (secolele XI-XIII): suveranul și-a subordonat întreaga societate, regele având întreaga putere de decizie, iar monarhia a devenit ereditară;
b. Perioada monarhiei stărilor (secolele XIII-XV): colaborarea monarhilor cu nobilimea, clerul și cu orășenimea, deoarece regalitatea nu a fost suficient de puternică, formarea de adunări de stări (Adunarea Stărilor Generale în Franța; Parlament în Anglia; Cortesuri în Spania), care l-au sprijinit pe monarh, și constituirea de consilii regale.

2. Regatul Franței

Regalitatea a întreprins acțiuni pentru centralizarea politică, unificarea teritorială și eliberarea unor teritorii franceze de sub stăpânirea engleză:
I. Hugo Capet (987-996): 987 - a fost ales rege al Franței după stingerea dinastiei caroliengiene ⇒ instaurarea dinastiei capețiene. Capet și-a asociat la domnie fiul, înlocuind principiul electiv cu cel ereditar în desemnarea succesorului la conducerea statului.
II. Ludovic al VII-lea (1137-1180): s-a căsătorit cu Alienor, moștenitoarea celui mai întins ducat francez, Aquitania ⇒ o uniune personală a domeniului capețian cu cel aquitan. 1152 - regele francez a divorțat de Alienor, care apoi s-a recăsătorit cu Henric al II-lea Plantagenet (1154-1189), regele Angliei ⇒ punerea bazelor posesiunilor engleze în Franța.
III. Filip al II-lea August (1180-1223): 1202-1204 - prin cucerirea ducatelor Normandia și Bretania a lichidat stăpânirea engleză în Franța (l-a învins pe regele Ioan Fără de Țară - 1199-1216).
IV. Ludovic al IX-lea cel Sfânt (1226-1270): a anexat sudul Franței, a interzis războaiele particulare, a reorganizat justiția și a emis o monedă unică.
V. Filip al IV-lea cel Frumos (1285-1314): a anexat comitatul Champagne, a convocat pentru prima dată Adunarea Stărilor Generale (1302) și a ieșit învingător în conflictul cu papa, impunând principiul conform căruia *„regele este împărat în regatul său”*.
VI. Filip al VI-lea (1328-1350): a instaurat dinastia de Valois, ramură colaterală a capețienilor.
VII. Războiul de 100 de ani (1337-1453): a fost purtat între Franța și Anglia, care a emis pretenții la tronul francez. În prima parte a conflictului Franța a suferit o serie de înfrângeri (Crecy: 1346 și Poitiers: 1356). 1360 - captivitatea regelui Ioan cel Bun (1350-1364) a provocat pierderi teritoriale și semnarea Tratatului de pace de la Calais. Carol al V-lea (1364-1380) a acționat pentru refacerea și reorganizarea statului. Carol al VI-lea (1380-1422) s-a confruntat cu o perioadă de anarhie cauzată de luptele pentru putere dintre grupările nobiliare (burgunzi și armagnaci). 1415 - victoria englezilor de la Azincourt ⇒ reluarea conflictului cu Anglia și pierderea a numeroase regiuni, inclusiv Parisul. Carol al VII-lea (1422-1461), prin măsuri fiscale și militare dure a refăcut armata, și cu ajutorul mișcării populare conduse de Ioana d'Arc (1412-1431), a eliberat Orleans (1429) și teritoriile ocupate de englezi ⇒ înfrângerea Angliei în Războiul de 100 de ani.
VIII. Ludovic al XI-lea (1461-1483): a alipit domeniului regal Burgundia ⇒ încheierea procesului de unificare teritorială și centralizare politică a Franței.

3. Regatul Angliei

Secolele V-XI - Anglia s-a aflat sub stăpânirea anglo-saxonilor și apoi cea a vikingilor, procesul de centralizarea politică și unificare teritorială realizându-se după cucerirea normandă:
I. Wilhelm I Cuceritorul (1066-1087): 14 octombrie 1066 - la Hastings, ducele Normandiei l-a

înfrânt pe regele Harold al II-lea (1066). 1072 - încheierea procesului de cucerire a regatului Angliei. După preluarea controlului Wilhelm I a impus o ierarhie feudală, atent monitorizată, atât aristocrației anglo-saxone, cât și cavalerilor săi.
II. Henric al II-lea Plantagenet (1154-1189): a întărit puterea centrală printr-o serie de reforme militare (a creat o armată puternică) și judiciare (uniformizarea legislației și crearea unui *„drept comun”*, valabil pentru întregul regat) și a pus capăt luptelor dintre nobilii englezi. Prin căsătoria sa cu Alienor de Aquitania a obținut întinse domenii în Franța (Aquitania, Bretania și Normandia).
III. Ioan Fără de Țară (1199-1216): autoritatea regală a scăzut în urma eșecurilor militare și a pierderii teritoriilor franceze (1202-1204). 1215 - confruntat cu opoziția stărilor (nobilime, cler, orășenime și țărănime), regele a acceptat *Magna Charta Libertatum* (din limba latină: *„Marea Cartă a Libertăților”*), document ce a garantat drepturile oamenilor liberi și a limitat puterea monarhului.
IV. Henric al III-lea (1216-1272): 1263-1265 - război civil, regele a ajuns în conflict cu supușii săi, ca urmare a eșecurile militare. Conflictul s-a încheiat prin convocarea Marelui Parlament și slăbirea autorității regale ⇒ Parlamentul englez, format din reprezentanți ai nobilimii, clerului și orășenimii.
V. Henric al IV-lea (1399-1413): a instaurat o nouă dinastie, Lancaster, ramură colaterală a plantagenților, și a reluat conflictul militar cu Franța (Războiul de 100 de ani).
VI. Războiul celor Două Roze (1455-1485): Războiul de 100 de ani, încheiat cu înfrângerea Angliei, a dus la slăbirea autorității regale, acutizarea conflictului dintre *„vechea nobilime”* (reprezentată de casa de Lancaster, blazon: un trandafir roșu) și *„noua nobilime”* (reprezentată de casa de York, blazon: un trandafir alb) și izbucnirea războiului civil ⇒ 1485 - înfrângerea lui Richard al III-lea de York (1483-1485) și preluarea puterii de către dinastia Tudorilor (1485-1603).
VII. Henric al VII-lea (1485-1509): a restabilit ordinea și a consolidat puterea centrală.

4. Regatul Spaniei

Secolele XI-XV - centralizarea politică și unificarea teritorială s-au realizat în contextul eliberării Peninsulei Iberice de sub stăpânirea arabă, *Reconquista* (din limba spaniolă: *„recucerire”*).
Secolele XII-XIII - în Leon, Castilia, Aragon și Portugalia s-au constituit Cortesuri, formate din nobilime, cler și orășenime, cu rol în limitarea puterii regale.
1469 - căsătoria Isabellei (1475-1504), moștenitoarea Castiliei, cu Ferdinand al II-lea (1475-1516), moștenitorul Aragonului.
1481-1492 - pentru a pune capăt anarhiei feudale, Isabella și Ferdinand, cu sprijinul Bisericii și al orășenimii, au dus o politică autoritară îndreptată împotriva marii nobilimi.
1492 - spaniolii au cucerit Granada ⇒ încheierea *Reconquistei*.
1493 - Tratatul de la Barcelona: Spania a recuperat de la Franța provinciile Rousillon, Cerdagne și regatul Navarra, iar apoi a cucerit Sardinia, Sicilia și regatul Neapole.
1516-1556 - în perioada domniei regelui Carol al V-lea s-a încheiat unificarea teritorială a Spaniei.

5. Sfântul Imperiu Romano-German

Secolul al X-lea - statul a fost creat de împăratul Otto I cel Mare (936-973), care a reușit să-i supună pe principii germani (cu ajutorul Bisericii), a oprit expansiunea triburilor maghiare (Lechfeld: 955) și a cucerit teritorii din Franța (Burgundia și Lorena) și Italia.
962 - la Roma, Otto I a fost încoronat monarh al *„Sfântului Imperiu Roman de națiune germană”*.
Secolele X-XI - sub urmașii lui Otto I, Otto al II-lea (973-983) și Otto al III-lea (996-1002), autoritatea imperială a decăzut, ca urmare a fărâmițării puterii și conflictului pentru învestitură.
1274 - Rudolf I de Habsburg (1273-1291) a renunțat la stăpânirea asupra teritoriilor din Italia.
1356 - prin decretul imperial *Bula de Aur*, promulgat de Carol al IV-lea de Luxemburg (1346-1378), a fost stabilită alegerea monarhului de către șapte electori, principi teritoriali ⇒ menținerea fărâmițării teritoriale și blocarea procesului de centralizare politică și teritorială în spațiul germanic.

Fișă de lucru: ***Statele medievale din Apusul Europei***

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. *„Articolul 39. Nici un om liber nu va fi reținut sau închis, deposedat de bunurile sale sau exilat, ori prejudiciat în orice fel, nici nu vom întreprinde nimic împotriva sa, cu excepția cazului în care se hotărăște altfel printr-o dreaptă judecată făcută de egalii săi sau de către legile țării.*
Articolul 40. Nu vom vinde, nu vom refuza și nu vom întârzia nimănui dreptatea și justiția. (...)
Articolul 45. Vom numi judecători, conetabili, șerifi sau executori judecătorești numai persoane care cunosc legea și vor s-o apere."

(*Magna Charta Libertatum*)

B. *„Ioana (...) le-a trimis englezilor o somație printr-o scrisoare care a conținut în esență următoarele: englezii să binevoiască să ridice asediul și să se întoarcă la ei, în regatul Angliei, dacă nu, îi va sili să plece cu armele și împotriva voinței lor. În luna mai, ziua 27 din anul 1429, îmi aduc aminte că s-a dat asaltul asupra fortificației; s-a răspândit știrea că Ioana a fost rănită de o săgeată (...) Ea i-a încurajat pe ostași ca să nu se retragă încă; a apucat stindardul ei și l-a înfipt în marginea șanțului (de apărare al cetății); în fața ei, englezii au început numaidecât să tremure de spaimă; ostașii regelui (Franței) au recăpătat curaj și au pornit să atace fortificația fără să întâlnească cea mai mică împotrivire; fortificația a fost luată, și englezii au trebuit să fugă."*

(Depoziția martorului Jean Luillier-tatăl, în procesul de reabilitare a Ioanei d'Arc)

1. Enumerați, pe baza sursei A, de ce drepturi s-a bucurat un om liber.

2. Precizați, pe baza sursei B, data bătăliei descrise în text.

3. Identificați, pe baza sursei A, cum s-a putut realiza închiderea sau reținerea unui om liber.

4. Menționați, pe baza sursei B, două gesturi prin care Ioana d'Arc a mobilizat soldații francezi.

Studiu de caz: Lumea românească și statele medievale

1. Definiții

Obște sătească = formă de comunitate umană în care întâlnim proprietatea comună asupra pământului, organizarea colectivă a muncii, conducerea și răspunderea comună.
Descălecat = termen folosit de cronicari pentru formarea statelor medievale românești; întemeiere.

2. Formarea statelor medievale românești

Începutul mileniului al II-lea - **obștea sătească** a reprezentat elementul de bază al organizării sociale românești pe parcursul Evului Mediu, fiind condusă de un cneaz (atribuții administrative, militare și juridice) și un voievod, (atribuții politice, militare, judecătorești și administrative).
Unificarea formațiunilor politice prestatale (cnezate, voievodate și *„țări”*) s-a realizat ca urmare a apariției categoriilor sociale medievale (boierimea şi ţărănimea) și a presiunilor politice și militare exercitate de state precum Regatul Ungariei, Hanatul Hoardei de Aur şi Imperiul Bizantin ⇒ formarea statelor medievale românești: Transilvania, Țara Românească și Moldova.
I. Transilvania (secolele IX-XIII): formarea statului medieval a avut loc ca urmare a cuceririi maghiare. Cca. 900 - maghiarii au reușit să înfrângă rezistența voievozilor români Gelu, Glad și Menumorut (conform Anonymus - *Gesta Hungarorum*). Cca. 1000 - regele maghiar Ștefan I a cucerit voievodatele conduse de Gyla și Ahtum (conform *Legendei Sfântului Gerard*) ⇒ transformarea Transilvaniei în voievodat autonom în cadrul Regatului Ungariei.
II. Țara Românească - Valahia (secolul al XIV-lea): atestarea la sud de Munții Carpați a voievodatelor lui Litovoi și Seneslau, cnezatele lui Ioan și Farcaș și Banatul de Severin (conform *Diplomei cavalerilor ioaniți*). 1291 - Radu Negru Vodă din Făgăraș a trecut Munții Carpați spre sud (**descălecat**) și a fondat orașele Câmpulung și Argeș. Cca. 1310 - Basarab I (1310?-1352) a întemeiat Țara Românească. 1324 - Basarab I a recunoscut stăpânirea maghiară, fiindu-i confirmată domnia și stăpânirea asupra Banatului de Severin, Olteniei, Munteniei și a unor teritorii de la nordul gurilor Dunării (Basarabia sau Bugeacul). 9-12 noiembrie 1330 - a avut loc bătălia de la Posada, încheiată cu înfrângerea regelui maghiar Carol Robert de Anjou ⇒ cucerirea independenței Țării Românești față de Ungaria. Consolidarea statului s-a produs sub urmașii lui Basarab I: Nicolae Alexandru (1352-1364), Vladislav Vlaicu (1364-1377), Mircea cel Bătrân (1386-1394/1395; 1397-1418), Vlad al III-lea Țepeș (1448, 1456-1462, 1476) și Mihai Viteazul (1593-1601). Capitale: Câmpulung (1330-1369), Curtea de Argeș (1369-1396), Târgoviște (1396-1659) și București (1659-1862).
III. Moldova (secolul al XIV-lea): atestarea la est de Munții Carpați a numeroase formațiuni politice (*„țări”*, *„codrii”*, *„câmpuri”* și *„ocoale”*). Cca. 1352 - descălecatul lui Dragoș din Maramureș, supus maghiar, prin care s-a format Moldova Mică, cu centrul la Baia, o marcă de apărare împotriva tătarilor. Cca. 1359 - descălecatul lui Bogdan I din Maramureș, care după ce i-a alungat pe urmașii lui Dragoș, a pus bazele statului independent Moldova. Consolidarea statului s-a produs sub urmașii lui Bogdan I: Lațcu (1368-1375), Petru Mușat (1375-1391), Roman I (1391-1394), Alexandru cel Bun (1400-1432) și Ștefan al III-lea cel Mare (1457-1504). Capitale: Baia (1352-1359), Siret (1359-1388), Suceava (1388-1565) și Iași (1565-1862).
Secolul al XIV-lea - în Țara Românească și Moldova, în paralel cu formarea statelor medievale românești au apărut instituţiile centrale necesare guvernării: Domnia (reprezentată de domn, stăpânul suprem al țării, conducător al armatei, lider al administrației și judecător absolut); Biserica (rol spiritual, condusă de un mitropolit, subordonat domnului); Sfatul Domnesc (format din cei mai importanți boieri, l-a asistat pe domn în luarea deciziilor însemnate); Adunarea Ţării (rol consultativ, reprezentanții tuturor categoriilor sociale); *„Oastea cea mare”* (toți bărbații apți de luptă din țară).

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Lumea românească și statele medievale***

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. *„Marele și singur stăpânitor, din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voievod, stăpânind Țara Moldovei de la munte, până la mare.”*

(Titulatura lui Roman I)

B. *„Io Mircea mare voievod și domn, din mila lui Dumnezeu și cu darul lui Dumnezeu, stăpânind și domnind peste toată Țara Ungrovlahiei și al părților de peste munți (...) încă și până la Marea cea Mare și stăpânitor al Cetății Dârstorului.”*

(Titulatura lui Mircea cel Bătrân)

1. Transcrieți formula, prezentă în ambele surse, care arată cu ce drept au dobândit Roman, respectiv, Mircea, calitatea de *„domn”*.

2. Precizați, pe baza celor două surse, un alt titlu care apare în cele două titulaturi, pe lângă cea de domn.

3. Exprimați o părere cu privire la gradul de asemănare între cele două titulaturi domnești.

Studiu de caz: Diversitatea culturală în lumea românească

1. Transilvania: spațiu multicultural

Secolele IX-XIII - Transilvania a fost cucerită de Regatul Ungariei și organizată ca voievodat.
Deoarece populația majoritară a Transilvaniei a fost de origine română, pentru consolidarea stăpânirii regii maghiari i-au colonizat aici pe sași (de neam germanic, au avut un rol important în susținerea comerțului și în dezvoltarea orașelor) și pe secui (înrudiți cu maghiarii, au avut în special atribuții militare, apărând granițele sud-estice ale Transilvaniei) ⇒ spațiu multicultural.
Cele mai reprezentative așezări multiculturale au fost Brașovul și Cluj-Napoca, alături de Sibiu, Sighișoara, Mediaș, Bistrița și Orăștie.

2. Brașov: Orașul Coroanei

1224 - întemeietorilor Brașovului, sașii, pentru a se așeza în Transilvania, li s-a garantat autonomia pe baza unei diplome (*Diploma Andreanum*) emisă de regele maghiar Andrei al II-lea (1205-1235).
1288 - prima atestare documentară a Brașovului (în limba germană: *Kronstadt*; în limba maghiară: *Brasso*; în limba latină: *Corona*), oraș locuit de-a lungul timpului deași, unguri, secui și români, unul dintre cele mai importante centre meșteșugărești și comerciale din spațiul românesc.
Secolele XIV-XV - Brașovul a fost întărit cu ziduri de apărare, s-a construit o piață centrală (Piața Sfatului), dominată de Primărie (Casa Sfatului), de unde au pornit toate celelalte străzi, și o catedrală, Sfânta Maria (ulterior, din cauza unui incendiu, a primit numele de Biserica Neagră) ⇒ reflectarea bogăției orașului, care a dominat schimburile comerciale în spațiul românesc.
Populația românească a locuit în cartierul Șcheii Brașovului, centrul religios al comunității autohtone fiind biserica creștin-ortodoxă Sfântul Nicolae (secolul al XIII-lea).
Secolul al XVI-lea - orașul a devenit un important centru cultural: Johannes Honterus (1498-1549) a pus bazele învățământului în limba germană, iar diaconul Coresi (1500-1583) a tipărit primele cărți în limba română.

3. Cluj-Napoca: Orașul Comoară

Secolele II-III - în perioada stăpânirii romane a Daciei a fost întemeiată colonia Napoca.
1173 - atestarea așezării Castrum Clus, de unde a provenit, probabil, numele Cluj (în limba germană: *Klausenburg*; în limba maghiară: *Kolozsvar*), întemeiată deași și locuită de unguri,ași și români, condusă de un jude (primar), important centru meșteșugăresc și comercial.
1241 - Cluj-Napoca a avut mult de suferit de pe urma invaziei mongole conduse de Batu Han (1227-1255) ⇒ a doua jumătate a secolului al XIII-lea - repopularea orașului cu coloniștiași.
19 august 1316 - regele maghiar Carol Robert de Anjou (1309-1343) a scos Cluj-Napoca din posesiunea Episcopiei Catolice de Alba Iulia și i-a acordat privilegii și statutul de oraș (*civitas*).
1437-1438 - în perioada răscoalei de la Bobâlna locuitorii din Cluj-Napoca s-au alăturat răzvrătiților ⇒ retragerea rangului și a privilegiilor, iar participanții la revoltă au devenit țărani, drepturile pierdute fiind recuperate mult mai târziu.
Secolele XIV-XV - Cluj-Napoca a fost întărită cu ziduri de apărare și 20 de turnuri întreținute și apărate de breslele meșteșugarilor (Bastionul Croitorilor, Aurarilor și Lăcătușilor), fiind dominată de o piață principală și o catedrală gotică (Biserica Romano-Catolică Sfântul Mihail), precum și multe cartiere meșteșugărești (zidari și tâmplari).
Secolul al XVI-lea - orașul a devenit un important centru cultural: fondarea a numeroase școli cu predare în limbile germană și maghiară și a primei universități din spațiul românesc (1581: Colegiul Academic, actuala Universitate Babeș Bolyai).

Fișă de lucru: ***Studiu de caz: Diversitatea culturală în lumea românească***

Citiți cu atenţie textele de mai jos, apoi răspundeți cerinţelor:

A. *„Brașovul este un oraș bine clădit, înconjurat aproape de jur-împrejur de munți ca o coroană. Orașul este populat din cauza târgului ce se ține acolo în fiecare vineri și sâmbătă la care vin toți muntenii și moldovenii ca la bâlci.”*

(Jacques Bongars, *Jurnal de călătorie*)

B. *„Clujul este un oraș comercial mare și populat, ultimul dintre cele șapte orașe germane… este întărit cu un zid de piatră cubică și cu turnuri. În acest oraș se desfășoară un comerț foarte viu căci se aduc mărfuri de la Viena.”*

(Conrad Jacob Hiltebrandt, *Călătorie în Transilvania*)

1. Precizați, pe baza sursei A, motivul pentru care Brașovul a fost cunoscut sub numele de Corona.

2. Identificați, pe baza sursei B, un spațiu european de unde s-au adus mărfuri la Cluj-Napoca.

3. Explicați, pe baza sursei A, de ce Brașovul a fost considerat un punct de legătură pentru spațiul românesc.

4. Selectați, pe baza surselor A și B, două elemente caracteristice unui oraș medieval occidental.

Test evaluare
Europa medievală

• *Pentru rezolvarea corectă a tuturor cerinţelor din Partea I şi din Partea a II-a se acordă 90 de puncte.*
• *Din oficiu se acordă 10 puncte.*
• *Timpul efectiv de lucru este de 45 de minute.*

Partea I (50 puncte)

I. 1. Citiți cu atenție textele de mai jos și răspundeți întrebărilor: **24 puncte**

A. *„Omul din Evul Mediu a dus o viață simplă și monotonă. Chiar dacă a fost un om liber, care a putut să meargă și să vină după plac, rareori și-a părăsit ținutul unde a trăit. Pe atunci nu au existat cărți tipărite și, dacă s-au găsit câteva manuscrise rare, au fost păstrate în mănăstiri. Ici și colo, o mână de călugări inteligenți i-a învățat pe copii cititul, scrisul, și socotitul. Dar știința, istoria și geografia au fost îngropate sub ruinele orașelor grecești și romane.”*

(Hendrik Willem van Loon, *Istoria Omenirii*)

B. *„Populația agrară a trăit în special adunată în sate lipsite de fortificații sau, dimpotrivă, protejate de ziduri sau construcții de apărare, de unde a plecat în zori să muncească pe câmpurile din jur, să culeagă fructe din păduri, să ducă turmele la pășune, să vâneze sau să pescuiască. (...) Țăranii au furnizat, în piețele din sate sau din orașe, produse provenite din creșterea păsărilor și animalelor de pe lângă casă, fructe proaspete și uscate, brânză, lapte, produse din păduri, mici obiecte de artizanat.”*

(Jacques Le Goff, *Omul medieval*)

a. Numiți, pe baza sursei A, locul în care au fost păstrate manuscrisele. 6 puncte

b. Precizați, pe baza sursei B, o caracteristică a așezărilor în care au trăit țăranii. 6 puncte

c. Menționați, pe baza sursei A, o caracteristică a omului medieval. 6 puncte

d. Identificați, pe baza sursei B, 2 activități desfășurate de țărani și 2 produse pe care le-au vândut. 6 puncte

I. 2. Încercuiți litera corespunzătoare răspunsului corect: **16 puncte**

1. Francii au fost de origine: 4 puncte
a. Germanică b. Asiatică c. Slavă
2. Un popor de origine latină este cel: 4 puncte
a. Finlandez b. Rus c. Român
3. Din grupa popoarelor fino-ugrice fac parte: 4 puncte
a. Bulgarii b. Maghiarii c. Sârbii
4. În cadrul societății medievale cel care a acordat feuda s-a numit: 4 puncte
a. Cavaler b. Senior c. Vasal

I. 3. Transcrieţi textul de mai jos, completând fiecare spaţiu liber cu termenul corespunzător din lista de termeni dată: **10 puncte**

În Evul Mediul, ca să devii cavaler, a trebuit să provii dintr-o familie ..... și să fii dispus să urmezi, de mic, un ..... strict. La 7 ani ai devenit ..... și ți-ai început ucenicia pe lângă un cavaler mai bătrân. La 15 ani ai fost numit ..... și ai continuat să înveți mânuirea armelor și călăria. De-abia la 21 de ani ai putut deveni cavaler, în cadrul unei ceremonii numite .....

Lista termenilor: **călărie, credință, învestitură, nobilă, paj, regim, scutier** și **slujbă religioasă.**

Partea a II-a (40 puncte)

II. 1. Notați cu Adevărat (A) sau Fals (F) următoarele afirmații: **20 puncte**

a. Întemeietorul dinastiei Capeţienilor a fost Carol cel Mare ..... 5 puncte

b. În urma bătăliei de la Hastings (1066) Anglia a fost cucerită de Wilhelm I ..... 5 puncte

c. Războiul de o sută de ani a avut loc între Franța și Spania ..... 5 puncte

d. Structurile sociale de bază ale feudalismului au fost nobilii și țăranii liberi ..... 5 puncte

II. 2. Stabiliţi corespondenţa între cele două coloane cu ajutorul săgeților: **20 puncte**

1. Hugo Capet	a. Spania	5 puncte
2. Ioan Fără de Țară	b. Franța	5 puncte
3. Ferdinand al II-lea de Aragon	c. Sfântul Imperiu Romano-German	5 puncte
4. Otto I cel Mare	d. Anglia	5 puncte

10 puncte din oficiu

Total: 100 puncte

Test
Evaluare finală

• *Pentru rezolvarea corectă a tuturor cerinţelor din Partea I şi din Partea a II-a se acordă 90 de puncte.*
• *Din oficiu se acordă 10 puncte.*
• *Timpul efectiv de lucru este de 45 de minute.*

Partea I (50 puncte)

I. 1. Citiți cu atenție textele de mai jos și răspundeți întrebărilor: **24 puncte**

A. *,,La începutul primului mileniu al erei noastre Roma a fost în continuare cel mai puternic imperiu din lume, cu peste 60 de milioane de locuitori. Forța Romei s-a axat pe controlul comerțului și al agriculturii din jurul Mediteranei. (...) La apogeul său, în timpul domniei lui Traian, la începutul secolul al II-lea, (...) Roma a controlat și o vastă suprafață maritimă, care s-a întins de la Marea Nordului, prin Mediterana, până la Marea Neagră și partea de nord a Mării Roșii. (...) Roma a avut puterea nu numai să cucerească, ci să și integreze cuceririle (...), după cum atestă porturile, drumurile, podurile și apeductele care au rezistat din Antichitate."*

(Jonathan Holslag, *O istorie politică a lumii*)

a. Explicați, pe baza textului, *,,forța Romei"*. 6 puncte

b. Numiți, pe baza textului, monarhul roman. 6 puncte

c. Precizați, pe baza textului, două mări controlate de către Imperiul Roman. 6 puncte

d. Identificați, pe baza textului, două tipuri de construcții realizate de romani. 6 puncte

I. 2. Încercuiți litera corespunzătoare răspunsului corect: **16 puncte**

1. Primul an al erei creștine este: 4 puncte
a. 1 d.Hr. b. 0 c. 1 î.Hr.
2. Reformele introduse de Solon, Clistene și Pericle au dus la apariția democrației în: 4 puncte
a. Sparta b. Atena c. Roma
3. Englezii, austriecii și islandezii fac parte din rândul popoarelor: 4 puncte
a. Fino-ugrice b. Slave c. Germanice
4. Carol cel Mare, conducător al francilor, a făcut parte din dinastia: 4 puncte
a. Capețienilor b. Merovingienilor c. Carolingienilor

I. 3. Ordonaţi cronologic următoarele evenimente istorice: **10 puncte**

a. Fondarea Romei.
b. Desfăşurarea cruciadelor.
c. Cucerirea arabă a Peninsulei Iberice.
d. Întemeierea democraţiei ateniene.
e. Fondarea imperiului condus de Otto I cel Mare.

Partea a II-a (40 puncte)

II. 1. Notaţi cu Adevărat (A) sau Fals (F) următoarele afirmaţii: **20 puncte**

a. Civilizaţia mesopotamiană a apărut pe Valea Nilului ..... 5 puncte

b. Teritoriile cucerite de romani au fost transformate în provincii ..... 5 puncte

c. Prima cruciadă a fost organizată la îndemnul papei Urban al II-lea ..... 5 puncte

d. Războiul de 100 de Ani s-a încheiat cu victoria Angliei ..... 5 puncte

II. 2. Stabiliţi corespondenţa între cele două coloane cu ajutorul săgeţilor: **20 puncte**

1. Iulius Caesar	a. Atena	5 puncte
2. Hammurabi	b. Anglia	5 puncte
3. Pericle	c. Babilon	5 puncte
4. Wilhelm I Cuceritorul	d. Roma	5 puncte

10 puncte din oficiu

Total: 100 puncte

Dicționar

Acropolă (din limba greacă: *akros* = *„ridicat”* și *polis* = *„oraș”*) = zonă întărită a unui polis, de cele mai multe ori aflându-se pe o colină greu accesibilă.
Acupunctură = metodă terapeutică bazată pe înțeparea pielii, în anumite puncte ale corpului, cu ace foarte fine.
Agora = piața publică, centrul polisului.
Amfiteatru = construcție de formă ovală, circulară, folosită pentru spectacolele cu gladiatori, vânători de animale sălbatice și reconstituirea unor bătălii navale.
Anarhie = agitație și stare de dezordine într-un stat, slăbirea autorității centrale și lupte interne.
Antichitate (Epoca Antică) = epocă istorică plasată între Preistorie și Evul Mediu (cca. 3000 î.Hr.-secolul al V-lea d.Hr.).
Arhonte = conducător ales din rândul aristocrației cetății (elitei bogate).
Aristocrație (din limba greacă: *aristos* = *„cel bun”* și *kratos* = *„putere”*) = clasă socială privilegiată, care exercită conducerea societății în conformitate cu originea, poziția economică și socială, care a fost moștenită sau dobândită.
Artefact = obiect, produs al activității umane.
Asimilare = proces prin care o populație a preluat limba și cultura altei populații.
Basorelief = lucrare de sculptură cu figuri scoase în relief pe un fond cu care fac corp comun.
Beduin = păstori nomazi din Peninsula Arabiei, Iordania și nordul Africii, a căror principală ocupație este creșterea animalelor (cămile și capre).
Biped = ființă care se deplasează pe două picioare.
Calendar = sistem de împărțire a timpului în ani, luni și zile, bazat pe fenomene astronomice periodice.
Calif = reprezentantul și succesorul lui Mahomed, lider spiritual și politic al musulmanilor.
Capitel = partea de sus a unei coloane.
Cariatidă = statuie reprezentând o femeie, care susține structura unei construcții, asemenea unei coloane.
Castru = clădiri și/sau teren împrejmuit utilizat(e) drept poziție militară defensivă de către romani.
Cavaler (din limba latină: *cavalus* = *„cal”*) = nobil războinic, îmbrăcat în armură, al cărui nume a provenit de la principalul său mijloc de tracțiune, calul.
Ceramică = tehnică de prelucrare a lutului (argilei) pentru a obține, prin modelare, decorare, uscare sau ardere în cuptor, obiecte diferite (vase, statuete și unelte).
Cetățean = locuitor cu drepturi depline al cetății.
Chirpici = material de construcție modelat sub formă de cărămizi, din lut și paie, uscat la soare.
Chora = zona rurală din afara cetății, pământul fiind divizat între cetățenii polisului.
Cnezat = formă de organizare politică, specifică slavilor și românilor, condusă de un cneaz.
Comedie (din limba greacă: *comos* = *„cortegiu vesel”*) = operă dramatică al cărei subiect și deznodământ provoacă râsul și care ridiculizează relații sociale și etice, tipuri umane și năravuri.
Colonizare = proces îndelungat și complex de întemeiere de noi așezări pe meleaguri deseori îndepărtate de țara de origine.
Consul = magistrat ales anual de către Senatul roman, cu puteri civile sau militare.
Cronologie = știință auxiliară a istoriei care are ca obiect de studiu stabilirea epocilor și a datelor; succesiune în timp a evenimentelor istorice.
Diadoh = urmaș, moștenitor, nume dat comandanților militari care și-au împărțit între ei imperiul întemeiat de Alexandru al III-lea cel Mare.
Dictator = magistrat roman cu puteri civile și militare excepționale.
Dioceză = mare unitate teritorial-administrativă din Roma Antică, specifică perioadei imperiale.
Democrație (din limba greacă: *demos* = *„popor”* și *kratos* = *„putere”*) = formă de organizare și conducere politică în care puterea aparține poporului, care o exercită, în mod direct sau indirect.
Descălecat = termen folosit de cronicari pentru formarea statelor medievale românești; întemeiere.

Dinastie = este formată din conducători (regi, împărați și faraoni) care provin din aceeași familie.
Economie = ansamblul activităților prin care oamenii își procură/produc cele necesare traiului.
Edificiu = clădire publică mare, construcție impunătoare (adăpostind o instituție sau un templu).
Elenism = civilizație care îmbină trăsăturile grecești cu cele orientale, formată ca urmare a întemeierii Imperiului Macedonean.
Epocă istorică = perioadă de timp din istorie marcată prin anumite evenimente importante.
Erezie = sistem de gândire sau credințe contrare sistemului dominant.
Etnogeneză (din limba greacă: *etnos* = *„popor”* și *genesis* = *„naștere”, „origine”*) = proces de formare a unui popor.
Excomunicare = excludere temporară sau definitivă a unui credincios dintr-o comunitate religioasă.
Falangă = formaţie de infanterişti înarmaţi cu lănci, dispuşi în rânduri compacte şi având centrul şi una dintre aripi mai întărite.
Faraon = titlu purtat de regii Egiptului Antic.
Filosofie (din limba greacă: *philos* = *„dragoste”* și *sophia* = *„înțelepciune”*) = domeniu al cunoașterii care studiază existența și gândirea umană; concepție despre lume și viață.
Gintă = grup de persoane înrudite prin sânge și legate prin comuniunea de cult, nume și interese.
Gladiator (din limba latină: *gladius* = *„sabie scurtă”*) = luptători, călări sau pedeștri, participanți la spectacolele din arenă.
Hanat = formațiune politică, specifică mongolilor și altor populații asiatice, condusă de un han.
Harpon = unealtă în formă de lance prevăzută cu un vârf ascuţit, folosită la vânarea balenelor.
Hegemonie = conducere, dominație, supremație.
Hominizi = oameni primitivi, strămoşi ai omului modern.
Imam = la șiiți este un preot cu un caracter mesianic, autorizat să practice reflecția și să interpreteze Legea divină. La suniți este un membru al comunității musulmane care conduce rugăciunea.
Imperiu = stat creat prin cucerirea teritoriilor locuite de alte popoare și condus de un suveran.
Incizare = proces de decorare a unui vas din lut prin crearea unor adâncituri pe suprafața acestuia înainte de ardere.
Izvor istoric (sursă istorică) = mărturie scrisă sau nescrisă (obiect nescris, document și interviu), care permite cunoașterea trecutului istoric.
Legea talionului = constă în justa reciprocitate a crimei și a pedepsei, fiind deseori simbolizată prin expresia *„Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte”*.
Ligă = alianță, uniune.
Magistrat = funcționar public, ales din rândul cetățenilor, prin tragere la sorți sau numire, pentru o perioadă determinată de timp.
Majordom = persoană însărcinată cu administrarea domeniilor regale și a palatului.
Marcă = provincie de frontieră, cu rol de apărare, creată de Carol cel Mare.
Martir = persoană care își sacrifică viața pentru convingerile sale politice și/sau religioase.
Monarh = rege sau împărat, conducător al unui stat (monarhie).
Monogamie = formă de căsătorie în care unui bărbat sau unei femei i se interzice să aibă, în același timp, mai multe soții, respectiv mai mulți soți.
Monoteism = credința într-o singură zeitate, atotputernică.
Moschee = edificiu în care se oficiază serviciul religios la musulmani.
Muezin = preot musulman însărcinat să anunțe din minaret ora rugăciunii.
Mumie = cadavru îmbălsămat și pregătit pentru înhumație, de cele mai multe ori într-un sarcofag.
Navă (sau naos) = încăpere principală a unei biserici, situată între pronaos și cor.
Obște sătească = formă de comunitate umană în care întâlnim proprietatea comună asupra pământului, organizarea colectivă a muncii, conducerea și răspunderea comună.
Odeon = edificiu specific Antichităţii greco-romane, destinat manifestărilor culturale.
Ofrandă = jertfă adusă unei divinități sau preotului acesteia pe un altar.
Oligarhie (din limba greacă: *oligoi* = *„puțini”* și *arhighia* = *„autoritate”*) = formă de conducere a statului de către un grup restrâns de oameni.
Oraș-stat = formă de organizare politică formată din oraș și teritoriul agricol din jurul său.
Orfevrărie = tehnica prelucrării metalelor prețioase, pentru obținerea de bijuterii și obiecte de artă.

Ostracism = exilarea unei persoane bănuite de trădare, numele fiind scris pe un ciob (ostracon).
Pancrațiu = probă atletică la vechii greci, constând în trântă şi pugilat.
Panteon = totalitate a divinităților (unei mitologii) sau ale unei religii politeiste.
Patrician (din limba latină: *pater* = *„părinte”*, *„tată”*) = aristocrat roman, deținător al unor mari suprafețe de pământ și a majorității funcțiilor politice și administrative.
Pax Romana (din limba latină: *„Pacea Romană”*) = perioadă de pace, stabilitate, dezvoltare economică, răspândire a culturii și civilizației romane, specifică secolelor I-II d.Hr.
Pergament = piele (de oaie și/sau de viţel) prelucrată special pentru a se putea scrie pe ea.
Pentatlon = probă combinată de atletism, la care participă aceiaşi sportivi, alcătuită din cinci exerciţii diferite (aruncarea discului, luptă, salt, alergări şi aruncare cu suliţa).
Poligamie = formă de căsătorie în care un bărbat sau o femeie au, în același timp, mai multe soții sau soți și care nu este acceptată în majoritatea statelor lumii.
Politeism = credința în mai mulți zei.
Popor = comunitate umană ai cărei membri au aceeași tradiție culturală.
Primate = ordin de mamifere superioare, omnivore, cu degetul mare opozabil, care trăiesc în arbori şi îşi hrănesc puii cu lapte, cu creierul foarte dezvoltat.
Profet = persoană socotită a fi înzestrată cu darul prezicerii, trimisul divinității pe Pământ.
Pugilat = luptă cu pumnii goi, asemănătoare boxului de azi.
Retorică = arta de a vorbi frumos și convingător.
Rudimentar = slab dezvoltat, aflat la începutul dezvoltării sale; primitiv, neevoluat.
Sarcofag = sicriu monumental executat din piatră, bronz, etc. (artistic ornamentat).
Schismă = separare formală a unui grup de credincioși de comunitatea religioasă căreia îi aparține.
Scolastică = metodă de gândire utilizată în universitățile medievale din Europa Occidentală, care a folosit logica în analiza operelor unor autori antici și subordonarea filosofiei față de teologie.
Sculptură = creație artistică realizată prin cioplirea sau modelarea unor materiale dure (piatră, metal, etc.).
Sedentarizare = așezarea definitivă a oamenilor pe un anumit teritoriu.
Semit = membru din grupul de populații din sud-vestul Asiei și nord-vestul Africii, căruia astăzi îi aparțin arabii și evreii.
Senior = un nobil care a deținut în proprietate condiționată un domeniu feudal și a avut vasali.
Societate = totalitatea oamenilor care trăiesc împreună, având între ei anumite relații.
Stelă = mic monument comemorativ sau funerar, în formă de coloană sau de pilastru, alcătuit dintr-un singur bloc de piatră și purtând de obicei inscripții sau sculpturi.
Știință auxiliară = știință ajutătoare, complementară, care contribuie la cunoașterea aprofundată a istoriei.
Tragedie (din limba greacă: *tragos* = *„cântecul țapilor”*) = operă dramatică a cărei acțiune prezintă personaje însuflețite de o mare forță pasională, angrenate în conflicte puternice, cu deznodământ nefericit.
Tribun = magistrat cu atribuții militare și civile; reprezentant al plebeilor.
Troc = schimb de produse și/sau obiecte.
Țarat = formațiune politică, specifică slavilor, condusă de un țar.
Vasal = o persoană care a primit de la seniorul său dreptul de folosință asupra unui feud, în schimbul căruia a trebuit să presteze un jurământ de credință și față de care a avut obligații.
Virtute = însușire pozitivă a caracterului unei persoane.
Voievodat = formă de organizare politică, specifică slavilor și românilor, condusă de un voievod.
Zigurat = edificiu construit în Antichitate în Mesopotamia, având forma unei piramide în trepte.

Bibliografie

I. Programa şcolară pentru Istorie - clasa a V-a, aprobată prin O.M.E.C. nr. 3393/28.02.2017.

II. Manuale aprobate de Ministerul Educației:
1. Aichimoaie, Adrian Ilie, Boșcodeală, Felicia Elena, Diaconu, Maria Aurelia, Diță, Ion Nicolae, *Istorie: Manual pentru clasa a V-a*, Editura Booklet, București, 2022.
2. Bălețoiu, Valentin, Grecu, Maria, *Istorie: Manual pentru clasa a V-a*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2022.
3. Ghețău, Gheorghe Florin, Ghețău, Olenca Georgiana, *Istorie: Manual pentru clasa a V-a*, Editura Aramis, București, 2022.
4. Ochescu, Maria, Oane, Sorin, *Istorie: Manual pentru clasa a V-a*, Editura Art Klett, București, 2022.
5. Rotundu, Elvira, Tomescu-Stachie, Carmen, *Istorie: Manual pentru clasa a V-a*, Editura Corint Logistic, București, 2022.
6. Stan, Magda, *Istorie: Manual pentru clasa a V-a*, Editura Litera, București, 2022.
7. Stoica, Stan, Becheru, Dragoș Sebastian, Bartic, Marcel, *Istorie: Manual pentru clasa a V-a*, Editura CD Press, București, 2022.

III. Lucrări generale și de specialitate:
1. Amiet, Pierre, *Antichitatea orientală*, Editura Corint, București, 2002.
2. Andre-Salvini, Beatrice, *Babilonul*, Editura Corint, București, 2005.
3. Bagnall, Nigel, *Războaiele punice (264-146 î.Hr.)*, Editura Litera, București, 2018.
4. Beard, Mary, *SPQR: o istorie a Romei Antice*, Editura Trei, București, 2017.
5. Berstein, Serge, Milza, Pierre, *Istoria Europei*, Editura Institutul European, Iași, 1998.
6. Bordet, Marcel, *Istoria Romei Antice*, Editura Orizonturi, București, 2017.
7. Braunstein, F., Pepin, J. F., *Marile mituri ale lumii*, Editura Orizonturi, București, 2022.
8. Budura, Anna Eva, *Diplomația chineză. Premise istorice și spiritualitate*, Editura Top Form, București, 2008.
9. Bulei, Ion, *O istorie ilustrată a românilor*, Editura Litera, București, 2018.
10. Carpentier, Jean, Lebrun, Francois (coordonatori), *Istoria Franței*, Editura Institutul European, Iași, 2001.
11. Cartledge, Paul, *Spartanii: o istorie legendară*, Editura Herald, București, 2018.
12. Clayton, Peter A., *Cronica faraonilor*, Editura Enciclopedia Rao, București, 2007.
13. Constantiniu, Florin, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic Gold, București, 2008.
14. Crofton, Ian, *50 de idei pe care trebuie să le cunoști: Istorie*, Editura Litera, București, 2020.
15. Daniel, Constantin, *Pe urmele vechilor civilizații*, Editura Sport-Turism, București, 1987.
16. Deary, Terry, *Acei sângeroși vikingi*, Editura Egmont România, București, 2001.
17. Diehl, Charles, *Figuri bizantine*, Editura pentru Literatură, București, 1969.
18. Dumitrescu, Doru, Manea, Mihai, *Mic dicționar enciclopedic de termeni istorici*, Editura Meronia, București, 2008.
19. Field, Jacob F., *Istoria Europei în pilule*, Editura Litera, București, 2019.
20. Fossier, Robert, *Oamenii Evului Mediu*, Editura Artemis, București, 2011.
21. Frankopan, Peter, *Drumurile mătăsii: o nouă istorie a lumii*, Editura Trei, București, 2019.
22. Geiss, Imanuel, *Istoria lumii: din preistorie până astăzi*, Editura ALL Educațional, București, 2012.
23. Gibbon, Edward, *Istoria declinului și a prăbușirii Imperiului Roman: o antologie: de la apogeul Imperiului până la sfârșitul domniei lui Iustinian*, Editura Humanitas, București, 2018.
24. Gregory, Timothy E., *O istorie a Bizanțului*, Editura Polirom, Iași, 2019.
25. Grimal, Pierre, *Civilizația romană*, Editura Humanitas, București, 2022.

26. Heckel, Waldemar, *Alexandru cel Mare. Campaniile din 336-323 î.Hr.*, Editura Litera, București, 2018.
27. Hellemans, Alexander, Bunch, Bryan, *Istoria descoperirilor științifice*, Editura Orizonturi, București, 2007.
28. Hogg, Ian V., *Dicționarul marilor bătălii*, Editura Artemis, București, 2007.
29. Hourani, Albert, *Istoria popoarelor arabe*, Editura Polirom, Iași, 2015.
30. Jamieson, Alan G., *Credința prin sabie. Scurtă istorie a conflictului dintre creștini și musulmani*, Editura Niculescu, București, 2017.
31. Jenkins, Simon, *Scurtă istorie a Europei: de la Pericle la Putin*, Editura Litera, București, 2019.
32. Johnson, Paul, *O istorie a evreilor*, Editura Humanitas, București, 2019.
33. Kruger, Rayne, *O istorie a Chinei*, Editura Artemis, București, 2005.
34. Le Goff, Jacques, *Evul Mediu și nașterea Europei*, Editura Polirom, Iași, 2005.
35. Lendvai, Paul, *Ungurii*, Editura Humanitas, București, 2017.
36. Logan, F. Donald, *Vikingii în istorie*, Editura Bălcescu, București, 1990.
37. Lombard, Denys, *China imperială*, Editura Corint, București, 2003.
38. Loon, Hendrik Willem van, *Istoria omenirii*, Editura Humanitas, București, 2017.
39. Maalouf, Amin, *Cruciadele văzute de arabi*, Editura Polirom, Iași, 2022.
40. Mackintosh-Smith, Tim, *Arabi: 3000 de ani de istorie a popoarelor, triburilor și imperiilor*, Editura RAO, București, 2020.
41. Marriott, Emma, *Istoria lumii în pilule*, Editura Litera, București, 2019.
42. Marrozzi, Justin, *Imperii islamice: 15 orașe care definesc o civilizație*, Editura Litera, București, 2021.
43. Matyszak, Philip, *Fiii lui Caesar. Prima dinastie a Romei imperiale*, Editura ALL, București, 2009.
44. Maxwell-Stuart, P. G., *Cronica papilor*, Editura Enciclopedia RAO, București, 2006.
45. Mieroop, Marc Van de, *O istorie a Orientului Apropiat în Antichitate (cca. 3000-323 î.Hr.)*, Editura Polirom, Iași, 2016.
46. Minois, Georges, *Istoria Evului Mediu: o mie de ani de splendoare și ticăloșie*, Editura Nemira, București, 2021.
47. Mitru, Alexandru, *Legendele Olimpului*, Editura Vox 2000, București, 2012.
48. Montanelli, Indro, *Istoria grecilor*, Editura Artemis, București, 1996.
49. Montanelli, Indro, *Roma: o istorie inedită*, Editura Artemis, București, 1995.
50. Pernoud, Regine, *Cruciadele*, Editura Meteor Press, București, 2021.
51. Pop, Ioan-Aurel, *Scurtă istorie a românilor*, Editura Litera, București, 2019.
52. Price, Roger, *Istoria Franței*, Editura Orizonturi, București, 2022.
53. Riasanovsky, Nicholas V., *O istorie a Rusiei*, Editura Institutul European, Iași, 2001.
54. Roux, Jean-Paul, *Asia Centrală: istorie și civilizație*, Editura Artemis, București, 2007.
55. Scarre, Chris, *Cronica împăraților romani*, Editura Enciclopedia RAO, București, 2008.
56. Souza, Philip de, *Războaiele medice (499-386 î.Hr.)*, Editura Litera, București, 2018.
57. Souza, Philip de, *Războiul peloponesiac (431-404 î.Hr.)*, Editura Litera, București, 2018.
58. Syme, Ronald, *Revoluția romană. Roma între 60 î.Hr.-14 d.Hr.*, Editura ALL, București, 2010.
59. Weatherford, Jack, *Genghis-Han și nașterea lumii moderne*, Editura Corint, București, 2021.
60. Weigal, Arthur, *Istoria Egiptului Antic*, Editura Artemis, București, 2005.

Pentru o mai bună înțelegere a domeniului studiat, acest manual se recomandă a fi folosit împreună cu siteul comunității scoalacool.ro, principala ta sursă de lecții multimedia și conținut interactiv.